

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА
ЎРГА МАХСУСТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

“ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ХУҚУҚИ”

(ЎҚУВ ҚУЛЛАНМА)

Наманган – 2007

КИРИШ

Ўзбекистон Республикасида олиб борилаётган ижтимоий - иқтисодий ислохотлар, таълим соҳасини ҳам четлаб ўтмади. Давлат ва жамият ривожини, унинг эртаси - бугунги ёшларнинг билимли, малакаси, уларнинг етуқ мутахассис бўлишларига кўн жихатдан боғлиқ. Давлат таълим тизимини такомиллаштириш, таълим стандартларини дунё талабларига мувофиқлаштириш йўлида бугун, республикамизда улкан ишлар олиб борилмоқда. Ўқув муассасаларининг таълим соҳаси ва йўналишларидан келиб чиқиб, ўқув дарсликлари билан таъминлаш масаласи бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади.

Ўқув қўлланмада кишлоқ хўжалигида янги мулкдорлар синфини вужудга келтириш, кишлоқ хўжалиғи мақсадларига мўлжалланган ерлардан оқилона, самарали ва мақсадга мувофиқ фойдаланиш билан боғлиқ ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солишга қаратилган турли мавзулар содда равишда тушунарли тилда, ҳуқуқий ҳужжатларга асосланиб баён этилган. Ушбу ўқув қўлланмада кишлоқ хўжалиқ ҳуқуқининг тушуначаси, кишлоқ хўжалиғини давлат томонидан тартибга солиш, кишлоқ хўжалиғи кооперативи (ширкат хўжалиғи), фермер хўжалиғи, деҳқон хўжалиғи, кишлоқ хўжалиғи корхоналарининг ердан фойдаланиш ҳуқуқи, улар мулкдорнинг ҳуқуқий ҳолати, уларнинг молиявий фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш, кишлоқ хўжалиғида меҳнат муносабатлари, шунингдек, кишлоқ хўжалиғи қонунчилигини бузгандик учун жавобгарлик каби мавзулар ўз аҳсини топган.

Ўқув қўлланмада мавзулар кетма-кетлик асосида яхши ёритилган. Мавзуларда мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар, давлатнинг аграр сиёсати, Президентимиз И.А.Каримов асарларидаги таъкидлаб ўтилган кишлоқ хўжалиғида мавжуд муаммолар ва уларни бартараф қилиш йўллари ўз ифодасини топган.

Юқорида билдирилган фикрлардан келиб чиққан ҳолда, муаллиф томонидан тайёрланган «Кишлоқ хўжалиқ ҳуқуқи» ўқув қўлланмаси ўз вақтида яратилган деб ҳисоблаш мумкин. Хулоса қилиб айтганда, ушбу ўқув қўлланма таълим талабларига жавоб беради ҳамда уни ҳуқуқшунослик мутахассислиғи бўйича таълиммолаётган талабаларни "Кишлоқ хўжалиқ ҳуқуқи" фаани бўйича ўқитишда қўллаш мумкин.

1-Мавзу. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг умумий тушунчаси.

1. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи предмети, тушунчаси ва унинг бозор шароитида тутган роли ва аҳамияти.
2. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг субъектлари ва объектлари.
3. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг асосий тамойиллари.

1. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи предмети, тушунчаси ва унинг бозор шароитида тутган роли ва аҳамияти.

Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи ҳуқуқ тизимидаги мустақил ҳуқуқ соҳаларидан бири ҳисобланади. Мустақил ҳуқуқ соҳаси сифатида қишлоқ хўжалик ҳуқуқи маълум турдаги ижтимоий муносабатларни тартибга солишга қаратилади. Демак, бозор иқтисодиёти шароитида қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг ижтимоий - иқтисодий, мулкӣ, меҳнатни ташкил этиш шароитлари хусусиятларидан келиб чиқиб, уларнинг барчаси бир мақсадга, яъни аграр муносабатларни тартибга солишга қаратилганлигини эътиборга олиб, қишлоқ хўжалик ҳуқуқини ҳуқуқ тизимидаги ўзига хос, алоҳида ҳуқуқ тармоғидир.

Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи мустақил ҳуқуқ тармоғи сифатида ўзаро боғлиқ, бир-бирига яқин бўлган бир мақсадга хизмат қиладиган, бир-бири билан ўзвий боғлиқлиги, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этишга қаратилган ер, мулкӣ, меҳнат ва ташкилий - бошқарув соҳаларидаги ижтимоий муносабатларни тартибга солади. Айтиш мумкинки, қишлоқ хўжалик ҳуқуқи тартибга солинадиган ижтимоий муносабатлар ўзига хослиги, турли туманлиги, кенг доирада эканлиги билан характерланиб, қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши жараёнида мундир келадиган ер, мулкӣ, меҳнат, ташкилий - бошқарув билан боғлиқ бўлган муносабатларни камраб олади. Бу ҳолатни аграр муносабатларнинг турли-туманлигидан келиб чиқиб, бу муносабатларнинг ҳар бирини мустақил қонулар билан тартибга солиниши лозимлиги билан изоҳлаш мумкин. Чунинчи, ер муносабатларини Ўзбекистон Республикасининг ер кодекси, қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши билан шўғулланувчи товар

ишлаб чиқариш субъекти фаолиятини “Фермер хўжалиги тўғрисида”ги (янги таҳрирдаги) қонун, шахсий ёрдамчи хўжаликлар фаолиятини “Дехқон хўжалиги тўғрисида”ги қонун тартибга солиди

Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши билан боғлиқ муносабатларни ягона қонун билан тартибга солмаслик, улар тўғрисидаги битта қонунлар мажмуасининг бўлмаслиги қишлоқ хўжалик ҳуқуқини мустақил ҳуқуқ тармоғи сифатида тан олмаслик учун асос бўлмайди. Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши муносабатларини тартибга солдиган яхлит қонун бўлмасда, қишлоқ хўжалигини халқ хўжалиги тизимида мустақил тармоқ эканлигини ҳисобга олган ҳолда, ушбу тармоқ билан боғлиқ муносабатларни мукамал тартибга солиш лозимлигидан, муҳимлигидан келиб чиқиб қишлоқ хўжалик ҳуқуқи вужудга келганлиги, уни мавжудлигини, мустақил ҳуқуқ соҳаси эканлигини тан олишимиз керак.

Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг ўзига хос хусусиятларини куйдагилардан иборат деб ҳисоблаш мумкин: биринчидан, бу ҳуқуқ комплекс ҳуқуқ тармоғи бўлиб, ўзида ер, сув, ўрмон, меҳнат, маъмурий, фуқаролик ва бошқа ҳуқуқ соҳаларининг институтларини мужассамлаштиради; иккинчидан, қишлоқ хўжалик ҳуқуқи қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши билан боғлиқ бўлган ер, мулкӣ, меҳнат, ташкилий-бошқарув муносабатларини тартибга солиди; учинчидан, қишлоқ хўжалик ҳуқуқи хўжалик юритиш ва мулк шаклидан катъий назар барча турдаги хўжалик тузилмаларининг тенг ҳуқуқлилигини таъминлайди; тўртинчидан, барча турдаги мулк шакллари тенг ҳуқуқлилигини, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришига бир хилда жорий этишга кенг имкониятлар яратиб беради; бешинчидан, қишлоқ хўжалик ҳуқуқи қишлоқ хўжалик ташкилотларининг эркин хўжалик юритиш, етиштирилган маҳсулотларни мустақил айирбошлаш ҳуқуқини мустаҳкамлаб беради; олтинчидан, қишлоқ хўжалик ҳуқуқи қишлоқ шароитининг табиий-иқлимий шароитларини эътиборга олиб тартибга солиди; еттинчидан, қишлоқ хўжалик ҳуқуқи демократия мезонларининг барча тамойилларини мустаҳкамлайди.

Демак, қишлоқ хўжалик ҳуқуқи деганда - қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш жараёнида келиб чиқадиган аграр муносабатларни тартибга солувчи ҳуқуқий нормалар йиғиндисига айтилади.

2. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг субъектлари ва объектлари.

Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг субъектлари деганда, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши билан боғлиқ бўлган муносабатларда қатнашувчи юридик ва жисмоний шахслар тушунилади. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи субъектларининг ўзига хос жиҳатлари ҳамда умумийлиги уларнинг бевосита қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши билан шуғулланишлари билан характерланади.

Бозор иқтисодиёти шароитида аҳолини озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабларини қондиришда, қишлоқ аҳолисини моддий турмуш тарзини яхшилашда, уларнинг даромадларини юксалтиришда деҳқон хўжаликларининг роли алоҳида аҳамиятга эга бўлмоқда. Полиз экинлари, сут маҳсулотлари, сабзавот экинлари ишлаб чиқаришда уларнинг улуши ҳатто 70-80 фоизни ташкил этади. Шундан келиб чиққан ҳолда деҳқон хўжаликлари ҳам республикаимиз қишлоқ хўжалигида мустақил ишлаб чиқарувчи тузилма сифатида фаолият кўрсатиш кераклиги мақсадга мувофиқ деб ҳисобланди ва улар фаолиятларини тартибга солувчи Ўзбекистон Республикасининг “Деҳқон хўжалиги тўғрисида”ги қонунни қабул қилинди. Бу қонун деҳқон хўжаликларини юридик шахс ҳуқуқига эга бўлган ёки шундай мақомга эга бўлмасдан ҳам қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши билан шуғулланувчи субъект бўлиши мумкинлигини ўрнатди¹.

Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг субъектлари бўлиб қорхона, муассаса, ташкилотлар ҳам, жисмоний шахслар ҳам бўлиши, Ўзбекистон Республикаси юридик шахслари ва жисмоний шахслари ҳамда чет эл юридик ва жисмоний шахслари ҳисобланишлари мумкин. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг субъектлари юридик шахс ҳуқуқига эга бўлишлари ёки юридик шахс ҳуқуқига эга бўлмасдан ҳам фаолият кўрсатишлари мумкин. Юридик шахс мақомига эга

¹ Усмонов М.Б. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи. Фалсафа ва ҳуқуқ институти.-Т., 2005 й -Б.15.

булган барча белгилар кишлок хўжалик ҳукуки субъектларига ҳам тааллуқли бўлади.

Қишлоқ хўжалик ҳуқуқини тартибга солишга қаратилган ижтимоий муносабатлар кишлок хўжалик ҳуқуқининг объектини ташкил этади. Ушбу ижтимоий муносабатлар доираси жуда кенг бўлиб, турли йўналишлардаги муносабатларни камраб олади. Биринчи турдаги муносабатлар кишлок хўжалик ишлаб чиқарувчиларининг хўжалик фаолиятлари билан боғлиқдир. Бу ҳилдаги муносабатлар кишлок хўжалигида ишлаб чиқаришни ташкил этиш, шартнома муносабатларига киришиш, етиштирилган маҳсулотни айирбошлаш кабилардан иборат бўлади. Бу каби муносабатларни тартибга солишда Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси, “Фермер хўжалиги тўғрисида”ги қонуни, “Қишлоқ хўжалик кооперативлари (ширкат хўжалиги) тўғрисида”ги қонуни ва бошқа меъёрий ҳужжатлар алоҳида роль уйнайди.

Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг объектини ташкил этадиган иккинчи турдаги ижтимоий муносабатлар кишлок хўжалиги ишлаб чиқарувчиларининг табиий ресурслардан, хусусан ер ва сувдан фойдаланишлари билан боғлиқ муносабатлар ҳисобланади. Маълумки, кишлок хўжалиги ишлаб чиқаришини ер ва сувдан фойдаланишсиз тасаввур этиб бўлмайди. Улар кишлок хўжалиги ишлаб чиқаришнинг асосини ташкил этади. Шу сабабдан, кишлок хўжалик ҳуқуқи нормалари ер ва сувдан фойдаланиш билан боғлиқ муносабатларни тартибга солишга алоҳида эътибор қаратади. Ер ва сувдан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган муносабатларни тартибга солишга қаратилган қоидалар ўз ифодасини асосан Ўзбекистон Республикасининг Ер кодексига, “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги қонунига, “Қишлоқ хўжалик кооперативлари (ширкат хўжалиги) тўғрисида”ги, “Фермер хўжалиги тўғрисида”ги, “Дехқон хўжалиги тўғрисида”ги қонунларида топган.

Кейинги турдаги ижтимоий муносабатлар кишлок хўжалигида меҳнатни ташкил қилиш билан боғлиқ муносабатлардир. Бу турдаги муносабатлар кишлок хўжалигида меҳнатни ташкил қилиш шакллари, меҳнатни муҳофаза

қилиш, меҳнат шартлари, меҳнат шартлари, иш вақти, иш ҳақи кабилар билан боғлиқ бўлади.

Шуни таъкидлаш лозимки, кишлоқ хўжалик ҳуқуқи объектини ташкил қиладиган ижтимоий муносабатларни ички кишлоқ хўжалик ҳуқуқий муносабатлари ҳамда ташқи кишлоқ хўжалик ҳуқуқий муносабатлари каби турларга туркумлаш мумкин. Ички кишлоқ хўжалик ҳуқуқий муносабатларни кишлоқ хўжалик корхоналарининг ичида бўладиган ички бўлинмаларининг узаро ва бошқарув органлари билан муносабатлари, деҳқон хўжалиги билан ширкат хўжалигининг узаро муносабати, ширкат хўжалиги билан унинг аъзолари ўртасидаги муносабатлар кабилар ташкил қилса, ташқи кишлоқ хўжалик ҳуқуқий муносабатларни эса кишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш тузулмаларининг тайёрлов ташкилотлари, бошқа корхона, ташкилот, муасасалар, чет эл юридик ва жисмоний шахслари билан муносабатлари ташкил қилади.

3. Кишлоқ хўжалик ҳуқуқининг асосий тамойиллари.

Кишлоқ хўжалик ҳуқуқининг тамойиллари кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш билан боғлиқ муносабатларни кишлоқ хўжалик ҳуқуқи нормалари томонидан тартибга солишда қўлланиладиган асосий мезонлардир. Бу мезонлар бевосита ҳуқуқ нормасида ёки бошқа меъёрий ҳужжатларда ўз ифодасини топган бўлади ва кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг самарадорлигига эришишга қаратилган бўлади. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Ер кодексининг 14-моддасида кишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларни нокишлоқ хўжалиги эҳтиёжлари учун фақат ўта зарур ҳоллардагина тегишли органларнинг рухсати билангина бериш мумкинлиги кўрсатилган.

Кишлоқ хўжалик ҳуқуқининг асосий тамойиллари сифатида қуйидагиларни кўрсатиш мумкин: кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини бозор нқтисоди талабларига мувофиқлигини таъминлаш тамойили; мамлакатимиз халқ хўжалигида кишлоқ хўжалигининг устиворлик тамойили; кишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришининг турли хил мулкчилик ва турли хил хўжалик

юритиш шаклини жорий этишни таъминлаш тамойили; қишлоқ хўжалик корхоналарининг ишлаб чиқаришни ташкил этишдаги мустақиллигини таъминлаш тамойили; қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши натижаларидан манфаатдорликни таъминлаш тамойили; давлат раҳбарлиги тамойили; қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришга фан ва техника ютуқларини кенг жорий қилиш тамойили; қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларга нисбатан давлат мулкчилигини сақлаб қолиш тамойили; қишлоқ хўжалигида ер ва сувдан оқилона ва самарали фойдаланишни таъминлаш тамойили; сугориладиган ерлардан фойдаланишнинг устиворлиги тамойили; қишлоқ хўжалик корхоналарини бошқаришда демократия ва қонунчиликни таъминлаш тамойили.

Қайтариш учун савол ва топшириқлар

1. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи қайси фанлар тармоғига киради?
2. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг ҳуқуқ фанлари билан қандай алоқаси бор?
3. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг ўзига хос жиҳатларини санаб ўтинг?
4. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг мақсади ва вазифалари нималардан иборат?
5. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг тарихий босқичлари борми?
6. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг предмети айтиб беринг?
7. Ерга оид қандай муносабатлар қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг предметиға киради?
8. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг қандай йўналтирувчи қоидаларини биласиз?

ТЕСТ

1. Қишлоқ хўжалик -ҳуқуқий муносабат субъектлари .. бўлиши мумкин?

- A) жисмоний шахслар
- B) юридик шахслар
- C) ҳамма
- D) давлат органлари
- E) A, B, D

2. Қишлоқ хўжалик -ҳуқуқий муносабат объектига нималар киради?

- A) табиий ресурслар
- B) табиий комплекслар
- C) корхоналар
- D) фермалар
- E) Тулиқ жавоб йўқ.

3. Қишлоқ ҳуқуқи. . , фанлар тармоғига киради?

- A) ижтимоий
- B) иқтисодий
- C) ҳуқуқий
- D) молиявий
- E) C ва D

4. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи предмети бу . . . ?

- A) ер-ҳуқуқий муносабатлардир
- B) қишлоқ хўжалик муносабатлардир
- C) иқтисодий-қишлоқ хўжалигига оид муносабатлардир
- D) иқтисодий-ижтимоий муносабатлардир
- E) ер, мулк, меҳнат ва ташкилий - бошқарув соҳаларидаги ижтимоий муносабатлардир.

5. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг мақсади . . . ?

- A) ерни муҳофаза қилиш

- B) ресурслардан оқилона фойдаланиш
- C) кишлоқ хўжалик ҳуқуқини ривожлантириш
- D) ағарар соҳани қонулар асосида ўрганиш
- E) ҳақма жавоб тўғри

6. Ўзбекистонда Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи қачондан бошлаб ўқув предмети сифатида қараладиган бўлиди?

- A) 1960 йиллардан
- B) 1970 йиллардан
- C) 1950 йиллардан
- D) 1980 йиллардан
- E) 1990 йиллардан

7. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи принцип нормалари бу ... нормалардир.

- A) жазоловчи
- B) меъёрловчи
- C) тақиқловчи
- D) руҳсат берувчи
- E) қондаларни белгиловчи

8. Нима учун кишлоқ хўжалигига онд муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш зарур?

- A) иқтисодий ривожланиш учун
- B) халқаро алоқаларни тиклаш учун
- C) ҳокимиятнинг бўлиниш принципини таъминлаш учун
- D) ахлоқ-одоб нормаларини тартибга солиш учун
- E) Тўлиқ жавоб йўқ

ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т.: "Ўзбекистон", 2003.
2. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли. -Т.: "Ўзбекистон", 1992.
3. Каримов И.А. Қишлоқ хўжалиги тараққиёти -тўқин ҳаёт манбаи. -Т.: "Ўзбекистон", 1998.
4. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. - Т.: "Ўзбекистон", 2005.
5. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси -Т.: "Ўзбекистон", 1998.
6. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга оид қонунлар, ҳукумат қарорлари ва меъёрий ҳужжатлар тўплами -Т.: "Ўқитувчи", 1998.
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "1998-2000 йиллардаги даврда қишлоқ хўжалигидаги иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш дастури тўғрисида"ги 1998 йил 18 Март қарори.
8. Усманов М.Б.нинг умумий таҳрири остида. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи. -Т.: ТДЮИ, 2000.
9. Мирзаабдуллаева М.Р. Қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлардан фойдаланишга оид қонунчилик хусусида баъзи мулоҳазалар//Давлат ва ҳуқуқ. 2004. -№6.
10. Усмонов М.Б. Ер ва қонун. -Т.: Адолат, 1994.
11. Усмонов М.Б. Қишлоқ хўжалик қонунчилигини такомиллаштириш муаммолари. //Қонун ҳимоясида, 2003. -№6.

2 Мавзу: Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг манбалари.

Р е ж а

1. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг манбалари тушунчаси, хусусиятлари ва таснифи.
2. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг конституциявий асослари.
3. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг манбаи сифатида қонунлар.
4. Қонун ости меъёрий ҳужжатларининг аграр муносабатларини тартибга солишдаги аҳамияти.

1. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг манбалари тушунчаси, хусусиятлари ва таснифи.

Давлат аграр сиёсатининг асосий мақсади ва вазифаси қишлоқ хўжалигида хилма-хил мулкчилик шаклларини жорий этиш, хусусий мулк манфаатларини ҳимоя қилиш, тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ҳамда қишлоқ хўжалик инфраструктурасини ривожлантириш асосида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш ва қайта ишлаб халқимиз эҳтиёжини қондиришдан иборат.

Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи - ҳуқуқ тизимининг мажмуалашган (комплекс) ҳуқуқ соҳаси сифатида ўз манбалари асосида ривожланади ва аграр ҳуқуқий муносабатларни тартибга солиди. Шунинг учун ҳам аграр ҳуқуқий муносабатларни тартибга солишда манбаларнинг аҳамияти бекиёс бўлиб, қишлоқ хўжалик ҳуқуқи манбаларининг тушунчаси, ҳуқуқ тизимидаги тутган ўрни ва ўзига хос хусусиятларини ўрганиш орқали аграр сиёсатдаги ижтимоий муносабатларни тартибга солиш ва мазмун моҳиятини очиқ бериш мумкин.

Қишлоқ хўжалиги ҳуқуқи - ҳуқуқ тизимининг мажмуалашган (комплекс) ҳуқуқ соҳаси бўлиб, аграр муносабатларни тартибга солишда турли ҳуқуқ соҳалари, яъни ер ҳуқуқи, экология ҳуқуқи, меҳнат ҳуқуқи, фуқаролик ҳуқуқи,

молия ҳукуки, маъмурий ҳуқуқ ва бошқа соҳалардаги мавжуд ҳуқуқий норма ва институтлардан фойдалайди.

Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг манбалари тушунчаси, мазмуни ва хусусиятлари эса бевосита биз ўрганаётган қишлоқ хўжалик ҳуқуқи фанининг тушунчаси ва предмети билан чамбарчас боғлиқдир.

Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи манбалари деб аграр муносабатларни тартибга соладиган қонунчилик ҳужжатларининг йиғиндисига айтилади.

Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг манбалари ўз хусусиятларига эга бўлиб, қуйидаги жиҳатлари билан бошқа ҳуқуқ соҳалари манбаларидан фарқланади:

1. Тартибга соладиган ижтимоий муносабатларнинг турли-туманлиги;
2. Ягона кодификацияланган қону ҳужжатининг бўлмаганлиги;
3. Аграр ишлаб чиқариш жараёнини тартибга солишда табиат қонуниятлари, атроф табиий муҳит ҳолати даражасининг устиворлиги;
4. Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари меъёрий ҳужжатлари билан биргаликда тор доирадаги локал ҳужжатларнинг мавжудлиги;
5. Аграр-ҳуқуқий муносабатларда ер ҳуқуқи, экология ҳуқуқи, меҳнат ҳуқуқи, фуқаролик ва молия ҳуқуқи, конституциявий ва маъмурий ҳуқуқ ва бошқа ҳуқуқ соҳаларига оид қонунчилик ҳужжатларининг ихтисослашганлиги ва бошқалар.

2. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг конституциявий асослари.

Асосий қонунимизда белгиланган қоида-талаблар тизимини аграр муносабатларни тартибга солиш аҳамияти ва мазмуни жиҳатдан қуйидаги қисмларга бўлиб ўрганиш мумкин:

- 1) қишлоқ хўжалиги ижтимоий-иқтисодий фаолияти билан боғлиқ фуқароларнинг асосий ҳуқуқлари, эркинликлари ва бурчлари;
- 2) қишлоқ хўжалигининг ижтимоий-иқтисодий ва экологик асослари;
- 3) қишлоқ хўжалигидаги давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг ҳуқуқий ҳолати;

4) кишлок хўжалигида қонунчилик қонунийлик ва ижтимоий адолатни таъминлаш кафолатлари.

Агросаноат мажмуасида жисмоний ва юридик шахсларнинг Конституцияда мустаҳкамланган иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқлари муҳим аҳамиятга эгадир. Айниқса, Асосий қонунда белгиланган ушбу қондаларнинг аграр ижтимоий жараёнидаги ўрни муҳим, яъни, "хар бир шахс мулкдор бўлишга ҳақли, банкка қўйилган омонатлар сир тугилиши ва мерос ҳуқуқи қонун билан кафолатланади"- 36-модда; шунингдек, "хар бир шахс меҳнат қилиш, эркин касб танлаш, адолатли меҳнат шароитларида ишлаш ва қонунда кўрсатилган тартибда ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқига эгадир"- 37-модда.²

Кишлоқ хўжалигида ер, сув ва бошқа ресурслардан фойдаланиш ва муҳофаза қилиш қонда-талаблари, махсус ваколатли давлат органлари яъни Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси, Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри давлат қўмитаси ва бошқа органлари орқали назорат қилиниб, давлатнинг муҳофаза функцияси таъминланади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида кишлок хўжалигининг сиёсий-ташкилий, ижтимоий-иқтисодий ва бошқа жабҳаларда ижтимоий муносабатларини белгиловчи, кишлок хўжалик қонунчилик чоратadbирларининг ижросини амалга оширишга қаратилган давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг ҳуқуқий ҳолати мустаҳкамлангандир.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида мустаҳкамланган асосий тамойил, қонда-талаблар асосида кишлок хўжалигининг барча тармоқлари учун муҳим бўлган махсус қонунчилик ҳужжатлари қабул қилинади.

Шундай қилиб, Конституция ҳуқуқ тизимининг бошқа соҳалари каби кишлок хўжалиги ҳуқуқининг ҳам асосий манбаси ҳисобланади ҳамда конституциявий қондаларда аграр муносабатларнинг ҳуқуқий пойдевори мустаҳкамланади.

² Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. Тошкент: "Ўзбекистон", 2003 й.

3. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг манбаи сифатида қонунлар

Иктисодиётимизнинг устивор соҳаларидан бири ҳисобланган қишлоқ хўжалигидаги пайдо бўладиган ижтимоий муносабатларни амалга оширишда қонунлар алоҳида ўрин эгаллайди.

«Ўтган давр мобайнида бозор иктисодиёти талабларига жавоб бералган қонунчилик ва ҳуқуқий асосни яратиш, давлат мулкани хусусийлаштириш, қишлоқда иктисодий ва аграр муносабатларнинг мутлақо янги шаклларини жорий қилиш борасида кўпгина ишлар амалга оширилганлигини тан олишимиз керак. Асосан маъмурий-буйруқбозлик ва тақсимот вазибаларини бажариб келган, аслида эса бутунлай ортинча бўлган кўплаб бўгин ва тузилмаларга барҳам берилди»¹. Айни маҳалда бугунги кунда қишлоқ хўжалигидаги ислохотларни янада кенгайтириш ва чуқурлаштириш алоҳида масала бўлиб қолмоқда.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, "Фермер хўжалиги тўғрисида"², "Дехқон хўжалиги тўғрисида"ги, "Қишлоқ хўжалик кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисида" қонунлари давлат аграр сийёсатининг асосий йўналишларини белгилаб иктисодий ислохотларни чуқурлаштиришда муҳим аҳамият касб этади.

4. Қонун ости меъёрий ҳужжатларининг аграр муносабатларини тартибга солишдаги аҳамияти

Қишлоқ хўжалигига оид Ўзбекистон Республикасининг қонунларида агросаноат ишлаб чиқариш жараёнининг механизми, асосий қонда-талаблари ва шарт-шароитлари белгиланган бўлиб, уларни ҳар бир қишлоқ ишлаб чиқариш субъектлари билан муносабатга киришиши ва ҳаётийлигини таъминлашда қонун ости меъёрий ҳужжатларининг аҳамияти бекиёсдир.

Бугунги кунда, аграр муносабатларни тартибга солишда қонун ости меъёрий ҳужжатлари тизими куйидагилардан иборатдир:

¹ Каримов И.А. Ислохотлар стратегияси- амалқатимиз иктисодий салоҳиятини юксалтиришдир. Т. Ўзбекистон, 2003. -18-бет.

² Мазкур Қонуннинг янги таҳрири ЎзР 26.08.2004 й. 692-II-сон Қонуни билан тасдиқланган.

-Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони ва Вазирлар Маҳкамасининг қарори;

-Қишлоқ хўжалигида махсус ваколатли давлат бошқарув органлари ҳисобланган вазирлик, давлат кўмити ва идораларининг низом, йўриқнома ва буйруқлари ва бошқа меъёрий кўрсатмалари;

-Маҳаллий давлат ҳокимият органларининг қишлоқ хўжалигига оид фармойиш ва қарори;

-Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш корхона, ташкилот, муассасаларнинг низом, устав ва ички хўжалик қоидалари ва бошқа ҳужжатлари.

Шундай қилиб, қонун ости меъёрий ҳужжатлари тизими улкан ҳажми ташкил этиб, аграр муносабатларни тартибга солишдаги аҳамияти, ўрни, иштироки ва усулига қўра бир-биридан фарқ қилади.

Қишлоқ хўжалиги тизимида барча вазирлик, давлат кўмитаси, идоралар, корхона, ташкилот ва муассасалар ҳамда фуқаролар учун умуммажбурий аҳамиятга эга бўлган Ўзбекистон Республикаси Президенти фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари, махсус ваколатли давлат бошқарув органлари ҳамда Маҳаллий давлат ҳокимият органларининг меъёрий ҳужжатларининг аҳамияти беқиёсдир. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим йўналишлари тўғрисида"², Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Фермер хўжаликларини ривожлантириш Концепцияси тўғрисида" 2003 йил 27 октябрдаги ПФ-3342-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг, "Қишлоқ хўжалигида ижара муносабатларини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида" 5 Ноябрь 2003 йил, "2004-2006 йилларда фермер хўжаликларини ривожлантириш концепциясини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида" 30 Октябр 2003 йил, "Қишлоқ хўжалиги корхоналарини фермер хўжаликларига айлантириш чора-тадбирлари

² "Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2003 й., 46-қўрағон, 46-модда

тўғрисида”ги қарори⁵, "Фермер хўжалиги тўғрисида" (Янги тахрирдаги), "Дехқон хўжалиги тўғрисида"ги қонуни ва бошқалар.

Қонун ости меъёрий ҳужжатлари республикамиз аграр қонунчилик ҳужжатлари тизимида алоҳида ўринга эга бўлиб, қонун талабларини амалиётда қўлланишини таъминлашга хизмат қилади.

Қайтариш учун савол ва топшириқлар

1. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг манбалари деганда нимани тушунаси?
2. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг манбалари қандай таснифланади?
3. Умумий аҳамиятга эга бўлган қонунларга мисоллар келтиринг?
4. Махсуслаштирилган манбалар қишлоқ хўжалик ҳуқуқида қим томонидан қабул қилинади?
5. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида қайси моддалар аграр муносабатларга бевосита қаратилган?
6. Сизнинг фикрингизча Конституциямизнинг қайси моддалари билвосита ердан оқилона фойдаланишга қаратилгандир?
7. Олий Мажлис томонидан қандай аграр соҳага тегишли қонунлар қабул қилинган?
8. Қонун ости норматив ҳужжатлар ва қонунчилик ҳужжатлари нима учун керак?

Т Е С Т

1. Давлат аграр сиёсатининг асосий мақсади ва вазифаси....?

- А) қишлоқ хўжалигида хилма-хил мулкчилик шакллари жорий этиш
- В) хусусий мулк манфаатларини ҳимоя қилиш
- С) тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш
- Д) қишлоқ хўжалик инфраструктурасини ривожлантириш
- Е) барчаси тўғри

2. Ерга нисбатан мулкчилик ҳуқуқи ЎЗР Конституциясининг қайси моддасида ўрнатилган?

- А) 52

⁵ "Ўзбекистон Республикаси қонунлар тўплами" 2002 йил, 1-сон

- В) 53
- С) 55
- Д) 56
- Е) барчаси тўғри

3. Ер Кодекси нечта моддадан иборат

- А) 88 та
- В) 89 та
- С) 90 та
- Д) 91 та

4. «Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида»ги қонун қачон қабул қилинган?

- А) 1998 йил 6 май
- В) 1997 йил 6 май
- С) 1995 йил 6 май
- Д) 1994 йил 6 май
- Е) 1993 йил 6 май

5. «Ер кодекси» қачон қабул қилинган?

- А) 1993 йилда
- В) 1995 йилда
- С) 1997 йилда
- Д) 1998 йилда
- Е) 1999 йилда

6. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқига оид қонунларни қабул қилади.

- А) Олий Мажлис
- В) Вазирлар Маҳкамаси
- С) Президент
- Д) Олий хўжалик суди
- Е) маҳаллий давлат ҳокимияти органлари

7. Махсус аграр соҳага тегишли қонунларга қуйидагилар киреди?

- А) мулкчилик, ижара, лизинг тўғрисидаги қонунлар
- В) мулкчилик, экологик экспертиза, ижара тўғрисидаги қонунлар

С) ер, ўрмон, сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисидаги қонунлар
D) "Фермер хўжалиги тўғрисида (янги таҳрирда)", "Дехқон хўжалиги тўғрисида", "Ветеренария тўғрисида", "Ўруғчилик тўғрисида", "Селекция тўғрисида" (янги таҳрири), "Ўсимликлар карантини тўғрисида"ги қонунлар.

Е) Барчаси тўғри.

ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т.: "Ўзбекистон", 2003.
2. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли. -Т.: "Ўзбекистон", 1992.
3. Каримов И.А. Қишлоқ хўжалиги тараққиёти -тўқин ҳаёт манбаи. -Т.: "Ўзбекистон", 1998.
4. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. - Т.: "Ўзбекистон", 2005.
5. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга оид қонунлар, ҳукумат қарорлари ва меъёрий ҳужжатлар тўплами -Т.: "Ўқитувчи", 1998.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "1998-2000 йиллардаги даврда қишлоқ хўжалигидаги иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш дастури тўғрисида"ги 1998 йил 18 Март қарори.
7. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси -Т.: "Ўзбекистон", 1998.
8. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. -Т.: Адолат, 2004.
9. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси. -Т.: Адолат, 2005.
10. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. -Т.: Адолат, 2005.
11. Усманов М.Б.нинг умумий таҳрири остида. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи. - Т.: ТДЮИ, 2000.

3 Мавзу: Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солиш.

РЕЖА:

1. Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солишнинг тушунчаси мақсади, йўналишлари ва хусусиятлари.
2. Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солишнинг шакллари, тамойиллари.
3. Қишлоқ хўжалигини тартибга солиувчи давлат органлари тизими уларнинг асосий йўналишлари.

1. Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солишнинг тушунчаси мақсади, йўналишлари ва хусусиятлари.

Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солиш деганда агросаноат мажмуида ижтимоий-иқтисодий ислохотларни амалга ошириш юзасидан давлат бошқарув органлари фаолияти тушунилади.

Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солишнинг асосий мақсади аҳолини сифатли қишлоқ хўжалик маҳсулотлари билан таъминлаш, мамлакатимиз иқтисодий қудратини мустаҳкамлаш ва аҳолининг ижтимоий ҳолатини яхшилашдан иборатдир.

Ушбу мақсадни амалга оширишда давлат бошқарув органлари олдида маъсулиятли вазифа ва йўналишларни белгилашни таказо этади.

Амалга оширилаётган аграр ислохотларнинг мазмун - моҳиёти давлат бошқарув органларининг агросаноат мажмуини тартибга солиш чора-тадбирлари билан бир қаторда асосан иқтисодий чора ва усулларни қўлланишнинг талаб этади.

Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солиш биринчидан, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи субъектларга қулай шарт-шароитлар яратиб бериш, уларнинг иқтисодий ва ҳуқуқий мустақиллигини таъминлаш, мулкдорларнинг ҳуқуқларини химоя қилиш асосида таъсир

кўрсатиш, иккинчидан, маъмурий - ҳуқуқий усуллардан иқтисодий усулларнинг устиворлигини таъминлашни назарда тўтилади.

Қишлоқ хўжалигида давлат бошқарувининг хусусиятлари қуйидаги омиллар билан боғлиқдир.

1. Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш жараёнининг табиий омилларга боғлиқлиги, яъни ер, сув, ўсимлик, ҳайвонот дунёси ва атмосфера ҳавосининг ҳолатига боғлиқлиги;
2. Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришнинг яъни, экинларни экиш ва маҳсулотни йиғиб териб олишда мавсумийлигининг қўлланиши;
3. Агротехнология мажмуи йирик, мураккаб тўзилмаларни ўз ичига олиб, нафакат қишлоқ хўжалик тармоқлари фаолияти балки халқ хўжалигининг машинасозлик, кимё саноати, билан ҳамбарчас боғлиқлиги ва бошқалар.

Юқорида санаб ўтилган омиллар қишлоқ хўжалиги давлат томонидан тартибга солишга қаратилган фаолиятига ўз таъсирини кўрсатади ва давлат бошқарув органлари олдига янгидан-янги вазифа ва йўналишларни белгилайди. Чунки, қишлоқ хўжалиги табиат бағрида жойлашган, табиий ресурслардан фойдаланиш асосида ишлаб чиқариш жараёни олиб борилади. Ушбу ҳолат эса ўз навбатида ушбу соҳада бошқарувни амалга ошираётган давлат органлари ўз фаолиятини атроф табиий муҳит ҳолати билан уйғунлаштирилган ҳолда олиб боришни кўзда тутди.

Шундай қилиб, қишлоқ хўжалиги иқтисодийетимизнинг муҳим соҳаларидан бири бўлиб, босқичма-босқич олиб борилаётган ислохотларни таъминлашда давлат органларининг ислохотчи, ташкилотчи бўлишини белгилайди.

2. Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солишнинг шакллари, тамойиллари.

Қишлоқ хўжалигида давлат бошқарувининг шакллари Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, қонун ва агросаноат мажмуини ислоҳ қилишга қаратилган дастурлар асосида белгиланган бўлиб, уч қисмга бўлинади:

- 1) Қишлоқ хўжалик муносабатларини тартибга солишга қаратилган қоида- талабларни белгилаш;
- 2) Қишлоқ хўжалик қонунчилиги ҳужжатларини ижросини таъминлаш;
- 3) Қонунчилик ҳужжатлари, дастурларда белгиланган қоида-талаблар ва чора-тадбирларнинг бажарилишини назорат қилиш, ҳамда тегишли чораларни белгилаш.

Давлат бошқаруви юқорида санаб ўтилган шакллар асосида қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солиш фаолияти амалга оширилади. Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солишда давлат органларининг қонун ижодкорлиги фаолияти муҳим аҳамиятга эга бўлиб, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини экиш, етиштириш, йиғиб-териб олиш, айрбошлаш, қайта ишлаш, маҳсулотни сотиш билан боғлиқ муносабатларнинг ҳуқуқий ҳолатини белгилайди.

Қишлоқ хўжалигига оид қонун, фармон, қарор ва бошқа меъёрий аҳамиятдаги ҳужжатлар давлат ҳокимияти ва ижро ҳокимияти органлари томонидан қабул қилиниб, барча вазирликлар, давлат қўмиталари, идоралар, юридик ва жисмоний шахслар учун умуммажбурий аҳамиятга эга ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалик қонунчилик ҳужжатларида мустақкамланган қоида-талабларнинг ижросини таъминлаш давлат ижро ҳокимияти органларининг энг асосий вазифаларидан бири бўлиб, амалга оширилишини кўзда тутлади.

Қишлоқ хўжалик қонунчилик ҳужжатлари қоида талабларини барча вазирлик ва жисмоний шахслар томонидан бажарилишини назорат қилиш ва тегишли чора-тадбирларни белгилаш билан боғлиқ давлат органларининг қафола глаб, ижтимоий адолатни таъминлаш ва ишлаб чиқариш субъектларнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилишга хизмат қилади.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, қишлоқ хўжалиги давлат томонидан тартибга солишнинг моҳиятини бозор муносабатларига ўтиш жараёнида агросаноат мажмуини қўллаб-қувватлаш, бозор иқтисодиёти механизмини шакллантиришда ишлаб чиқариш ва хўжалик субъектларига етарли шарт-шароитлар яратиш, илмий жиҳатдан асосланган йўналиш кўрсатиш билан боғлиқ фаолиятлар ташкил этади.

Шунинг учун ҳам ушбу соҳани давлат томонидан тартибга солиш фаолияти назарий-амалий ҳолатларга асосланган аниқ йўналишларга яъни тамойилларга эга бўлиши катта аҳамиятга эга. Ҳаммаишга маълумки, жамият ҳаётида содир этилаётган барча ижтимоий муносабатлар маълум тамойил асосида олиб борилгандагина, белгиланган мақсад ва натижаларга тез, қўлай ва осон эришиш имкониятини беради.

3. Қишлоқ хўжалигини тартибга солувчи давлат органлари тизими уларнинг асосий йўналишлари.

Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солиш давлат томонидан амалга оширилади.

Давлат ҳокимияти ва бошқарув органларининг агросаноат мажмуида олиб бораётган фаолиятининг мазмуни, йўналиши ва хусусиятларига қараб, уларни 2 қисмга бўлиш мумкин.

1. Умумий ваколатли давлат органлари,
2. Махсус ваколатли давлат органлари.

Қишлоқ хўжалигида умумий ваколатли давлат органлари қуйидагилардан иборат:

1. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси;
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти;
3. Ўзбекистон Республикасининг Вазирлар Маҳкамаси;
4. Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари;

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 76-моддасига асосан, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси олий давлат вакиллик органи бўлиб,

қонун чиқарувчи ҳокимиятни амалга оширади. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси икки палатадан - Қонунчилик палатаси (қуйи палата) ва Сенатдан (юқори палата) иборат.¹

Умумий ваколатли давлат органлари иқтисодий ва барча соҳалари, шу жумладан қишлоқ хўжалигида туб аграр ислохотларни ривожлантириш, агросаноат мажмуининг ҳуқуқий пойдеворини шакллантириш, амалга ошириш ҳамда барча мулк ҳуқуқи субъектларининг ҳуқуқларини кафолатлашга хизмат қилади.

Агросаноат мажмуини давлат томонидан тартибга солишда махсус ваколатли давлат органлари қуйидагилар ҳисобланади:

- ⇒ Ўзбекистон Республикасининг Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги;
- ⇒ Сув хўжалиги бош бошқармаси;
- ⇒ Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри давлат қўмитаси.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, давлат органлари қишлоқ хўжалигида аграр муносабатларни бевосита амалга ошириш фаолиятини олиб бориш юзасидан ушбу соҳага оид махсус ваколатларга эгадирлар.

Қишлоқ хўжалигида махсус ваколатли давлат органлари тизимида Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги марказий ўринни эгаллайди ва қишлоқ ва сув хўжалиги соҳасида давлат бошқарув органи ҳисобланади.

Ушбу давлат органи ўз фаолиятини амалдаги қонун ҳужжатлари, шунингдек, Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 28, N 290-сонли қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва Сув хўжалиги вазирлиги ҳақида”ги Низоми асосида олиб борилади.

Қишлоқ хўжалигида махсус ваколатли давлат органлари тизимида Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари давлат қўмитаси алоҳида ўринга эгадир. Бу орган Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 9

¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т.: "Ўзбекистон", 2003.

декабрдаги ПФ-3358 сон «Республика давлат бошқаруви тизимини такомиллаштириш тўғрисида»¹ фармониغا асосан Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри бўйича давлат қўмитаси сифатида эътироф этилди.

Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри бўйича давлат қўмитаси алоҳида уринга эгадир. Ушбу давлат органи Вазирлар Маҳкамасининг 19 Октябр 2004 йил 483-сонли «Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри бўйича давлат қўмитаси тўғрисида»ги Низом асосида олиб боради.

Кишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солишга қаратилган давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари тизими шаклланган бўлиб, ижтимоий-иқтисодий ислохотларни амалга ошириши кишлоқ хўжалик маҳсулотлари билан аҳолини таъминлашга хизмат қилади.

Қайтариш учун савол ва топшириқлар

1. Кишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солишнинг тушунчасини таърифланг?
2. Демократик давлатларда аграр тармоқни бошқариш тизими қандай бўлади?
3. Давлатнинг умумий ваколатли давлат бошқарув органларига қайси органлар киради?
4. Адабиётларда давлатнинг махсус аграр тармоқдаги бошқаруви қандай тизимдан иборат?
5. Олий Мажлиснинг аграр тармоқдаги ваколатларини санаб ўтинг?
6. Қайси қонунлар ўзини ўзи бошқариш органларининг ваколатини белгилайди?

¹ Ўзбекистон Республикаси қонунлари гўшами 2003 й. 11-12-сон

7. Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри бўйича давлат қўмитасининг асосий вазифалари нималардан иборат?

8. Ўзбекистонда қандай нодавлат нотижорат ташкилотларини биласиз?

9. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва Сув хўжалиги вазирлигининг асосий вазифалари нималардан иборат?

Т Е С Т

1. . . . давлатнинг умумий ваколатли давлат аграр бошқарув органларига киради.

- A) Вазирлар Маҳкамаси
- B) Олий Мажлис
- C) Маҳаллий давлат ҳокимияти
- D) Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри бўйича давлат қўмитаси
- E) A, B, C

2. Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри бўйича давлат қўмитаси. . . назоратни амалга оширади?

- A) соҳавий
- B) комплекс
- C) идоровий
- D) маҳаллий
- E) регионал

3. . . . давлатнинг махсус агара бошқарув органига кирмайди.

- A) Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри бўйича давлат қўмитаси
- B) Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси
- C) Олий Мажлис

D) Президент девони

E) A, B

4. Ўзбекистон Республикаси Ер ресурслари, геодезия, картография ва давлат кадастри бўйича давлат қўмитаси тўғрисида”ги Низом . . . қабул қилинган?

A) 2004 йил 19 Октябрда

B) 1996 йил 27 декабрда

C) 1997 йил 27 декабрда

D) 2000 йил 27 декабрда

E) 1999 йил 27 декабрда

5. Президент аграр соҳадаги қонунларни бажарилашини . . .

A) назорат қилади

B) кузатади

C) қафолатлайди

D) тартибга солади

E) текширади

6. Давлат ер кадастри нима?

A) ер тўғрисидаги ишончли маълумотлар ва ҳужжатлар тизими

B) ер тўғрисида ҳисобот бериш тизими

C) ер ҳақида маълумотлар йиғиндиси

D) ер ҳолатини кузатиш вазифаси

ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т.: "Ўзбекистон", 2003.
2. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли. -Т.: "Ўзбекистон", 1992.
3. Каримов И.А. Қишлоқ хўжалиги тараққиёти -тўқин ҳаёт манбаи. -Т.: "Ўзбекистон", 1998.
4. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз жамиятни демократлаштириши ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. - Т.: "Ўзбекистон", 2005.
5. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга оид қонунлар, ҳукумат қарорлари ва меъёрий ҳужжатлар тўплами -Т.: "Ўқитувчи", 1998.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "1998-2000 йиллардаги даврда қишлоқ хўжалигидаги иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш дастури тўғрисида"ги 1998 йил 18 Март қарори.
7. Усманов М.Б.нинг умумий таҳрири остида. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи. - Т.: ТДЮИ, 2000.
8. Усмонов М.Б. Қишлоқ хўжалик қонунчилигини такомиллаштириш муаммолари. //Қонун ҳимоясида, 2003. -№6.

4 Мавзу: Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)нинг хукукий ҳолати

1. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)нинг хукукий ҳолатига умумий тафсиф
2. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)га аъзолик
3. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)ни бошқариш
4. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)нинг мол-мулки

1. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)нинг хукукий ҳолатига умумий тафсиф

Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) товар, қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштириш учун пайчилик ва асосан оила (жамоа) пудратига, фуқароларнинг ихтиёрий равишда бирлашишига асосланган юридик шахс ҳуқуқларига эга мустақил хўжалик юритувчи субъектдир.

Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодкесига мувофиқ тижорат ташкилоти ҳисобланиб, қишлоқ хўжалик корхоналарнинг бир туридир.

Ширкат хўжалиги ўз фаолиятини амалга ошириш учун қуйидаги ҳуқуқларга эгадир:

ширкат хўжалиги Уставида назарда тутилган ихтисослашувга ва тузилган шартномаларга мувофиқ ўзига узоқ муддатли ижарага берилган ер участкасида ишлаб чиқариш фаолиятини мустақил ташкил этиш;

маҳсулотларга нархларни шартнома асосида мустақил белгилаш ва маҳсулотларни, агар қонун ҳужжатларида ўзгача ҳол назарда тутилмаган бўлса, тузилган шартномалар асосида ўз хоҳишига қўра сотиш;

моддий-техника ресурслари, бошқа мол-мулк, ҳамда акциялар ва бошқа қимматли қоғозларни сотиб олиш, бошқа юридик ва жисмоний шахслардан асбоб-ускуналар ва бошқа мол-мулкни ижарага ёки вақтинча фойдаланишга олиш, ҳамда кредитлар олиш, ўз мол-мулкни сотиш, ижарага бериш, гаровга қўйиш ва бошқа усул билан ўзгага бериш;

ер участкаларини юридик ва жисмоний шахсларга уч йилгача муддатта субижарага, боғлар ва узумзорларни эса ижарага бериш;

уюшмалар, иттифоқлар ва бошқа бирлашмаларга кириш.

Ширкат хўжалигининг куйидаги мажбуриятларни бажарadi:

ер ва сув ресурсларидан самарали ва мақсадли фойдаланилишини таъминлаш; сувни тежаш, сувдан лимит бўйича фойдаланиш тўғрисидаги шартномага риоя этиш мувофиқ фойдаланиш, ер ва сув ресурсларидан фойдаланишнинг ички хўжалик ҳисоби ва ҳисоботини ташкил этиш;

ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва ер участкасининг унумдорлигини ошириш чора-тадбирларини кўриш, бизнес-режаларда ушбу мақсадлар учун маблағлар ажратилишини назарда tutиш, ички гидромелиорация тизимини таъмирлаш ва шўрланган ерларни ювиш;

янги агротехнологияларни жорий этиш, экология талабларига ва атроф муҳитни муҳофаза қилишнинг бошқа қондаларига риоя қилиш;

экилларни навлар бўйича жойлаштиришнинг белгиланган талабларига, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришда стандартлар талабларига риоя этиш; зарарқундалар ва касалликларга қарши кураш олиб бориш;

ширкат хўжалиги аъзолари ва унда меҳнат шартномаси бўйича ишловчи шахсларнинг меҳнат фаолияти ҳисобини юритиш, уларга хавфсиз меҳнат шартларини таъминлаш ва меҳнатга ўз вақтида ҳақ тўлаш. ресурсларидан тежаб фойдаланган пудратчилар ва ижарачиларни рағбатлантириш,

Ширкат хўжалиги қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа мажбуриятлар бўйича ўзга ҳуқуқларга эгадир ва улар бўйича жавоб беради.

2. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)га аъзолик

Ширкатнинг аъзоларини сони "Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисида"ги Қонуннинг 5-моддаси иккинчи қисмига мувофиқ белгилаб қўйилган. Аммо ширкат хўжалиги аъзолари сонини белгилашда ҳар бир гектарга тўғри келадиган иш кучи сонига қараб туриб, меҳнат самарадорлигини ошириш мақсадида белгилаш тавсия этилган.

Қишлоқ хўжалиги кооперативига (ширкат хўжалигига) аъзо бўлиб кириш берилган ариза асосида амалга оширилади.

Ширкат хўжалиги аъзолари сонини кўпайтириш умумий йиғилишнинг мутлақ ваколатига қаради. Ширкат хўжалигига аъзоликка қабул қилиш шахснинг Ёзма аризаси асосида амалга оширилади.

Ширкат хўжалиги аъзолигига махсус билимларга ва иш тажрибасига эга бўлган шахсларни қабул қилиш зарур бўлганда хўжалик бошқаруви уч ойгача бўлган синов муддати белгилаши мумкин.

Ширкат хўжалигига аъзоликка қабул қилинаётган шахс умумий йиғилиш томонидан белгиланган миқдорда ширкат хўжалиги пай жамғармасига улуш қўшиши ёхуд чиқиб кетган аъзонинг пайини сотиб олиши керак.

Ширкат хўжалиги аъзолари қариллик ёки ногиронлик бўйича пенсияга чиқсалар, умумий мажлис қарори билан уларнинг аъзоликлари сакланиб қолиниши мумкин.

Ҳар бир аъзо учун ширкат хўжалиги молия-ҳисоб-китоб марказида шахсий ҳисоб рақами очилади ва унда унинг бошланғич мулкӣ пайи ва қўшимча пай бадаллари, шунингдек тўланган дивидендлар акс эттириб борилади. Барча аъзоларнинг шахсий ҳисоб рақамларидаги мулкӣ пайларининг йиғиндисини ширкат хўжалигининг пай жамғармаси миқдорига тенг бўлиши керак.

Пай жамғармасини шакллантириш, мулкӣ пайларни тақсимлаш ва улар бўйича дивидендлар тўлаш тартиби ширкат Умумий йиғилиш томонидан тасдиқланадиган низом билан белгиланади.

3. Қишлоқ ҳужалиги кооперативи (ширкат ҳужалиги)ни бошқариш

Ширкат ҳужалигини бошқариш, унинг ҳуқуқий ҳолати хусусиятларини белгилайди. Ширкат ҳужалигининг бошқарув органлари олий (умумий мажлис), ижроя (бошқарув, раис) ва назорат (тафтиё комиссияси ёки тафтишчи) органларига бўлинади.

Ширкат ҳужалигининг умумий мажлисида барча ширкат аъзолари қатнашишга ҳақлидир. Ширкат ҳужалигининг умумий мажлиси ширкатнинг фаолиятига тааллуқли бўлган барча масалаларни ҳал қилишга ҳақлидир. Шу билан бирга "Қишлоқ ҳужалиги кооперативи (ширкат ҳужалиги) туғрисида"ги Қонуннинг 11-моддасига мувофиқ умумий мажлис мутлоқ ваколатларга эга. Ушбу ваколатлар ширкат фаолиятининг муҳим масалалари билан боғлиқ бўлиб, ижроя органининг ваколатига ўтказилиши мумкин эмас.

Ширкат ҳужалигининг жорий фаолиятига бошқарув ва раис раҳбарлик қилади. Бошқарув коллегиял орган ҳисобланиб, унинг аъзолари ширкат уставида қузда тутилган муддат ва сон миқдоридида умумий мажлис томонидан сайланади.

Ширкат ҳужалиги бошқаруви қуйидаги ваколатларга эга:

ширкат ҳужалиги фаолиятининг бизнес-режаларини ишлаб чиқиш ва умумий йиғилиш тасдиғига киритиш;

ширкат ҳужалиги аъзоларининг умумий йиғилишини чақириш ҳамда улар томонидан қабул қилинган қарорларнинг ижросини назорат қилиш;

ширкат ҳужалигига янги аъзолар қабул қилиш ва аъзоликни тугатиш туғрисидаги қарорни умумий йиғилиш тасдиғига киритиш;

зарурат бўлганда мустақил аудиторлик текширишлари ўтказилишини ташкил этиш;

ердан фойдаланиш, ер тузиш ва ер участкалари ажратиш бўйича таклифларни умумий йиғилишнинг қўриб чиқиши учун киритиш;

ширкат ҳужалиги Уставида ва қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа масалаларни ҳал этиш.

Ширкатнинг молиявий хўжалик фаолияти устидан назоратни амалга оширувчи орган булиб, унинг аъзолари ширкат уставига кузда тутилган муддат ва сон миқдорида умумий мажлис томонидан сайланадиган ва унга ҳисоботдор бўлган тафтиш комиссияси ёки тафтишчи амалга оширади. Тафтиш комиссияси (тафтишчи) бир йилда бир марта ширкат хўжалигининг молия-хўжалик фаолиятини тафтиш қилади. Йил давомида заруратга қараб ўтказилган текшириш натижалари ҳамда бир йиллик тафтиш натижаси тўғрисида бошқарувга маълум қилади ва умумий йиғилиш олдида ҳисобот беради. Тафтиш комиссияси аъзолари (тафтишчи) ширкат хўжалигининг ижро этувчи органи таркибига кириши мумкин эмас.

4. Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)нинг мол-мулки

Ширкат хўжалигининг мустақил балансида акс этирилган асосий жамғармалар, айланма маблағлар ҳамда бошқа бойликлар ширкатнинг мол-мулкни ташкил этади. Ушбу мол-мулк Фуқаролик кодексининг 58-моддасининг биринчи қисмига ва "Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисида"ги Қонунини 17-моддасининг биринчи қисмига мувофиқ унинг мулки ҳисобланади. Шу билан бирга ширкатнинг мол-мулки унинг аъзоларини умумий мулки ҳисобланади.

Ширкат хўжалигининг мол-мулки асосий жамғармалар қиймати, етиштирган маҳсулот, уни сотишдан тушган даромадлар (фойда), аъзоларнинг пул ва моддий бадаллари, банк кредитлари, қимматли қозғалар ҳисобидан ҳамда кооперативнинг уставига назарда тутилган бошқа фаолият натижасида ва қонунларда тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан ҳосил бўлади. Кооператив мол-мулкни шакллантиришда юридик ва жисмоний шахслар шартнома асосида пул ва моддий бадаллар киритиш йўли билан иштирок этишлари мумкин.

Қишлоқ хўжалиги кооперативи томонидан ташкил этиладиган корхоналар ва ташкилотларнинг мол-мулки, шунингдек хўжаликлараро корхоналар ва

ташкilotларнинг мол-мулки уларнинг улушли иштирокига мувофиқ шу кооперативнинг мулкидир.

Мулкий пай миқдорини аниқлаш, пайлар бўйича дивидендлар тўлаш тартиби, шартлари конун ҳужжатлари билан белгиланади. Ширкат хўжалиги ҳар бир аъзоси мулкий пайнинг аниқ миқдори кооперативнинг (ширкатнинг) аъзосига мол-мулкнинг муайян улушига ҳамда хўжалик оладиган умумий даромаднинг (фойданинг) тегишли қисмига бўлган унинг ҳуқуқини мустаҳкамлаб қўювчи, номи ёзилган гувоҳнома берилган ҳолда ширкатнинг юқори бошқарув органи қарори билан белгиланади.

Ширкат хўжалиги даромадининг (фойдасининг) пайлар бўйича дивидендлар тўлаш учун мулжалланган қисми йил якунларига кўра тақсимланади ва мулкий пайнинг миқдорига мутаносиб равишда тўланади.

Ширкат хўжалиги аъзолигидан чиқиш фермер хўжалиги ёки янги ширкат хўжалиги ташкил этиш мақсадида амалга оширилган ҳолларда мулкий пайлар конун ҳужжатларига мувофиқ натура ҳолатида ажратиб берилиши мумкин, бошқа ҳолларда эса пул қийматида қайтарилади.

Қайтариш учун савол ва топшириқлар

1. Қишлоқ хўжалиги кооперативининг тушунчасини таърифланг?
2. Қишлоқ хўжалиги кооперативини бошқариш тартиби қандай?
3. Ширкат хўжалиги аъзолигига қабул қилиш тартиби?
4. Кооператив мол-мулкни нималар ташкил қилади?
5. Қишлоқ хўжалиги кооперативининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини санаб ўтинг?
6. Қайси конунлар қишлоқ хўжалиги кооперативи ҳуқуқий мақомини белгилайди?
7. Қишлоқ хўжалик кооперативининг устав жамғармаси тўғрисида Наъмунавий Низом ҳақида нималарни биласиз?

8. Қишлоқ хўжалик кооперативида пай жамғармаси тўғрисида

Наъмунавий Пилом ҳақида нималарни биласиз?

9. Қишлоқ хўжалик кооперативининг мол-мулкани нималар ташкил қилади?

Т Е С Т

1. Қишлоқ хўжалик кооперативлари (ширкат хўжаликлари), фермер ва дехкон хўжалиklarининг ердан фойдаланиш ҳуқуқи қандай нормалар билан тартибга солинади?

А) биргина ер ҳуқуқи нормалари билан,

В) аграр ҳуқуқ нормалари билан,

С) сув ҳуқуқ нормалари билан

Д) ер ва аграр ҳуқуқи нормалари билан

2. ЎЗР да ерга нисбатан қандай мулкчилик шакли белгиланган?

А) давлат мулки.

В) давлат, кооператив мулки

С) давлат ва жамоат мулки

Д) давлат ва хусусий мулк

3. «Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисида»ги қонун қачон қабул қилинган?

А) 1998 йил 30 апрел

В) 1997 йил 27 декабрда

С) 1996 йил 26 августда

Д) 1995 йил 15 апрелда

Е) 1994 йил 27 августда

4. Қишлоқ хўжалиги кооперативини (ширкат хўжалигини) ташкил этиш?

А) Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) унинг муассислари томонидан ихтиёрийлик асосида ташкил этилади.

В) Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) унинг муассислари томонидан умуммажбурий асосида ташкил этилади.

С) Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) унинг муассислари томонидан ихтиёрий ва мажбурийлик асосида ташкил этилади.

Д) Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) унинг умумий йиғилиши томонидан ташкил этилади.

Е) Тўғри жавоб йўқ

5. Қишлоқ хўжалиги кооперативига (ширкат хўжалигига) аъзо бўлиб кириш ва унга аъзолик?

А) Ёши 16 га тўлган, кооператив (ширкат) уставини тан олувчи ва унинг талабларига риоя этувчи, кооператив (ширкат) фаолиятида ва унинг жамгармаларини шакллантиришда иштирок этувчи жисмоний шахслар қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) аъзоси бўлишлари мумкин.

В) Ёши 17 га тўлган, кооператив (ширкат) уставини тан олувчи ва унинг талабларига риоя этувчи, кооператив (ширкат) фаолиятида ва унинг жамгармаларини шакллантиришда иштирок этувчи жисмоний шахслар қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) аъзоси бўлишлари мумкин.

С) Ёши 18 га тўлган, кооператив (ширкат) уставини тан олувчи ва унинг талабларига риоя этувчи, кооператив (ширкат) фаолиятида ва унинг жамгармаларини шакллантиришда иштирок этувчи жисмоний шахслар қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) аъзоси бўлишлари мумкин.

Д) Ёши 19 га тўлган, кооператив (ширкат) уставини тан олувчи ва унинг талабларига риоя этувчи, кооператив (ширкат) фаолиятида ва унинг жамгармаларини шакллантиришда иштирок этувчи жисмоний шахслар қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) аъзоси бўлишлари мумкин.

Е) Ёши 21 га тўлган, кооператив (ширкат) уставини тан олувчи ва унинг талабларига риоя этувчи, кооператив (ширкат) фаолиятида ва унинг жамгармаларини шакллантиришда иштирок этувчи жисмоний шахслар кишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) аъзоси бўлишлари мумкин.

6. Кишлоқ хўжалиги кооперативини (ширкат хўжалигини) бошқариш?

А) Кишлоқ хўжалиги кооперативини (ширкат хўжалигини) бошқариш унинг аъзолари иштирок этиши асосида амалга оширилади.

В) Кишлоқ хўжалиги кооперативини (ширкат хўжалигини) бошқариш ўзини ўзи бошқариш асосида амалга оширилади.

С) Кишлоқ хўжалиги кооперативини (ширкат хўжалигини) бошқариш ўзини ўзи бошқариш, ошкоралик асосида амалга оширилади.

Д) Кишлоқ хўжалиги кооперативини (ширкат хўжалигини) бошқариш ошкоралик, кооператив (ширкат) фаолияти масалаларини ҳал этишда унинг аъзолари иштирок этиши асосида амалга оширилади.

Е) Кишлоқ хўжалиги кооперативини (ширкат хўжалигини) бошқариш ўзини ўзи бошқариш, ошкоралик, кооператив (ширкат) фаолияти масалаларини ҳал этишда унинг аъзолари иштирок этиши асосида амалга оширилади.

7. Тафтиш комиссияси (тафтишчи) қандай орган?

А) Тафтиш комиссияси (тафтишчи) кишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг), хўжалик фаолиятини текширади.

В) Тафтиш комиссияси (тафтишчи) кишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг), бошқарувнинг молиявий фаолиятини текширади.

С) Тафтиш комиссияси (тафтишчи) кишлоқ хўжалиги кооперативининг умумий мажлисга ҳисоб берадига орган.

Д) Тафтиш комиссияси (тафтишчи) кишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг), бошқарувнинг молиявий ҳамда хўжалик фаолиятини текширади ва у умумий мажлисга ҳисобдордир.

Е) Тўғри жавоб йўқ

ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР

РЎЙҲАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т.: “Ўзбекистон”, 2003.
2. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва таракқиёт йўли. -Т.: “Ўзбекистон”, 1992.
3. Каримов И.А. Қишлоқ хўжалиги таракқиёти -тўқин ҳаёт манбаи. -Т.: “Ўзбекистон”, 1998.
4. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишидир. - Т.: “Ўзбекистон”, 2005.
5. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси -Т.: “Ўзбекистон”, 1998.
6. “Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси 30.04.1998 й. 600-I-сон Қонуни билан тасдиқланган. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 1998 й. 5-6-сон, 84-модда // Ўзбекистон Республикаси 30.08.2003 й. 535-II-сон, 12.12.2003 й. 568-II-сонли Қонунлар билан ўзгартиришлар киритилган // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2003 й. 9-10-сон, 149-модда, 2004 й. 1-2-сон, 18-модда
7. Усманов М.Б. Ер ва қонун. -Т.: Адолат, 1994.
8. Усманов М.Б.нинг умумий таҳрири остида. Ер ҳуқуқи. -Т.: ТДЮИ, 2002.
9. Усмонов М.Б. Қишлоқ хўжалигида ижара. -Т.: ТДЮИ нашриёти, 2005.
10. Файзиев Ш.Х. Аграр сиёсатнинг такомиллаштириш масалалари. //Хўжалик ва ҳуқуқ 2003. -№4.
11. Файзиев Ш.Х. Вопросы совершенствования земельно-водного законодательства в условиях формирования рыночной экономики. // Илмий-амалий конференция материаллари. ТДЮИ 2004, феврал.

5 Мавзу: Фермер хўжалиklarининг ҳуқуқий ҳолати.

Р е ж а :

1. Фермер хўжалиги тушунчаси, вужудга келиш асослари ва тартиби.
2. Фермер хўжалигининг ердан фойдаланиш ҳуқуқи.
3. Фермер хўжалиги фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш.
4. Фермер хўжалигини тугатиш асослари ва тартиби.

1. Фермер хўжалиги тушунчаси, вужудга келиш асослари ва тартиби.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2004-2006 йилларда фермер хўжалиklarини ривожлантириш концепцияси тўғрисида»²ги 2003 йил 27 октябрдаги ПФ-3342 сонли фармони, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 30 октябрдаги «2004-2006 йилларда фермер хўжалиklarини ривожлантириш концепциясини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»³ги 476- сон қарори, Ўзбекистон Республикаси Президентининг "2005-2007 йилларда фермер хўжалиklarини жадал ривожлантиришга қаратилган таклифлар тайёрлаш бўйича махсус комиссия тузиш тўғрисида"⁴ 2004 йил 4 ноябрдаги Ф-2069-сон Фармойиши, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 24 декабрдаги № 607 «2005-2007 йилларда фермер хўжалиklarини жадал ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»⁵ги қарорларида яқин йилларда фермер хўжалиklари барқарор ривожланишини таъминлашнинг асосий йўналишлари белгилаб берилди. Демак, айтишимиз мумкин-ки, фермер хўжалиklarини ривожлантириш давлатимиз аграр сиёсатининг устувор йўналиши сифатида қолаверади.

² Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш асослари. Т.; "Фан", 2003, 12-б.

³ Уша манба 41-бет

⁴ "Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2004 йил, 52-сон.

⁵ "Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2004 йил, 52-сон, 521-модда

Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш тадбиркорлик субъектлари таркибида фермер хўжаликлари салмоқли ўринни эгаллайди. Ўзбекистон Республикасининг 1998 йил 30 апрелда қабул қилинган "Фермер хўжалиги тўғрисида"ги қонун (Мазкур қонуннинг янги таҳрири ЎЗР 26.08.2004 й 692-йи-сон қонуни билан тасдиқланган¹) унинг ҳуқуқий ҳолатини белгилашда асосий ҳужжат ҳисобланади. Ушбу қонуннинг 3-моддасига асосан, фермер хўжалиги ижарага берилган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқариши билан шуғулланувчи, мустақил хўжалик юритувчи субъектдир.

Фермер хўжалиги ташкил этиш шартлари қонунда аниқ кўрсатиб берилган. Қонуннинг 5-моддасига кўра, Фермер хўжалиги аксарият ҳолларда ортиқча меҳнат ресурслари бўлмаган ерларда ва ҳудудларда ташкил этилади.

Фермер хўжалиги хўжалик бошлиги томонидан, хўжаликка алоҳида мол-мулк ажратиб бериш ва уставини тасдиқлаш йўли билан таъкил этилиши қонуннинг 6-моддасида баён этилган. Қонуннинг 4-моддасида эса, ун саккизга тўлган, қишлоқ хўжалигида тегишли малака ва иш тажрибага эга бўлган шахслар фермер бўлиши мумкин.

Чорвачилик маҳсулотлари етиштиришга ихтисослашган фермер хўжалиги камида 30 шартли бош чорва моли бўлган тақдирда ташкил этилади. Фермер хўжалигига бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами бир шартли бош чорва молга ҳисобланганда Андижон, Наманган, Самарқанд, Тошкент, Фарғона ва Хоразм вилоятларидаги суғориладиган ерларда камида 0,30 гектарни, бошқа вилоятлар ва Қорақалпоғистон Республикасидаги суғориладиган ерларда камида 0,45 гектарни, суғорилмайдиган (лалмикор) ерларда эса камида 2 гектарни ташкил этади.

Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 5 январдаги 8-сон қарори билан тасдиқланган «Қайта ташкил этилаётган қишлоқ хўжалиги корхонаси негизда фермер хўжалиги барпо этиш учун талабгорларни танлаш ва уларнинг

¹ "Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2004 йил, 40-41-сон, 433-модда.

танловини ўтказиш тартиби»² ва Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг 2005 йил 18 ноябрдаги 237а-сон буйруғи билан тасдиқланган «Фермер хўжалигини юритиш учун ер участкаларини беришда танлов ғолибини аниқлаш тартиби туғрисида Низом» фермер хўжаликларини ташкил этишда талабгорларни танлаш ва уларнинг танловини ўтказиш шартларини, танлов ғолибларини аниқлаш тартибини белгилаб беради.

Танловда иштирок этиш ҳуқуқига Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари, шу жумладан фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликларининг бошлиқлари эга. Ер участкалари бериш (сотиш) масалаларини кўриб чиқиш бўйича комиссия фермер хўжалигига ер участкалари бериш бўйича танлов ўтказилади.

Танловда иштирок этиш учун катнашувчиларни танлаш икки босқичдан иборат бўлади:

биринчи босқичда ҳужжатларнинг тўлиқлиги ва мазмуни текширилади; иккинчи босқичда талабгорларнинг аризаларида баён қилинган тақлифларнинг иқтисодий асосланганлиги ўрганиб чиқилади. Бунда талабгорларнинг имкониятлари 10 баллик рейтинг шкаласида баҳоланади.

Сунгги вақтларда Республикамизда боғ ва узумзорларни ривожлантириш мақсадида шу йўналишда фермер хўжаликларини ташкил этишга алоҳида эътибор берилмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 9 январдаги «Мева-сабзавотчилик ва узумчилик соҳасида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш чора-тадбирлари тўрисида»ги ПФ-3709-Фармони ва 2006 йил 11 январдаги «Мева-сабзавотчилик ва узумчилик соҳасини ислох қилиш бўйича ташкилий чора-тадбирлар тўрисида»ги ПҚ-255-сон қарори бу борадаги ҳуқуқий асос бўлди. Шунга кўра, Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирининг 2006 йил 18 январдаги 13-сон буйруғи билан «Қайта ташкил этилаётган кишлоқ хўжалиги кооперативлари (ширкатлари)нинг боғ ва узумзорларини сотиш тартиби

² Информационно-правовой системы «Норма». ООО «NORMA HAMKOR». Версия-3. 2005.

тўрисида Низом ” тасдиқланди. Низом қайта ташкил этилаётган кишлок хўжалиги кооперативлари (ширкатлари)нинг, шу жумладан мева-сабзавотчилик ва узумчиликка ихтисослашган кишлок хўжалиги кооперативлари (ширкатлари)нинг боғ ва узумзорларини фермер хўжалиги юритиш учун сотиш тартибини белгилайди.

Фермер хўжалигини давлат рўйхатидан ўтказиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 20 августдаги 357-сонли "Тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш учун рўйхатдан ўтказиш тартиботлари тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида"¹ги қарори билан тасдиқланган "Тадбиркорлик субъектларини давлат рўйхатидан ўтказиш, ҳисобга қўйиш ва рухсат берувчи ҳужжатларни расмийлаштириш тартиби тўғрисидаги Низом"га асосланади. Туманлар ва шаҳарлар ҳокимликлари ҳузуридаги тадбиркорлик субъектларини рўйхатдан ўтказиш инспекциялари рўйхатга олувчи давлат органи бўлиб ҳисобланади ва Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, Иқтисодиёт вазирлиги ва Давлат мулки қўмитасининг 2003 йил 27 сентябрдаги 05-20-401-сонли, 14-сонли ва 01/23-55-сонли қарорлари билан тасдиқланган «Туманлар ва шаҳарлар ҳокимликлари ҳузурида тадбиркорлик субъектларини рўйхатдан ўтказиш инспекциялари тўғрисида Намунавий Низом»²га мувофиқ фаолият юрилади.

2. Фермер хўжалигининг ердан фойдаланиш ҳуқуқи.

Фермер хўжалиқларини ташкил этишнинг негизида уларга ер бериш масаласи ётади. Фермер хўжалиқларига асосан кишлок хўжалигига мўлжалланган ерлар берилади. Ўзбекистон Республикаси Ер кодексининг 46-моддасига мувофиқ, кишлок хўжалигига мўлжалланган ерлар Ўзбекистон Республикаси фуқароларига фермер хўжалиқларини юритиш учун берилиши мустаҳкамланган. Фермер хўжалиқларига ер беришнинг ҳуқуқий тартиби «Фермер хўжалиги тўғрисида»ги қонуннинг 10, 11 моддаларида қўрсатиб ўтилган бўлиб, унга мувофиқ, Фермер хўжалиқларини юритиш учун ер

¹ Информационно-правовой системы «Норма» ООО «NORMA HANKOR» Версия-3. 2005.

участкалари танлов асосида ижарага эллик йилгача бўлган, лекин ўттиз йилдан кам бўлмаган муддатга берилади.

Фермер хўжаликларига ер участкаларини беришнинг ҳуқуқий тартиби Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 30 октябрдаги 476-сон қарори билан тасдиқланган «Ер участкаларини фермер хўжаликларига узоқ муддатли ижарага бериш тартиби тўғрисида Низом»³га асосан белгиланади.

Фермер хўжалигига бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами ҳар бир шартли бош чорва молига ҳисобланганда:

Андижон, Наманган, Самарқанд, Тошкент, Фарғона ва Хоразм вилоятларидаги суғориладиган ерларда - камида 0,30 гектарни;

Қорақалпоғистон Республикаси, Бухоро, Қашқадарё, Жиззах, Навоий, Сурхондарё ва Сирдарё вилоятларидаги суғориладиган ерларда - камида 0,45 гектарни;

суғорилмайдиган (лалмикор) ерларда - камида 2 гектарни ташкил этади.

Дехқончилик маҳсулотлари етиштиришга ихтисослашаётган фермер хўжаликларига ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами:

пахтачилик ва ғаллачилик учун - камида 10 гектарни;

боғдорчилик, узумчилик, сабзавотчилик ва бошқа экинлар етиштириш учун - камида 1 гектарни ташкил қилади.

Фермер хўжалигига ер участкаси имкони борича ягона мавзе бўйича, контурлар яхлитлиги сақлаб қолинган ҳолда берилади.

Фермер хўжалиги бошлигига ижарага бериладиган ер участкаси чегараларини кўрсатиш ер ресурслари туман хизмати вакили томонидан чегарадош ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар вакиллари иштирокида, шартнома тузилгандан кейин беш кун муддатда амалга оширилади. Агар чегара сувсиз ерлар бўйлаб ўтса, у ҳолда чегара шудгорланади, бурилиш бурчакларига эса чегара белгилари қўйилади. Ерларни кўрсатиш далолатнома билан

² Информационно-правовой системы «Норма» ООО «NORMA HANKOR». Версия-3. 2005.

³ Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохларни чуқурлаштириш асослари. Ўзбекистон Республикаси фанлар академияси «Фан» нашриёти. 2003, 73-бет.

расмийлаштирилади. Далолатнома ер ресурслари буйича туман хизмати вакили, чегарадош ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар вакиллари ҳамда фермер хўжалиги бошлиги томонидан имзоланади. Далолатнома икки нусхада тuzилади, улардан биттаси ер ресурслари буйича туман хизматида, иккинчиси фермер хўжалиги бошлигида сақланади.

Фермер хўжалигининг ер участкасига нисбатан узоқ муддатли ижара ҳуқуқи белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилиши, фермер хўжаликларининг ерга нисбатан ҳуқуқларини юридик жиҳатдан тан олиниши демакдир.

3. Фермер хўжалиги фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш.

Фермер хўжалигининг ҳуқуқ субъектлиги унга берилган ҳуқуқ ва мажбуриятлар доирасида тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишни талаб этади. Қонунга асосан фермер хўжалиги юридик шахснинг барча ҳуқуқларига эга бўлади.

Фермер хўжалиги бошқа шаклларда хўжалик фаолияти юритувчи тижоратчи корхоналар билан тенг ҳуқуқларга эга.

Фермер хўжаликларининг хўжалик фаолиятига давлат органлари ҳамда ташкилотларининг, улар мансабдор шахсларнинг аралашувиغا йул қўйилмайди, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳоллар бундан мустасно. Яъни, фермер хўжалиги фаолиятини текшириш, давлат эҳтиёжлари учун маҳсулот реализация қилиш шартнома мажбуриятлари бажарилмаган ёки ер тўғрисидаги қонун ҳужжатлари бузилганлигига далиллар бўлган, шунингдек ягона ер солиғи ўз вақтида тўланмаган ҳолларда, ижарага олиш шартномасига мувофиқ ижарага берилган ер участкасидан фақат белгиланган мақсадда ва оқилона фойдаланиш масалалари буйича, белгиланган тартибда амалга оширилади (қонун 30-модда).

Давлат органлари ва бошқа органлар ҳамда ташкилотларнинг, улар мансабдор шахсларининг ва фуқароларнинг гайри қонуний хатти-ҳаракатлари (қарорлари натижасида), шунингдек бундай органлар, ташкилотларнинг, улар мансабдор шахсларининг фермер хўжалигига нисбатан қонун ҳужжатларида

назарда тутилган мажбуриятларни лозим даражада бажармасликлари оқибатида фермер хўжалигига етказилган зарарлар, шу жумладан бой берилган фойда қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда қопланади.

Фермер хўжалиги ўз мажбуриятлари буйича қонунларга мувофиқ ундириш қаратилиши мумкин бўлган мол-мулки билан жавоб беради. умумий қоидага асосан, давлат фермер хўжалигининг мажбуриятлари буйича, фермер хўжалиги эса давлат мажбуриятлари буйича жавоб бермайди.

Фермер хўжалиги тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганликда айбдор бўлган шахслар белгиланган тартибда жавобгар бўладилар.

4. Фермер хўжалигини тугатиш асослари ва тартиби.

Фермер хўжалиги юридик шахс сифатида фаолияти қайта ташкил этилиши ва тугатилиши мумкин. Фуқаролик кодексининг 49- моддасида, ҳамда Фермер хўжалиги тўғрисидаги қонуннинг 31- моддасида фермер хўжалигини юридик шахс сифатида қайта ташкил этиш тартиби белгиланган.

Фермер хўжалигини кушиб юбориш, кушиб олиш ёки ўзгартириш шаклида қайтадан ташкил этиш ваколати туман ҳокимининг розилиги билан амалга оширилади. Фермер хўжалигини кушиб олиш шаклида қайта ташкил этиш ҳолларини истисно қилганда, янгидан вужудга келган фермер хўжалиги давлат руйхатидан утказилган пайтдан бошлаб фермер хўжалиги қайта ташкил этилган ҳисобланади.

Фермер хўжалиги унга бошқа фермер хўжалигини кушиб олиш шаклида қайта ташкил этилганда кушиб олинган фермер хўжалигининг фаолияти тухтатилгани ҳақидаги ёзув юридик шахсларнинг ягона давлат реестрига киритилган пайтдан бошлаб бундай фермер хўжалиги қайта ташкил этилган ҳисобланади.

Қонунчиликда Фермер хўжалигини тугатиш асослари белгилаб қўйилган бўлиб, фермер хўжалиги қуйидаги ҳолларда тугатилади:

- ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқидан ихтиёрий воз кечилганида;

- фермер хўжалиги банкрот деб топилганда, шу жумладан моддий-техника ресурслари етказиб берувчилар, иш бажарувчилар ва хизмат курсатувчилар билан ҳисоб-китоб мунтазам равишда амалга оширилмаганида;
- фермер хўжалигининг бошлиғи вафот этиб, хўжалик фаолиятини давом эттиришни хоҳловчи меросхўр бўлмаса;
- давлат ва жамият эҳтиёжлари учун ёки ер тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик учун, шу жумладан фермер хўжалиги ер участкасидан белгиланган мақсадда фойдаланмаганида, хусусан контракция шартномасида назарда тутилмаган қишлоқ хўжалиги экинларини экканида ер участкасини олиб қўйиш зарурати бўлган тақдирда, ер участкасини ижарага олиш шартномаси белгиланган тартибда бекор қилинса (32-модда).

Қонуннинг 33-моддасида Фермер хўжалигини тугатиш тартиби мустақамланган. Унга кўра, агар фермер хўжалиги ихтиёрийлик асосда тугатилганда фермер хўжалиги бошлиғининг қарорини чиқариш талаб этилади. Башарти фермер хўжалигининг хошишига боғлиқ бўлмаган тақдирда, қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда суднинг ҳал қилув қарорига асосан тугатилади.

Қайтариш учун савол ва топшириқлар

1. Фермер хўжалиги тушунчаси, вужудга келиш асослари ва тартиби?
2. Фермер хўжалиги тўғрисидаги қонуннинг асосий хусусиятлари нималардан иборат?
3. Фермер хўжалиги Наъмунавий устави ҳақида нималарни биласиз?
4. Кимлар фермер хўжалиги аъзоси бўла олади?
5. Фермер хўжалигининг ердан фойдаланиш ҳуқуқи?
6. Фермер хўжалиги фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш?
7. Фермер хўжалигини тугатиш асослари ва тартиби?
8. Фермер хўжалигининг мол-мулки.?

ТЕСТ

1. Ер участкаларини фермер хўжаликларига бериш бўйича танлов талабгорларининг мутахассислиги ва маълумоти неча баллик тизимида баҳоланади?

- A) 1-10 баллик
- B) 5-10 баллик
- C) 4-10 баллик
- D) 6-10 баллик
- E) 6-4баллик

2. Фермер хўжалиги юритиш учун ер участкасини ижарага бериш шартномасини қайта расмийлаштириш тўғрисидаги қарор ким томонидан қабул қилинади?

- A) туман ҳокими
- B) туман комиссияси
- C) Вазирлар Маҳкамаси
- D) фермер
- E) деҳқон хўжалиги

3. Ҳокимнинг қарори бўйича фермер хўжалиги билан туман ҳокими ўртасида тузиладиган ер участкасини ижарага бериш шартномасини ким тайёрлайди?

- A) туман комиссияси
- B) фермер
- C) ер ресурслари бўйича туман хизмати
- D) ҳамма жавоблар тугри
- E) А ва Б

4. Давлат кадастрини ким юритади ?

- A). "Ергеодезкадастр" давлат қўмитаси;
- B). Вазирлар Маҳкамаси
- C). Кишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги.
- D). Фермер хўжалиги раиси

5. Фермер хўжалиги тушунчасини аниқланг?

А) Фермер хўжалиги доимий ососда берилган ер участкаларидан фойдаланувчи субъектдир.

В) Фермер хўжалиги ижарага берилган ер участкаларидан фойдаланувчи субъектдир.

С) Фермер хўжалиги қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқариши билан шуғулланувчи субъектдир.

Д) Фермер хўжалиги ижарага берилган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқариши билан шуғулланувчи, мустақил хўжалик юритувчи субъектдир.

Е) Тўғри жавоб йўқ

6. Фермер хўжалигининг бошлиғи кимлар бўлиши мумкин?

А) Ўн саккиз ёшга тўлган, қишлоқ хўжалигида тегишли малака ёки иш тажрибасига эга бўлган шахс фермер бўлиши мумкин

В) 20 ёшга тўлган, қишлоқ хўжалигида тегишли малака ёки иш тажрибасига эга бўлган шахс фермер бўлиши мумкин

С) 25 ёшга тўлган, қишлоқ хўжалигида тегишли малака ёки иш тажрибасига эга бўлган шахс фермер бўлиши мумкин

Д) Фермер хўжалигининг бошлиғи шу хўжаликнинг муассиси - фермердир. Ўн саккиз ёшга тўлган, қишлоқ хўжалигида тегишли малака ёки иш тажрибасига эга бўлган шахс фермер бўлиши мумкин

Е) Тўғри жавоб йўқ

7. Фермер хўжалигини ташкил этиш тартиби қандай?

А) Фермер хўжалиги шу хўжаликнинг умумий йиғилиши томонидан ташкил этилади. Фермер хўжалиги шу хўжалик бошлиғи томонидан ташкил этилади.

В) Фермер хўжалигига тегишлича алоҳида мол-мулк ажратиб беради ва уставини тасдиқлайди.

С) А ва С

Д) Фермер хўжалиги шу хўжалик бошлиғи томонидан ташкил этилади, у фермер хўжалигига тегишлича алоҳида мол-мулк ажратиб беради ва уставини тасдиқлайди.

Е) Тўғри жавоб йўқ

ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР

РЎЙҲАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т.: “Ўзбекистон”, 2003.
2. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли. -Т.: “Ўзбекистон”, 1992.
3. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси -Т.: “Ўзбекистон”, 1998.
4. “Фермер хўжалиги тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси 30.04.1998 й. 602-1-сон Қонуни билан тасдиқланган. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 1998 й. 5-6-сон, 86-модда // Ўзбекистон Республикаси 15.12.2000 й. 175-11-сон, 12.05.2001 й. 220-11-сон, 12.12.2003 й. 568-11-сонли Қонунлар билан ўзгартиришлар киритилган // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2001 й. 1-2-сон, 23-модда, 5-сон, 89-модда, 2004 й. 1-2-сон, 18-модда
5. Мирзаабдуллаева М.Р. Қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлардан фойдаланишга оид қонунчилик хусусида баъзи мулоҳазалар.//Давлат ва ҳуқук. 2004. -№6.
6. Мирзаабдуллаева М.Р. Ер ижараси қонунчилиги ислохотлари. Фуқаролик қонунчилиги: Муаммо ва ечимлар? Мавзусидаги халқаро илмий конференция материаллари. -Т.: ТДҶОИ, 2004.
7. Мирзаабдуллаева М.Р. Ерга бўлган ҳуқуқни вужудга келишида танловнинг аҳамияти. // Ер қонунчилиги такомиллаштириш муаммолари. Конференция тўплами. -Т.: 2005.
8. Мирзаабдуллаева М.Р. Фермер хўжалигини ташкил этишни ҳуқуқий тартиби. -Т.: ДАУ. 2004.
9. Усмонов М.Б. Ер хусусийми ёки умумий. Халқ сўзи. 1991. 27 июнь.
10. Усмонов М.Б. Ерга оид савдо муносабатларини такомиллаштириш муаммолари. //Бозор иқтисодиёти шароитида савдо мулкларини ҳуқуқий таъминлаш муаммолари. Илмий-амалий конференция тўплами. -Т.: ТДҶОИ нашриёти, 2004.

6. Мавзу: Дехқон хўжаликларининг ҳуқуқий ҳолати.

РЕЖА:

1. Дехқон хўжаликларининг ижтимоий-иқтисодий табиати ва узига хос хусусиятлари.
2. Дехқон хўжалиги тушунчаси, вужудга келиш асослари ва тартиби.
3. Дехқон хўжалигининг ердан фойдаланиш ҳуқуқи.
4. Дехқон хўжалиги фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш.

1. Дехқон хўжаликларининг ижтимоий-иқтисодий табиати ва узига хос хусусиятлари.

Ҳозирги вақтда мамлакатимиз қишлоқ хўжалигида хўжалик юритишнинг турли хил шакллари кенг жорий қилиш ва ривожлантиришга, тармоқда чуқур иқтисодий ислохотлар амалга оширишга катта аҳамият қаратилмоқда. Хўжалик юритиш ва мулкдан самарали фойдаланишнинг ҳамда ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишнинг кишиларда тадбиркорликка кенг имконият очишнинг, меҳнатга охирги натижаларидан манфаатдорликнинг руёбга чиқаришнинг асосий воситаларидан бири бошқа хўжалик юритиш шакллари билан бир каторда ёрдамчи хўжаликни (деҳқон хўжалигини) ҳам ҳар томонлама ривожлантиришдан иборатдир. Фуқароларнинг ёрдамчи хўжаликни ривожлантириш ер участкаларидан ҳамда бошқа мол мулклардан оқилона ва самарали фойдаланиш, ташаббускорликни ривожлантириш, меҳнатга тугри муносабатда бўлиш каби хусусиятларни шакллантиради. бугунги кунда фуқароларнинг ёрдамчи хўжаликларига деҳқон хўжалиги мақоми берилиб, Ўзбекистон Республикасининг “Деҳқон хўжалиги тўғрисида”ги қонуни қабул қилинди.

Деҳқон хўжаликларининг асосий хусусиятлари қуйидагилардан иборат: биринчидан, деҳқон хўжалиги юритиш оила аъзоларининг шахсий меҳнатига асосланади; иккинчидан, деҳқон хўжалигидаги ишлаб чиқариш хусусий ва шахсий мулкчиликка асосланади; учинчидан, деҳқон хўжалигига ажратиб

берилган ер участкаларига нисбатан давлат мулкчилиги сақланиб қолинади; туртинчидан, деҳқон хўжаликлари қишлоқ аҳолисининг даромад манбаи булиб ҳисобланади.

2. Деҳқон хўжалиги тушунчаси, вужудга келиш асослари ва тартиби.

Деҳқон хўжалигининг ҳуқуқий мақоми 1998 йилнинг 30 апрелда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Деҳқон хўжалиги тўғрисида”¹ги қонун билан белгиланади.

Ўзбекистон Республикасининг ”Деҳқон хўжалиги тўғрисида”ги қонуннинг 1-моддасига асосан деҳқон хўжалиги - оилавий майда товар хўжалиги булиб, оила аъзоларининг шахсий меҳнати асосида, мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш учун оила бошлигига берилган томорқа ер участкасида қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштиради ва реализация қилади.

Деҳқон хўжалиги ҳуқуқий мақомининг характерли хусусиятларидан бири шундан иборатки, бундай хўжаликдаги фаолият тадбиркорлик фаолияти жумласига қиради ҳамда деҳқон хўжалиги аъзоларининг истагига қўра юридик шахс ташкил этган ҳолда ва юридик шахс ташкил этмасдан амалга оширилади. қонунда кўрсатилишича, деҳқон хўжалиги аъзолари жумласига биргаликда яшайётган ва деҳқон хўжалигини биргаликда юритаётган оила бошлиги, унинг хотини (эри), болалари, шу жумладан фарзандликка олинган болалари, тарбияга олган болалари, ота-оналари, меҳнатга қобилиятли ёшга етган бошқа қариндошлари қиради.

Деҳқон хўжалигининг ҳуқуқий мақоми ёритишда уни ташкил этиш тартибининг узига хос хусусиятга эга эканлиги намойён бўлади. Қонунга қура, деҳқон хўжалиги ихтиёрийлик асосида, хўжалик бошлигининг қишлоқ хўжалиги кооперативининг (ширкат хўжалигининг) бошқарувига ёхуд бошқа қишлоқ хўжалиги ёки ўрмон хўжалиги қорхонаси, муассасаси ва ташкилотининг иш берувчисига (маъмуриятига) ёзма мурожаатига асосан ташкил этилади. Ер участкаси бериш тўғрисидаги аризада сўралаётган ер

участкасининг жойлашган ери, майдони, деҳқон хўжалигининг таркиби ҳамда ер участкасидан белгиланган максадда фойдаланиш кўрсатилади.

Туман ҳоқими ер участкаси бериш тўғрисида илтимоснома асосида ва ер участкалари бериш (реализация қилиш) тўғрисидаги масалаларни кўриб чиқиш бўйича туман комиссиясининг хулосаси асосида деҳқон хўжалиги юритиш учун ер участкаси бериш ҳамда мазкур хўжаликни давлат руйхатига олиш ҳақида қарор қабул қилади.

Туман ҳокимининг ер участкаси беришни рад этиш тўғрисидаги қарори устидан судга шикоят қилиниши мумкин (5-модда).

Деҳқон хўжалиги белгиланган тартибда давлат руйхатига олинган пайтдан эътиборан ташкил этилган деб ҳисобланади.

3. Деҳқон хўжалигининг ердан фойдаланиш ҳуқуқи.

Деҳқон хўжаликларига ер беришни ҳуқуқий тартибга солишда Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси ва “Деҳқон хўжалиги тўғрисида”ги қонун аҳамияти жуда каттадир.

Ўзбекистон Республикасининг “Деҳқон хўжалиги тўғрисида”ги қонуннинг 7- моддасига кўра, томорқа ер участкаси - қишлоқ хўжалик маҳсулотини эркин савдо ҳамда оила эҳтиёжлари учун етиштириш, шунингдек яққа тартибдаги уй-жой қурилиши ҳамда уй-жойни ободонлаштириш мақсадида оила аъзоларидан бирига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгаллик қилишга қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ва улчамларда ажратиб бериладиган ер участкасидир..

Деҳқон хўжаликларига ер участкалари мерос қилиб, умрбод эгаллик қилиш учун берилади.

Фуқароларга деҳқон хўжалиги юритиш учун 0,06 гектар доирасида томорқа ер участкаларига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгаллик қилиш ҳуқуқи кимошди савдоси асосида реализация қилиниши мумкин.

Деҳқон хўжалигига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгаллик қилишга берилган ер участкалари хусусийлаштирилиш ва олди-сотди, гаров, ҳада,

айирбошлаш объекти бўлиши мумкин эмас. Қонунда кўрсатилган ҳолларда ер участкасига мерос килиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқи кредит олиш учун гаровга қўйилиши мумкин. Дехқон хўжалигига берилган томорка ер участкасининг улчами ва чегаралари дехқон хўжалиги бошлиғи розилиғи билангина ўзгартирилиши мумкин. Дехқон хўжалиги бошлиғи вафот этган тақдирда, томорка ер участкасига мерос килиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқи шу хўжалик аъзоларининг узаро келишуви асосида, дехқон хўжалиги фаолиятини давом эттириш истагида бўлган хўжалик аъзоларидан бирига мерос буйича утади.

4. Дехқон хўжалиги фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш.

Дехқон хўжалиги тадбиркорлик фаолиятининг субъекти сифатида узига берилган томорка ер участкасида дехқон хўжалигининг ишлаб чиқариш фаолиятини мустақил ташкил этиш; етиштирилаётган ва реализация қилинаётган маҳсулотга мустақил равишда баҳо белгилаш; етиштирган маҳсулотни, шу жумладан бу маҳсулотни истеъмолчиларга ўз хоҳиши буйича реализация қилиш ҳуқуқини тасарруф этиш; харид этиладиган маҳсулотга олдиндан ҳақ тўланадиган фьючерс битимлари тузиш; тадбиркорликдан чекланмаган миқдорда даромад (фойда) олиш; қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштирувчиларга сотиш учун ва эркин савдога мўлжалланган акцияларни сотиб олиш ва ўз мол -мулкни, шунингдек томорка ер участкасига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқини, шу жумладан қим ошди савдоси асосида сотиб олинган ҳуқуқни гаровга қўйиш ҳуқуқларига эгадир.

Шу билан биргаликда дехқон хўжалиги муайян мажбуриятларни ҳам ўз зиммасига олади. Булар жумласига: томорка ер участкасидан қатъий белгиланган мақсадда фойдаланиш; табиий объект бўлмиш ерга зарар етказмаслик; томорка ер участкасини асраш, унинг унумдорлигини сақлаш ва ошириш юзасидан сарф-харажатлар қилиш; янги берилган томорка ер участкасидан, агар қонун ҳужжатларида бошқа муддат белгиланган бўлмаса,

бир йил ичида фойдаланишга киришиш; агротехника талабларига, белгиланган режим, сақлаш вазифаси ва сервитутларга риоя этиш; деҳқон хўжалигининг мажбуриятлари ва қарзлари бўйича тўла жавобгар бўлиш; хўжалик ёрқоладан учун хавфсиз меҳнат шaroитини таъминлаш кабилар қиради.

Деҳқон хўжалиги мулкнинг ҳуқуқий режими моҳияти шундан иборатдир, уларга қаршли мол- мулкка бўлган мулк ҳуқуқи давлат ҳимоясидадир.

Деҳқон хўжаликларининг хўжалик фаолиятига давлат органлари ва бошқа органлар ҳамда ташкилотларнинг, улар мансабдор шахсларининг аралашувиға йул қўйилмайди. Давлат органлари ва бошқа органлар ҳамда ташкилотларнинг улар мансабдор шахсларнинг ва фуқароларнинг гайриқонуний ҳаракатлари(қарорлари) натижасида, шунингдек бундай органлар, ташкилотларнинг, улар мансабдор шахсларнинг деҳқон хўжаликларига нисбатан қонун ҳужжатларида назарда тутилган мажбуриятларни лозим даражада бажармасликлари оқибатида деҳқон хўжалигига етқазилган зарарлар, шу жумладан бой берилган фойда қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда қопланиши керак. Давлат деҳқон хўжалигининг мажбуриятлари бўйича, деҳқон хўжалиги эса давлат мажбуриятлари бўйича жавоб бермайди.

Қайтариш учун савол ва топшириқлар

1. Деҳқон тушунчаси, вужудга қелиш асослари ва тартиби?
2. Деҳқон хўжалиги тўғрисидаги қонуннинг асосий хусусиятлари нималардан иборат?
3. Деҳқон хўжалигининг ердан фойдаланиш ҳуқуқи?
4. Деҳқон хўжалиги фаолиятини ҳуқуқий тартибга солиш?
5. Деҳқон хўжалигини тугатиш асослари ва тартиби?
6. Деҳқон хўжалигининг мол-мулки.?

ТЕСТ

1. Дехкон хўжалиги тушунчасини аниқланг?

- A) Дехкон хўжалиги оилавий майда товар хўжалиги бўлиб ҳисобланади
- B) Оила аъзоларининг шахсий меҳнати асосида, мерос қилиб қолдириладиган умрбод ерга эгалик қилади
- C) Мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш учун оила бошлиғига берилган томорқа ер участкасида қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштиради ва реализация қилади.
- D) Дехкон хўжалиги оилавий майда товар хўжалиги бўлиб, оила аъзоларининг шахсий меҳнати асосида, мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш учун оила бошлиғига берилган томорқа ер участкасида қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етиштиради ва реализация қилади.
- E) Тўғри жавоб йўқ

2. Дехкон хўжалиги аъзолари кимлар ?

- A) Дехкон хўжалиги аъзолари жумласига биргаликда яшаётлар ва дехкон хўжалигини биргаликда юритаётган оила бошлиғи қиради
- B) Оила бошлиғи, ота-оналари, меҳнатга қобилиятли ёшга етган бошқа қариндошлари қиради.
- C) Оила бошлиғи, тарбияга олган болалари, ота-оналари, меҳнатга қобилиятли ёшга етган бошқа қариндошлари қиради.
- D) Дехкон хўжалиги аъзолари жумласига биргаликда яшаётган ва дехкон хўжалигини биргаликда юритаётган оила бошлиғи, унинг хотини (эри), болалари, шу жумладан фарзандликка олинган болалари, тарбияга олган болалари, ота-оналари, меҳнатга қобилиятли ёшга етган бошқа қариндошлари қиради.
- E) Тўғри жавоб йўқ

3. «Дехкон хўжалиги тўғрисида»ги қонун қачон қабул қилинган?

- A) 1998 йил 30 апрел
- B) 1997 йил 27 декабрда

C) 1996 йил 26 августда

D) 1995 йил 15 апрелда

E) 1994 йил 27 августда

4. «Дехкон хўжалиги тўғрисида»ги қонун нечта моддадан иборат?

A). 31

B). 89

C). 90

D). 45

E) 100

5. «Дехкон хўжалиги тўғрисида»ги қонун неча бобдан иборат?

A) 3

B) 4

C) 5

D) 6

E) 7

6. Дехкон хўжалигини тугатиш (фаолиятини тўхтатиш) тартиби қандай?

A) дехкон хўжалиги аъзоларининг қарорига биноан.

B) қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда суднинг қарорига биноан тугатилади (фаолияти тўхтатилади).

C) Дехкон хўжалигини тугатиш (фаолиятини тўхтатиш) қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади.

D) B ва C

E) A, B ва C

7. Дехкон хўжалигига солиқ солиш амалга ошириладими?

A) Юридик шахс ташкил этган тузилган дехкон хўжалиги қонун ҳужжатларига мувофиқ мол-мулк солиғи тўлайди.

B) Юридик шахс ташкил этган ҳолда ҳамда юридик шахс ташкил этмасдан тузилган дехкон хўжалиги сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқи тўлайди.

С) Юридик шахс ташкил этган ҳолда ҳамда юридик шахс ташкил этмасдан тузилган деҳқон хўжалиги қонуни ҳужжатларига мувофиқ ер солиғи тўлайди.

Д) Юридик шахс ташкил этган ҳолда ҳамда юридик шахс ташкил этмасдан тузилган деҳқон хўжалиги қонуни ҳужжатларига мувофиқ ер солиғи, сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ ва мол-мулк солиғи тўлайди.

Е) Тўғри жавоб йўқ

8. Деҳқон хўжалигининг мулки бўлиб ҳисобланади?

А) ўзига қаршли уй-жойлар, хўжалик иморатлари, қишлоқ хўжалик экинзорлари ва қўчатзорлари, дов-дарахтлар, интеллектуал мулк объектларига, шунингдек бошқа мол-мулкларга қонунда тақиқланмаган асосларда эга бўлинган бошқа мол-мулкка мулкдордир.

В) ишлаб чиқариш фаолияти натижасида етиштирилган маҳсулотга.

С) олинган даромадга (фойлага).

Д) маҳсулдор чорва моллар, паррандалар, қишлоқ хўжалик техникаси, асбоб-ускуна ва ашё-анжомлари, транспорт воситалари, пул маблағлари.

Е) Барча жавоб тўғри

ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР

РЎЙҲАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т.: "Ўзбекистон", 2003.
2. Қаримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли. -Т.: "Ўзбекистон", 1992.
3. Қаримов И.А. Қишлоқ хўжалиги тараққиёти -тўқин ҳаёт манбаи. -Т.: "Ўзбекистон", 1998.
4. Қаримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. - Т.: "Ўзбекистон", 2005.
5. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси -Т.: "Ўзбекистон", 1998.

6. "Дехкон хўжалиги тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси 30.04.1998 й. 604-I-сон Қонуни билан тасдиқланган. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 1998 й. 5-6-сон, 88-модда // Ўзбекистон Республикаси 15.12.2000 й. 175-II-сон, 12.05.2001 й. 220-II-сон, 30.08.2003 й. 535-II-сон, 12.12.2003 й. 568-II-сон, 03.12.2004 й. 714-II-сонли Қонунлар билан ўзгартиришлар киритилган // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Ахборотномаси 2001 й. 1-2-сон, 23-модда, 5-сон, 89-модда, 2003 й. 9-10-сон, 149-модда, 2004 й. 1-2-сон, 18-модда
7. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга оид қонунлар, ҳукумат қарорлари ва меъёрий ҳужжатлар тўплами -Т.: "Ўқитувчи", 1998.
8. Мирзаабдуллаева М.Р. Ер ижараси қонунчилиги ислохотлари. Фуқаролик қонунчилиги: Муаммо ва ечимлар? (Мавзусидаги халқаро илмий конференция материаллари. -Т.: ТДЮИ, 2004.
9. Мирзаабдуллаева М.Р. Ерга бўлган ҳуқуқни вужудга келишида таълонинг аҳамияти. // Ер қонунчилиги такомиллаштириш муаммолари. Конференция тўплами. -Т.: 2005.
10. Усмонов М.Б. Қишлоқ хўжалигида ижара. -Т.: ТДЮИ нашриёти, 2005.
11. Усмонов М.Б. Қишлоқ хўжалиқ қонунчилигини такомиллаштириш муаммолари. //Қонун ҳимоясида, 2003. -№6.
12. Усмонов М.Б. Ер хусусийми ёки умумий. Халқ сўзи. 1991. 27 июнь.
13. Усмонов М.Б. Ерга оид савдо муносабатларини такомиллаштириш муаммолари. //Бозор иқтисодиёти шароитида савдо мулкларини ҳуқуқий таъминлаш муаммолари. Илмий-амалий конференция тўплами. -Т.: ТДЮИ нашриёти, 2004.

7 Мавзу: Қишлоқ хўжалигида меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш.

Р е ж а :

1. Қишлоқ хўжалик корхоналарида меҳнатни ташкил этишнинг ҳуқуқий шакллари.
2. Қишлоқ хўжалигида иш вақти ва дам олиш вақти.
3. Қишлоқ хўжалигида меҳнатни муҳофаза қилиш.
4. Қишлоқ хўжалик корхоналарида меҳнат интизоми.

1. Қишлоқ хўжалик корхоналарида меҳнатни ташкил этишнинг ҳуқуқий шакллари.

Бозор иқтисодиёти шароитида республикаimiz қишлоқ хўжалигида меҳнатни ташкил этишнинг турли хил илғор шаклларини кенг жорий этишга катта эътибор берилмоқда. Қишлоқ хўжалигида меҳнатни ташкил этишнинг илғор шаклларида ижара пудрати, оила (жамоа) пудрати каби усуллари кенг қулланилиб, улар мустақил хўжалик юритиш, ишлаб чиқариш самарадорлиги, меҳнат натижаларидан манфаатдорлик, бошқаришнинг кенг демократияга асосланганлиги билан характерланади.

Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида меҳнатни ташкил қилиш халқ хўжалигининг бошқа тармоқларидан фарқли уларок қишлоқ шароитининг узига хос хусусиятлари, иқлим шароитлари, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштиришнинг мавсумийлиги (сезонлилиги), бу даврда иш вақтининг узайтирилиш, дам олиш кунларининг бошқа даврга кучирилиш каби хусусиятлар билан характерланади.

Қишлоқ хўжалигида меҳнатни ташкил этиш Ўзбекистон Республикаси конституцияси "Қишлоқ хўжалик кооперативлари (ширкат хўжалиги) тўғрисида"ги, "Фермер хўжалиги тўғрисида"ги қонунлари, Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат Кодекси, "Қишлоқ хўжалик кооперативлари(ширкат хўжалиги) нинг намунавий устави, ҳар бир қишлоқ

хўжалик корхонасининг устави ҳамда ички меҳнат тартиби نامузгачи қондаларида белгиланган тамойиллар асосида амалга оширилади.

Қишлоқ хўжалигида оила (жамоа) пудрати муносабатларининг субъектлари булиб бир томондан фермер, кооператив, давлат қишлоқ хўжалик корхоналари, иккинчи томондан эса булимлар, бригадалар, звенолар, оилалар, алоҳида ходимлар ҳисобланадилар. Оила (жамоа) пудрати субъектлари булиб қишлоқ хўжалик корхонаси билан меҳнат муносабатларида бўлган ходимлар, шунингдек узга шахслар ҳам ҳисобланиши мумкин. Биринчи ҳолатда пудратчи меҳнат шартномаси (контракт) асосида ишлов хўжалик корхонасида меҳнат қилаётган ходим бўлади. Уларнинг меҳнат муносабатлари Ўзбекистон Республикасининг меҳнат кодекси, "қишлоқ хўжалик кооперативлари (ширкат хўжаликлари) тўғрисида"ги қонуни билан тартибга солинади.

Меъёрий ҳужжатларни ўрганиш ва амалиётни таҳлил қилиш шундан далолат берадики, меҳнатни ташкил қилишнинг пудрат шакли жамоа пудрати, звено пудрати, бригада пудрати, оила пудрати, яқка тартибдаги пудратларга булинади. Ушбу шакллар моҳиятига кўра ўхшаш бўлиб, бир-биридан фақат субъектив таркибига асосан фарқланади.

Пудратчиларга оила (жамоа) пудрати шартномаси асосида ер, фермалар, техника ва бошқа ишлаб чиқариш воситалари бериледи. Бу ҳилдаги мол-мулклар ижара, оила(жамоа) пудрати муносабатларининг объекти ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалигида оила (жамоа) пудратининг аҳамияти тўғрисида гапирганда шунни таъкидлаш мумкинки, у ишлаб чиқариш воситалари ва бошқа мол-мулклардан оқилона ва самарали фойдаланишга, қишлоқ меҳнатқашлари ишлаб чиқариш самарадорлиги, тула хўжалик ҳисоби ва узини маблаг билан таъминлашни жорий этишга, ишлаб чиқариш жараёнини унумли бошқаришга, меҳнатни охириги натижаларидан манфаатдорликка олиб келади.

2. Кишлоқ хўжалигида иш вақти ва дам олиш вақти.

Кишлоқ хўжалик корхоналарида иш вақти ва дам олиш вақти Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат Кодекси, ширкат хўжалиklarининг намунавий устави ҳамда кишлоқ хўжалик корхоналари ички меҳнат тартиби қондалари билан тартибга солинади.

Кишлоқ хўжалик корхоналарида иш вақти - бу кишлоқ хўжалик ходими жамоат ишлаб чиқаришида сарфлаши зарур бўлган меҳнат миқдоридир. Иш вақтини меъёрлаш кишлоқ хўжалик ходими ўз иш жойида бўлишга ва ўз вазифасини виждонан бажаришга мажбур бўлган вақт даврлари билан белгиланади. Иш вақтининг нормал муддати Ўзбекистон Республикаси меҳнат кодексига кўра haftасига 40 соатдан ошиши мумкин эмас. Шу сабабдан, кишлоқ хўжалик корхоналарида нормал иш вақтининг давомийлиги олти кунлик иш haftасида кунига етти соат, дам олиш ва байрам кунлари олдидан эса олти соат қилиб белгиланади.

Кишлоқ хўжалигида иш вақтини нормалаш ўзига хос хусусиятга эга. Ишлаб чиқариш зарурияти тугилиб қолганда кишлоқ хўжалик корхоналарида белгиланган иш кун тартиби бузилиб, иш кунининг бошланиши ва тугашини ўзгартириши, узайтирилиши мумкин. Аммо кишлоқ хўжалик корхоналарида кунлик иш вақтини узайтириш ўн соатдан ошиб кетмаслиги керак. Узайтирилган иш вақти хомиладор аёллар, эмизикли аёллар, ёш боласи бор аёлларга нисбатан тадбиқ қилиниши мумкин эмас.

Чорвачилик ва бошқа ишлаб чиқариш жараёни узлуксиз бўлган ишларда, шунингдек долзарб кишлоқ хўжалик ишларида қатнашаётган механизаторлар учун икки ёки уч сменали иш вақти ташкил этилиши мумкин. Бундай ҳолларда ишлаб чиқариш характерига қараб меҳнатни ташкил этиш графиги тузилади.

Кишлоқ хўжалик ходимларининг айрим тоифаларига, масалан ёш боласи бор аёллар, вояга етмаган ўсмирлар, зарарли меҳнат шaroитларида ишлаётган ходимлар учун қонунда белгиланган тартибда қисқартирилган иш вақти ўрнатилиши мумкин.

Қишлоқ хўжалик ишлари кизгин пайтларда қишлоқ хўжалик ходимларининг дам олиш вақтларини иш кам пайтларга кўчириш мумкин.

Қишлоқ хўжалик ходимларининг дам олиш кунлари ҳақ тўланадиган йиллик таътиллار бериш билан ҳам кафолатланади. Қишлоқ хўжалик ходимларининг йиллик ҳақ тўланадиган таътиллари давомийлиги 24 иш кунидан кам бўлмаслиги керак.

3. Қишлоқ хўжалигида меҳнатни муҳофаза қилиш

Ўзбекистон Республикасининг "Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисидаги"ги қонунининг 2-моддасида меҳнатни муҳофаза қилиш тушунчаси кўрсатилган. Унга кўра меҳнатни муҳофаза қилиш деганда инсоннинг меҳнат жараёнидаги ҳавфсизлиги, сиҳат-саломатлиги ва қобилияти сақланишини таъминлашга қаратилган ижтимоий - иқтисодий, ташкилий, техникавий, санитария-гигиена ва даволаш - профилактика тадбирлари ҳамда воситалари тизими тушувилади. Меҳнатни муҳофаза қилишнинг асосий мақсади ва вазифаси ишлаб чиқариш жараёнида инсоннинг соғлигини сақлаш, унинг ҳаётини ҳавф остида қолдирмаслик, унга қулай меҳнат шaroити яратиб беришдан иборатдир.

Меҳнатни муҳофаза қилиш Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, "Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида"ги қонун, "Меҳнат кодекси", "Қишлоқ хўжалик кооперативлари (ширкат хўжаликлари) тўғрисида" ги қонун, ширкат хўжалигининг намунавий устави, "Фермер хўжалиги тўғрисида"ги қонун, фермер хўжалигининг намунавий устави ва бошқа меъриий ҳужжатлар билан тартибга солинади.

Ўзбекистон Республикаси конституциясида кўрсатилишича, ҳар бир шахс адолатли меҳнат шaroитларида ишлаш ҳуқуқига эгадир (37-модда). Ушбу ҳуқуқий қонда талабига кўра қишлоқ хўжалик ходимлари қзларининг соғлиғига, ҳаётига ҳавф солмайдиган, зарар етказмайдиган меҳнат шaroитларида ишлаш ҳуқуқларига эга бўладилар. Қишлоқ хўжалик

корхоналари ўз ходимларига шундай шароитни яратиб беришга мажбур ҳисобланадилар.

Қишлоқ хўжалик корхоналарида хавфсиз меҳнат шароитини ташкил этиш учун давлат ва бошқа жамоа хўжаликлари раҳбарлари жавобгар бўладилар. Чунончи, Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг 211-моддасида белгиланишича, иш берувчи меҳнатни муҳофаза қилиш талабларини бузганлик учун жавобгар бўлади. Иш берувчи меҳнат шароитлари тўғрисида, шу жумладан касб касалликлари ва бошқа касалликларга чалиниш эҳтимоли, шу билан боғлиқ ҳолда унга бериладиган имтиёз ва компенсация лар, шунингдек шахсий химоя воситалари ҳақида хабардор қилиниши керак (213-модда).

Ҳомилалар аёлларнинг ишлаб чиқариш нормалари камайтирилиб, уларнинг ўртача ойлик иш ҳақи сақланади. 2 ёшга тўлмаган боласи бор аёллар ўртача иш ҳақи сақланган ҳолда енгилроқ ишга ўтказилади. Ҳомилалар аёлларни ва ўн тўрт ёшга тўлмаган боласи бор аёлларни уларнинг розилигисиз тунги ишларга, иш вақтидан ташқари ишларга, дам олиш кунларидаги ишларга жалб қилишга ва хизмат сафарига юборишга йўл қўйилмайди.

Меҳнатни муҳофаза қилиш қонунларини бузган мансабдор шахслар қонунда белгиланган тартибда интизомий, маъмурий, жиноий жавобгарликка тортиладилар.

4. Қишлоқ хўжалик корхоналарида меҳнат интизому.

Меҳнат интизомини мустаҳкамламасдан туриб қишлоқ хўжалиғи тараккиётига эришиб бўлмайди.

Меҳнат интизому деганда қишлоқ хўжалик корхоналари ходимларининг Ўзбекистон Республикаси қонунлари, бошқа меъёрий ҳужжатлар, қишлоқ хўжалик корхоналари ички меҳнат тартиби қондаларида белгилаб қўйилган бурчларига оғишмай риоя қилиш мажбуриятлари тушунилади. Меҳнат интизому тушунчаси ўз ичига қишлоқ хўжалик ходимларининг ўзига юклатилган вазифаларни виждонан бажариши, меҳнатга ҳалол муносабатдан

бўлиши, меҳнат натижаларининг сифат ва самарадорлигига эришиши кабиларни қамраб олади.

Қишлоқ хўжалик корхоналарида меҳнат интизоми билан боғлиқ бўлган муносабатлар. Ўзбекистон Республикасининг меҳнат кодекси, колхозларнинг намунавий устави, ҳар бир корхонанинг ички меҳнат тартиби қондалари билан тартибга солинади. Бу меъёрий ҳужжатларда қишлоқ хўжалик корхоналари ходимларининг бурчлари, меҳнат интизомини таъминлаш чоралари, рағбатлантириш, интизомий жазолар каби муносабатлар тартибга солинган.

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг 176-моддасида кўрсатилишича, ходим ўз меҳнат вазифаларини ҳалол, виждона ҳажариши, меҳнат интизомига риоя қилиши, иш берувчининг қонуний фармойишларини ўз вақтида ва аниқ ҳажариши, технология интизомига, меҳнат муҳофазаси, техника ҳавфсизлиги ва ишлаб чиқариш санитарияси талабларига риоя қилиши, иш берувчининг мол-мулкини авайлаб асраши шарт.

Меҳнат интизомини бузиш узрсиз сабабларига кўра қишлоқ хўжалик корхоналари умумий йиғилиши, бошқа бошқарув органлари қарорини ёки мансабдор шахсларнинг фармойишларини ҳажармаслик, ишга кеч қилиш, проғул қилиш, ишдан эрта кетиб қолиш, ишга маст ҳолда қилиш, мажбурий меҳнат минимумини ҳажармаганлик, жамоа мулкига бепарволик билан муносабатда бўлиш, ҳавфсизлик техникаси қондалари ва ёнғиндан муҳофаза қилиш талбирларига риоя қилмаслик, сифатсиз маҳсулотлар ишлаб чиқариш, ердин фойдаланиш қондаларини бузиш каби кўринишларда намоён бўлади.

Меҳнат интизомини таъминлаш ҳалол меҳнат учун рағбатлантириш ва муқофотлаш усуллари орқали, ноинсоф ходимларга нисбатан эса жазо чораларини қўллаш орқали амалга оширилади.

Меҳнат интизомини таъминлаш мақсадида ходимга меҳнат интизомини бузганини учун қуйидаги интизомий жазо чораларини қўллаш мумкин: 1) айбон; 2) ўртача ойлик иш ҳақининг 20%дан ортиқ бўлмаган миқдорда жарима; 3) меҳнат шартномасини бекор қилиш.

Интизомий жазо чораларини қўллаш тартиби Ўзбекистон Республикаси меҳнат кодекси (182-модда), қишлоқ хўжалик кооперативларининг намунавий устави ҳамда қишлоқ хўжалик корхоналарининг ички тартиб қоидаларида белгиланган.

Қайтариш учун савол ва топшириқлар

1. Қишлоқ хўжалик корхоналарида меҳнатни ташкил этиш тушунчаси ва ҳуқуқий асослари?
2. Қишлоқ хўжалик корхоналарида меҳнатни ташкил этиш тўғрисидаги қонунларнинг хусусиятлари нималардан иборат?
3. Меҳнатни муҳофаза қилиш тушунчаси ва унинг аҳамияти ҳақида нималарни биласиз?
4. Қишлоқ хўжалик корхоналарида меҳнатни ташкил этишда барча ҳолларда ҳам меҳнат шартномаси тузилдими?
5. Қишлоқ хўжалик корхоналарида меҳнатни ташкил этишнинг ҳуқуқий шакллари?
6. Қишлоқ хўжалигида иш вақти ва дам олиш вақти ҳақида нималарни биласиз?
7. Қишлоқ хўжалик корхоналарида меҳнатга ҳақ тўлашнинг асосий тамойиллари?
8. Қишлоқ хўжалик корхоналарида меҳнатга ҳақ тўлашнинг асосий тамойиллари?

ТЕСТ

1. Қайси шахслар меҳнатни муҳофаза қилинишига бўлган ҳуқуқларига эга?

А) Ўзбекистон Республикаси фуқаролари меҳнатни муҳофаза қилиниши ҳуқуқига эгадирлар.

В) Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари меҳнатни муҳофаза қилиниши ҳуқуқига эгадирлар.

С) Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар меҳнатни муҳофаза қилиниши ҳуқуқига эгадирлар.

Д) Жисмоний ва юридик шахслар.

Е) Ўзбекистон Республикаси фуқаролари, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар меҳнатни муҳофаза қилиниши ҳуқуқига эгадирлар.

2. «Меҳнатни муҳофаза қилиниш тўғрисида»ги қонун қачон қабул қилинган?

А) 1993 йил 6 май

В) 1994 йил 27 декабрда

С) 1995 йил 26 августда

Д) 1995 йил 15 апрелда

Е) 1994 йил 27 августда

3. Меҳнатни муҳофаза қилишда давлат томонидан бошқаришни қайси орган амалга оширади?

А) Меҳнатни муҳофаза қилишни давлат томонидан бошқаришни Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси амалга оширади.

В) Меҳнатни муҳофаза қилишни давлат томонидан бошқаришни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси амалга оширади.

С) Меҳнатни муҳофаза қилишни давлат томонидан бошқаришни Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги амалга оширади.

Д) Меҳнатни муҳофаза қилишни давлат томонидан бошқаришни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси амалга оширади.

Е) Тўғри жавоб йўқ

4. Ишга жойлашишга давлат йўли билан кўмаклашишни қайси орган амалга оширади?

А) Аҳолининг ишга жойлашишига кўмаклашиш тегишли органлари томонидан амалга оширилади.

В) Аҳолининг ишга жойлашишига кўмаклашиш Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш инспекциялари томонидан амалга оширилади.

С) Аҳолининг ишга жойлашишига кўмаклашиш Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги тизимининг тегишли органлари томонидан амалга оширилади.

Д) Аҳолининг ишга жойлашишига кўмаклашиш Ички ишлар вазирлиги тизимининг тегишли органлари томонидан амалга оширилади.

Е) Тўғри жавоб йўқ

5. Меҳнат Кодекси қачондан бошлаб амалга киритилган?

А) 1996 йил 1 апрел

В) 1995 йил 27 декабрда

С) 1995 йил 26 августда

Д) 1996 йил 15 апрелда

Е) 1994 йил 27 августда

6. Меҳнат шартномасининг муддати белгилан?

А) номуайян муддатга

В) беш йилдан ортиқ бўлмаган муайян муддатга

С) муайян ишни бажариш вақтига мўлжаллаб тузилиши мумкин

Д) 10 йилдан ортиқ бўлмаган муайян муддатга

Е) А,В ва С

7. Интизомий жазоларни белгиланг?

А) хайфсан, ички меҳнат тартиби қоидаларида ходимга ўртача ойлик иш ҳақининг эллик фоиздан ортиқ бўлмаган миқдорда жарима солиш ҳоллари ҳам назарда тутилиши мумкин. Ходимнинг иш ҳақидан жарима ушлаб қолиш.

В) хайфсан, ўртача ойлик иш ҳақининг ўттиз фоиздан ортиқ бўлмаган миқдорда жарима.

С) ўртача ойлик иш ҳақининг ўттиз фоиздан ортиқ бўлмаган миқдорда жарима, ички меҳнат тартиби қоидаларида ходимга ўртача ойлик иш ҳақининг

эллик фозидан ортик бўлмаган миқдорда жарима солиш ҳоллари ҳам назарда тутилиши мумкин. Ходимнинг иш ҳақидан жарима ушлаб қолиш.

D) Хайфсан, ўртача ойлик иш ҳақининг ўттиз фозидан ортик бўлмаган миқдорда жарима меҳнат шартномасини бекор қилиш. Ички меҳнат тартиби қондаларида ходимга ўртача ойлик иш ҳақининг эллик фозидан ортик бўлмаган миқдорда жарима солиш ҳоллари ҳам назарда тутилиши мумкин. Ходимнинг иш ҳақидан жарима ушлаб қолиш.

E) A ва C

ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР РҲЙҲАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т.: “Ўзбекистон”, 2003.
2. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли. -Т.: “Ўзбекистон”, 1992.
3. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси -Т.: “Ўзбекистон”, 1998.
4. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. -Т.: Адолат, 2004.
5. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси. -Т.: Адолат, 2005.
6. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. -Т.: Адолат, 2005.
7. Мирзаабдуллаева М.Р. Қишлоқ хўжалигига мулжалланган ерлардан фойдаланишга оид қонунчилик хусусида баъзи мулоҳазалар.//Давлат ва ҳуқук. 2004. -№6.
8. Мирзаабдуллаева М.Р. Ер ижараси қонунчилиги ислохотлари. Фуқаролик қонунчилиги: Муаммо ва ечимлар? Мавзусидаги халқаро илмий конференция материаллари. -Т.: ТДЮИ, 2004.
9. Мирзаабдуллаева М.Р. Ерга бўлган ҳуқуқни вужудга келишида танловнинг аҳамияти. // Ер қонунчилиги такомиллаштириш муаммолари. Конференция тўплами. -Т.: 2005.
10. Мирзаабдуллаева М.Р. Фермер хўжалигини ташкил этишни ҳуқуқий тартиби. -Т.: ДАУ. 2004.

8-Мавзу: Қишлоқ хўжалигидаги шартнома муносабатларига умумий тавсифнома.

Р е ж а :

1. Қишлоқ хўжалигида шартнома муносабатларининг тушунчаси ва моҳияти.
2. Қишлоқ хўжалик шартномаларини тузиш ва рўйхатдан ўтказиш тартиби
3. Қишлоқ хўжалик шартномалари тарафларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари
4. Шартнома мажбуриятларини бажариш тартиби, бажармаганлик учун жавобгарлик ва бажарилиши мониторингини олиб бориш
5. Қишлоқ хўжалик шартномаларининг алоҳида турлари ва уларнинг хусусиятлари.

1. Қишлоқ хўжалигида шартнома муносабатларининг тушунчаси ва моҳияти.

Шуни таъкидлаш лозимки, ҳеч бир субъект фақат ўзи ҳеч ким билан алоқа қилмай «яшай» олмайди. Қишлоқ хўжалиги субъектларининг бу алоқаси аввало улар ўртасидаги шартномавий-ҳуқуқий муносабатларни вужудга келиши билан боғлиқ. Шартнома тушунчаси ФКнинг 353-моддасида назарда тутилган бўлиб, унга кўра шартнома бу икки ёки ундан ортиқ шахснинг фуқаролик ҳуқуқлари ва бурчларини вужудга келтириш, ўзгартириш ва бекор қилишга қаратилган келишув ҳисобланади. ФКнинг 8-моддасига кўра, шартномалар тарафлар ўртасида фуқаролик ҳуқуқ ва бурчлари вужудга келишининг асосларидан биридир. Агар мазкур норма талабларидан келиб чиқадиган бўлса, қишлоқ хўжалиги шартномаси бу қишлоқ хўжалиги субъектларининг ҳуқуқ ва мажбуриятларни вужудга келиш, ўзгартириш ва бекор қилиш билан боғлиқ келишувидир деган хулосага келишимиз мумкин бўлади. Шартнома тушунчаси, моҳияти, тузиш ва бекор бўлиш асослари

фукаролик ҳукукида батафсил ўрганилади, шу сабаб у ҳуоусла алоҳида тўхталмасдан, асосий эътиборни кишлок хўжалик шартномаларига қаратиш мақсадга мувофиқ. Зеро кишлок хўжалик шартномаларининг асосий умумий қондалари айнан шу фукаролик ҳукуки нормалари билан тартибга солинади.

Шартномалар тузишнинг эркинлиги, ундан тарафларнинг ўзаро манфаатдорлиги айни кунда кишлок хўжалик шартномаларига хос хусусият ҳисобланади. Зеро бу эркинлик фермер хўжаликлари, дехқон хўжаликлари умуман кишлок хўжалик субъектларининг эркин меҳнат қилишини, ўз меҳнатининг натижасини мустақил реализация қилишини, манфаатдорлик ҳиссини ўйғонишини таъминлаб бермоқда.

Айни кунда кишлок хўжалиги шартномаларини тузиш ва бажаришни таъминлаш мақсадида ҳамда соҳани тезкор ва таъсирчан ҳукукий механизмини яратиш учун мамлакатимизда "Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳукукий базаси тўғрисида" қонун, Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Кишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим йўналишлари тўғрисида" 2003 йил 24 мартдаги ПФ-3226-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 04.09.2003 йилги «Кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида шартномавий муносабатларни такомиллаштириш ва мажбуриятлар бажарилиши учун томонларнинг жавобгарлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 383-сонли қарори билан тасдиқланган «Кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчилари билан тайёрлов, хизмат кўрсатиш ташкилотлари ўртасида шартномалар тузиш, уларни рўйхатдан ўтказиш, бажариш, шунингдек, уларнинг бажарилиши мониторингини олиб бориш тартиби тўғрисида»ги Низом қабул қилинди. Мазкур ва бунга ўхшаш қонун ҳужжатлари кишлок хўжалик шартномаларини тузиш ва бажариш мониторинги юритишни тартибга солади. Булар ўз навбатида тузилган шартномаларни тезроқ ва реалроқ ишлашига хизмат қилмоқда.

Булар ичида махсус «Кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчилари билан тайёрлов, хизмат кўрсатиш ташкилотлари ўртасида шартномалар тузиш, уларни рўйхатдан ўтказиш, бажариш, шунингдек, уларнинг бажарилиши

мониторингини олиб бориш тартиби тўғрисида»ги Низом бевосита кишлоқ хўжалик шартномаларига тегишли бўлиб, у кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчилар, тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари ўртасида шартномалар тузиш ва уларни бажаришда пайдо бўладиган муносабатларни тартибга солиди, шунингдек уларни туман кишлоқ ва сув хўжалиги бўлимларида рўйхатдан ўтказиш ҳамда уларнинг бажарилиши мониторингини олиб бориш тартибини белгилайди.

2. Кишлоқ хўжалик шартномаларини тузиш ва рўйхатдан ўтказиш тартиби

Кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчилар билан тайёрлов, хизмат кўрсатиш ташкилотлари ўртасида шартномалар тузиш ва уларни рўйхатдан ўтказиш амалдаги қонун ҳужжатларига асосан амалга оширилади. Контракция, лизинг, ижара шартномалари, шунингдек, моддий-техника ресурслари етказиб бериш ва хизматлар кўрсатиш ва ишларни бажариш юзасидан тузилган шартномалар хўжаликларнинг бизнес-режаларида назарда тутилган ҳажмлардан келиб чиққан ҳолда, агротехника тадбирларини амалга ошириш бошланишидан бир ой олдин, лекин календарь йил бошланишидан кечикмай тузилади.

Шартномаларни тузишда томонлар тегишли турдаги шартномалар учун ишлаб чиқилган алоҳида намунавий шаклларга амал қилиши мумкин. Бундай намунавий шакллар ваколатли давлат органлари томонидан ишлаб чиқилади. Лекин бу шакллар қонуний тусга энга бўлмай, асосан томонлар Фуқаролик кодекси ва Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисидаги қонун талабларидан келиб чиқиб тузишлари лозим бўлади.

Шартномаларда шартноманинг мавзуси, шартнома тузилган сана ва жойи, шартнома предмети - маҳсулотнинг номи, ассортименти, миқдори (ҳажми), сифати, нархи (турлари бўйича), шартноманинг умумий суммаси, томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, маҳсулотларни етказиб бериш тартиби ва шартлари, топшириш-қабул қилиб олиш (ишларни бажариш, хизматлар

кўрсатиш) пунктлари ва даврлари (муддатлари), идишга, маркировка килишга, ўраш-жойлашга қўйиладиган талаблар, ҳисоб-китоблар тартиби, шакли ва муддатлари, томонларнинг тўлов, почта ва юклаб жўнатиш реквизитлари, шартнома мажбуриятлари бажарилмаганлиги ёки зарур даражада бажармаганлиги учун томонларнинг мулкӣ жавобгарлиги, форс-мажор ҳолатлари, низоларни ҳал этиш тартиби, шартномага ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тартиби, бошқа томонларнинг келишувига киритиладиган шартлар ҳамда томонларнинг реквизитлари кўрсатилади. Давлат эҳтиёжлари учун кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари(пахта, бугдой, шоли, пилла) харид килиш юзасидан тузиладиган контрактация шартномаларида давлат эҳтиёжлари учун харид қилинадиган ҳамда хўжаликлар ихтиёрида қоладиган маҳсулотларнинг сорти ва миқдори ҳам кўрсатилади.

Шартномаларга шунингдек аниқ турдаги шартномалар учун ёки уларга нисбатан томонлардан бирининг аризасига қура ёхуд қонунчиликка мувофиқ келишувга эришилиши керак бўлган шартномалар учун назарда тутилган бошқа муҳим шартлар ҳам киритилиши мумкин.

Шартномага кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, моддий-техника ресурслари ётказиб бериш ва хизматлар кўрсатиш (ишларни бажариш) муддатлари, миқдори ва ассортиментини белгиловчи, иккала томоннинг имзоси билан тасдиқланган ҳамда шартноманинг таркибий қисми ҳисобланадиган жадвал илова қилинади.

Кишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчисининг бевосита жойлашган жойидаги тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари агротехника чораталбирларини амалга оширишдан бир ой олдин шартнома тузиш учун хўжаликка ўзининг ваколатли вакилини юбориши керак. Хўжалик шартнома лойиҳаси тайёрлов ёки хизмат кўрсатиш ташкилоти вакилидан олинган вақтдан бошлаб 7 кун мобайнида уни кўриб чиқиши ва эътирозлар бўлмаган тақдирда лойиҳани имзолаши ва тайёрловчига қайтариши шарт. Хўжаликда шартнома лойиҳаси шартлари бўйича эътирозлар пайдо бўлган тақдирда хўжалик юқорида кўрсатилган муддатларда келишмовчиликлар тўғрисида протокол

тузади ва уни тайёрлов ёки хизмат кўрсатиш ташкилотига жўнатади, бу тўғрида туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлимини хабардор қилади. Хўжаликнинг шартнома хулосасига илгари шартнома лойиҳасида назарда тутилганлардан бошқача шартларда розилиги мавжуд бўлган жавоби акцепт (акцептлаш) ҳисобланмайди. Бундай жавобга акцептлашни рад этиш ва айнаи бир вақтда янги таклиф (оферта) сифатида қаралади. Оферта ва акцепт тушунчалари фуқаролик кодекси ва фуқаролик ҳуқуқи дарсликларида батафсил баён этилган.

Тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилоти келишмовчиликлар тўғрисидаги баённома олинган вақтдан бошлаб 7 кун мобайнида уни (зарурат бўлганда туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлими вакили билан биргаликда) кўриб чиқиши ва кўриб чиқиш натижалари бўйича таклифларни шартнома лойиҳасига киритиши ёхуд ҳал этилмаган келишмовчиликларни худди шу муддатларда кўриб чиқиш учун тегишли хўжалик судига бериши шарт. Келишмовчиликлар тўғрисидаги баённома қабул қилинмаганда ёки уни кўриб чиқиш натижалари тўғрисида ўз вақтида хабардор қилинмаганда хўжалик низони судда кўриб чиқишга беришга ҳақлидир. Шартнома томонлардан ҳар бири ва туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлими учун бир нусхадан тузилади ва барча нусхалари бир хил юридик кучга эга бўлади. Тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари хўжаликлар билан шартномаларнинг ўз вақтида тузилиши учун жавоб беради.

Қишлоқ хўжалик шартномаси имзоланган вақтдан бошлаб 3 кун мобайнида тайёрлов ёки хизмат кўрсатиш ташкилотлари томонидан туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлимига рўйхатдан ўтказиш учун тақдим этилади. Рўйхатдан ўтказиш учун тақдим этилган шартномаларни кўриб чиқиш туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлими томонидан 3 иш кун мобайнида амалга оширилади. Шартномаларни рўйхатдан ўтказишда қўшимча ҳужжатлар ёки тўлов талаб қилинишига йўл қўйилмайди. Ортиқча ҳужжатлар талаб қилиш қонуний жавобгарлик учун асос бўлади. Рўйхатдан ўтказиш учун тақдим этилган шартноманинг амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқлиги,

белгиланган муҳим шартлар мавжудлиги, хизмат кўрсатиш ташкилотлари томонидан нарх бўйича тартибга солиниши керак бўлган маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) нархларининг ошириб юборилиши текширилади.

Туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлимларида шартномаларни рўйхатдан ўтказиш дафтарлари юритилади, бу дафтарда шартноманинг рўйхатдан ўтказиш тартиб рақами, шартнома тузилган сана, шартнома рўйхатдан ўтказилган сана, шартноманинг томонлари, етказиб бериладиган маҳсулотлар ва кўрсатиладиган хизматлар (бажарилган ишлар) турлари ва миқдори (хажмлари), шартнома суммаси, рўйхатдан ўтказилган шартномани олган шахснинг имзоси ва сана мавжуд бўлиши керак. Шартнома рўйхатдан ўтказилган тақдирда тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари шартнома рўйхатдан ўтказилган кундан бошлаб икки кун муддатда хўжаликларга рўйхатдан ўтказилган шартноманинг бир нусхасини жўнатишлари шарт. Агар шартномани рўйхатдан ўтказиш рад этилса, тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари бу ҳақда хўжаликни рад этиш сабабларини кўрсатган ҳолда рад этиш ҳужжати олинган кундан бошлаб 2 кун муддатда хабардор қилиши шарт.

Рўйхатдан ўтказилган шартномага киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар шартнома билан бўлган тартибда расмийлаштирилади ва улар туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлимларида рўйхатдан ўтказилгандан кейин бажарилиши керак.

Шартноманинг томонларда ҳамда туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлимида қоладиган нусхалари томонлар шартнома мажбуриятларининг ҳаммасини бажарган вақтдан бошлаб уч йил мобайнида сақланади.

3. Қишлоқ хўжалик шартномалари тарафларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Қишлоқ хўжалик шартномаларини тузувчи тарафлар қонунда ва шартномада назарда тутилган ҳуқуқларни ўз зиммаларига олишлари мумкин. Қишлоқ хўжалик субъектлари турлича бўлиб, улар шартномада тараф сифатида иштирок этганда турлича ном билан аталади. Масалан, олди-сотди шартномаларида сотувчи ёки сотиб олувчи, маҳсулот етказиб бериш шартномасида маҳсулот етказиб берувчи ва сотиб олувчи, ижара шартномасида

ижарага олувчи ва ижарага берувчи, лизинг шартномасида лизинг берувчи, лизинг олувчи ва сотувчи(ишлаб чиқарувчи) ва бошқалар. Уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари қонун ва шартномада белгиланади. Лекин умум маънода қишлоқ хўжалик субъектлари шартномавий муносабатдаги ҳуқуқ ва мажбуриятларини ёритишда шартли равишда хўжалик, тайёрловчи ташкилот ва хизмат кўрсатувчи ташкилот нуктаи назардан уларнинг алоҳида ҳуқуқ ва мажбуриятларини ёритишни мақсадга мувофиқ деб топдик. Зеро улар асосан шартномавий муносабатга киришувчи субъектлардир ҳамда шартномалар ҳам мазкур шахслар доирасида асосан тузилади.

Хўжалик.

Қишлоқ хўжалик шартномаси бўйича хўжаликлар шартномада назарда тутилган ҳолларда тайёрлов ташкилотидан уруғ ва экиш материаллари билан таъминлашни талаб қилиш, маҳсулотни топширишда, унинг сифатини аниқлашда қатнашиш ва тайёрлов ташкилотидан маҳсулот учун тегишли тўловни талаб қилиш, тайёрлов ташкилотидан маҳсулот етиштириш учун шартномада белгиланган муддатларда ва миқдорда аванс тўланишини талаб қилиш (қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг айрим турларини давлат эҳтиёжлари учун харид қилиш бундан мустасно), тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотидан амалдаги давлат стандартлари ва шартномани бажариш учун зарур бўлган бошқа норматив ҳужжатлар билан таъминлашни талаб қилиш, тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотидан маҳсулот хўжалик ҳисобидан ташилганда транспорт харажатларини қопланишини талаб қилиш, хизмат кўрсатиш ташкилотидан шартномага мувофиқ бериладиган буюртманомага биноан тегишли сифатдаги, ассортиментдаги маҳсулотлар етказиб беришни ва хизматлар кўрсатишни (ишларни бажаришни) талаб қилиш, тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотидан шартнома шартларини бажармаслик ёки зарур даражада бажармаслик натижасида етказилган зарар қопланишини талаб қилиш ҳамда қонун ҳужжатлари ва шартномага мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга буладилар.

Тарафлар зиммаларига олган мажбуриятни бажармаганлик ёки лозим даражада бажармаганлик учун жавобгар бўладилар. Айнан бу жавобгарликларни талаб қилиш ҳам хўжаликнинг ҳуқуқларидан бири ҳисобланади. Товар (ишлар, хизматлар) унга ёмон сифат билан сотилган хўжалик ўз хоҳишига кўра:

-зарур сифатдаги ана шундай товар (ишлар, хизматлар)га алмаштиришни;

-товар (ишлар, хизматлар)нинг нуқсонларини бепул бартараф этишни ёки нуқсонларни тузатиш учун сотиб олувчи ёхуд учинчи шахс томонидан қилинган харажатлари тўланишини;

-нархларнинг мутаносиб равишда камайтирилишини талаб қилишга ҳақлидир. Айнан бу каби ҳуқуқлар иккинчи тарафга мажбурият бўлиб ўтади.

Хўжалик маҳсулотнинг муайян турларини тайёрловчи ташкилотга шартномада белгиланган миқдорларда ва ассортиментда ҳамда муддагларда тегишли сифат билан етказиб бериш, шартномага илова қилинаётган хужжатларни тўғри расмийлаштириш ва маҳсулотни топширишда қўйиладиган бошқа талабларга (идинга жойлаш, қадоклаш, қорамолларни тамғалаш ва бошқаларга) риоя этиш, маҳсулотни тайёрлов ташкилотига топшириш учун ўз вақтида тайёрлаш, етказиб берилган моддий-техника ресурслари ва кўрсатилган хизматлар (бажарилган ишлар) учун тўловни (ҳисоб-китобларни) хизмат кўрсатиш ташкилотлари билан тузилган шартномаларга мувофиқ ўз вақтида амалга ошириш мажбуриятига эга. Хўжалик қонун хужжатларига ва шартномага мувофиқ бошқа мажбуриятларни ҳам ўз зиммасига олади.

Тайёрлов ташкилоти.

Тайёрлов ташкилотининг ҳуқуқларига шартномада белгиланган муддатларда маҳсулотларнинг муайян турларини белгиланган миқдорларда ва ассортиментда, тегишли сифат билан ўз вақтида топширишни талаб қилиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари аванс суммасида назарда тутилган ҳажмларда топширилмаган тақдирда тузилган шартномага мувофиқ илгари берилган аванс маблағлари қопланишини хўжаликлардан талаб қилиш, (қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг айрим турларини давлат эҳтиёжлари учун харид қилиш

бундан мустасно) ҳамда конун ҳужжатларига ва шартномага мувофиқ бошқа ҳуқуқлари ҳам кирадн.

Тайёрлов ташкилотининг мажбуриятларига эса конун ҳужжатларига мувофиқ ҳўжаликлар билан томонлар келишган ҳажмларда ўз вақтида шартномалар тузиш, ҳўжаликларга шартномада белгиланган даврларда, кишлоқ ҳўжалиги маҳсулотлари етиштириш муддатларига мувофиқ маҳсулотлар кийматининг камида 50 фоизи миқдорида (чорвачилик маҳсулотлари бўйича - шартномаларда кўрсатилган ҳажмлар кийматининг 25 фоизи миқдорида) аванс маблағлари тўлаш (кишлоқ ҳўжалиги маҳсулотларининг айрим турларини давлат эҳтиёжлари учун харид қилиш бундан мустасно), харид қилинадиган маҳсулотнинг вазни ва сифатини тўғри аниқлаш, ҳўжаликлар томонидан етказиб бериладиган маҳсулотларини шартномада назарда тутилган миқдорларда ва муддатларда харид қилиш, уларнинг узлуксиз қабул қилиб олинишини таъминлаш, ҳўжаликлар ихтиёрида қоладиган маҳсулотларни шартномада назарда тутилган ҳолларда давлат стандартлари ва техник шартлар талабларига мувофиқ сақлаш ҳамда уларнинг ҳолати тўғрисида ҳўжаликларга мунтазам равишда хабар қилиб туриш, ҳўжаликлар ихтиёрида қолдириладиган маҳсулотлар сифатининг ёмонлашиши оқибатида ҳўжаликларга етказилган зарарни қоплаш, агар шартномада ўзгача ҳол назарда тутилмаган бўлса, кишлоқ ҳўжалиги маҳсулотларини ўз вақтида қабул қилишни ва ташишни таъминлаш, харид қилинаётган маҳсулот сифатини амалдаги стандартлар талабларига мувофиқ аниқлаш, шартномада белгиланган нархларга мувофиқ ва муддатларда маҳсулот учун ҳисоб-китоб қилиш, кишлоқ ҳўжалиги маҳсулотларини сақлаш, тайёрлаш, ташиш ва қайта ишлашда улар нобуд бўлишининг олдини олиш, маҳсулотларни амалдаги стандартларга мувофиқ қайта ишлаш, сотишга тайёрлаш ва уларни сотишга тааллуқли ҳужжатларни расмийлаштириш, ҳўжаликларни идишлар, ўраш материаллари ва норматив-техник ҳужжатлар (стандартлар, техник шартлар, маҳсулотларнинг айрим турларини харид қилиш, қабул қилиб олиш, сифатини баҳолаш тартибини тартибга солувчи қоидалар) билан шартномаларга мувофиқ

таъминлаш, шартномаларда назарда тутилган ҳолларда хўжаликларни уруғлик ва экиш материаллари билан таъминлаш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари тайёрлов ташкилоти жойлашган жойда ёки улар кўрсатган бошқа жойда қабул қилиб олинган тақдирда хўжаликлар томонидан контракция шартномасига мувофиқ етказиб берилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини белгиланган муддатларда қабул қилиб олиш ва бошқалар қиради.

Тайёрлов ташкилоти қонун ҳужжатларига ва шартномага мувофиқ бошқа мажбуриятларни ҳам ўз зиммасига олиши мумкин.

4. Шартнома мажбуриятларини бажариш тартиби, бажармаганлик учун жавобгарлик ва бажарилиши мониторингини олиб бориш

Шартнома мажбуриятларни бажариш деб, мажбурият олган тараф томонидан ҳуқуқни талаб қилувчи кредитор талабига мувофиқ муайян бир ҳаракатнинг қилиниши ёки ҳаракатдан сакланиш тушунилади. Фуқаролик ҳуқуқида мажбурият субъектлари муайян ҳуқуқларга эга бўлган ва зиммасига мажбурият олган шахслар бўлиб, ҳар бир мажбуриятда албатта, икки тараф иштирок этади. Муайян бир ҳаракатнинг қилинишини ёки муайян ҳаракатни қилишдан сакланишни талаб этишга ҳақли бўлган тараф-кредитор, муайян ҳаракатни қилишга ёки ҳаракат қилишдан сакланишга мажбур бўлган тараф эса қарздор деб аталади. Демак, қарздорнинг мажбуриятни бажариши-кредиторга ашёни топшириш, маълум ишни бажариш, жабрланувчига етказилган зарарни қоплаш, асоссиз олинган мулкни қайтариш кабилардан иборат. Қишлоқ хўжалик субъектлари томонидан олинган мажбуриятларнинг ўз вақтида бажарилиши халқ хўжалигида муҳим аҳамиятга эга бўлиб, ишлаб чиқариш, ишлар бажариш, хизматлар кўрсатишни ривожлантириш, мулкый муносабатларни мустаҳкамлаш, жамиятнинг тобора ўсиб бораётган моддий ва маданий талабларини қондиришда катта роль ўйнайди.

Шартномани бажаришдан бир томонлама воз кечишга ёки шартнома шартларини бир томонлама ўзгартиришга, агар қонун ҳужжатлари ёки шартномада белгиланмаган бўлса йўл қўйилмайди.

шартнома мажбуриятларини бажаришда харид қилинаётган кишлоқ хўжалиги маҳсулоти (бажарилаётган иш ва кўрсатилаётган хизмат) нинг сифати ва миқдорини баҳолаш, унинг учун ҳақ ўз вақтида ва тўғри тўланиши бўйича томонлар ўртасида низоли масалалар ва келишмовчиликлар пайдо бўлган тақдирда, бундай масалалар ва келишмовчиликлар туман кишлоқ ва сув хўжалиги бўлими томонидан судгача бўлган тартибда ёки хўжалик суди томонидан ҳал этилади.

Ҳар қандай шартномаларда ўзига хос мажбуриятларни бажариш усуллари ва шартлари мавжуд. Бу аввало шартнома ва қонун талабларидан келиб чиқади.

Агар ҳуқуқ ва мажбуриятларни белгилаш ва уни амалга ошириш юзасидан тарафлар ўртасида низо келиб чиқадиган бўлса, у ҳолда биринчи ўринда низо ҳар икки тарафнинг келишуви асосида бартараф этишга ҳаракат қилинади. Агар низо ҳал қилинмаса у ҳолда хўжалик судига мурожаат қилинади.

Маҳсулотни ташиш ва тушириш бўйича барча харажатлар тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари зиммасида бўлади. Маҳсулот хўжалик транспортда етказиб берилса, тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари хўжаликка маҳсулотни ташиш харажатларини ҳақиқий вазни (идишни ҳам қўшиб) бўйича қоплайди. Маҳсулотни ташиш харажатлари бутун масофа учун қопланади. Контрактация шартномалари бўйича харажатлар маҳсулот хўжаликдан жўнатишдан жойдан бошлаб (саралаш пункти, бригада, бўлим, чорвачилик фермаси, яйлов, марказий омбор, хўжаликнинг марказий кўрғони ва ҳоказолар) шартномада назарда тутилган қабул қилиш пунктигача қопланади. Моддий-техника ресурслари етказиб бериш шартномалари бўйича харажатлар маҳсулотни қабул қилиш пунктидан шартномада назарда тутилган етказиб бериш жойигача қопланади.

Хўжаликларнинг транспортда ташиш ва тушириш харажатлари қонун ҳужжатларига мувофиқ тасдиқланган нормалар ва тарифлар бўйича ёхуд томонларнинг келишувига кўра белгиланади. Тайёрлов ташкилотининг қўшимча талабларига риоя қилган ҳолда маҳсулот жўнатиш билан боғлиқ шартномада белгиланмаган харажатлар тегишли равишда тайёрловчи ҳисобига

тўланади. Тайёрлов ташкилоти томонидан стандарт талабларига мувофиқ бўлмаган, шунингдек кондицияга мувофиқ бўлмаган маҳсулот қабул қилинган тақдирда қўшимча равишда сортларга ажратиш тайёрловчи томонидан бажарилади, ишларни бажариш бўйича харажатлар эса қўшимча битим бўйича қопланади. Хўжаликлар билан тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари ўртасидаги олдиндан ҳақ тўлаш ва якуний ҳисоб-китоблар шартномада ва қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда, шаклда ва муддатларда амалга оширилади.

Шартнома юзасидан қарздор бўлган шахс уни бутунлай бажармаслиги ёки лозим даражада бажармаслиги, мажбуриятни бажариш юзасидан белгиланган ҳуқуқ нормаларига риоя қилмаслиги ҳуқуққа хилоф ҳаракат ёки ҳаракатсизлиги ҳисобланиб, бу ҳол шартнома мажбуриятини бузиш деб қўрилади. Шартнома мажбуриятларини бажармаганлик ёки лозим даражада бажармаслик учун фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик қўлланилади. Бу жавобгарлик мулкий характерда бўлади. Шартнома бўйича томонларнинг жавобгарлиги Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 324-339-моддалари талабларига мувофиқ белгиланади. Бундан ташқари жавобгарлик ҳолатлари тарафлар имзолаган шартнома шартларида ҳам келиб чиқади. Шартнома мажбуриятларини бажармаслик жавобгар шахсдан зарарни тўлаш ёки неустойка тўлаш мажбуриятини келтириб чиқаради.

Тарафлар шартнома шартларини бажармаганда агар бу шартни етарлича ўз шартномаларида кўрсатмаган бўлсалар, Хўжалик юритувчи субъектларнинг шартномавий-ҳуқуқий базалари тўғрисидаги қонундан келиб чиқиб жавобгарлик белгиланади.

Масалан қишлоқ, хўжалик-маҳсулотларини етказиб бериш муддатлари кечиктириб юборилган, тўлиқ етказиб берилмаган, ишлар бажарилмаган ёки хизматлар кўрсатилмаган ҳолларда, товар етказиб берувчи (пудратчи) сотиб олувчига (буюртмачига) кечиктирилган ҳар бир кун учун мажбурият бажарилмаган қисмининг 0,5 фоизи миқдорда пеня тўлайди, бироқ бунда пенянинг умумий суммаси етказиб берилмаган товарлар, бажарилмаган ишлар

Ўқи кўрсатилмаган хизматлар баҳосининг 50 фоиздан ошиб кетмаслиги лозим. Пеняни тўлаш шартнома мажбуриятларини бузган тарафни товарларни етказиб бериш муддатларини кечиктириб юбориш, тўлиқ етказиб бермаслик, ишларни бажармаслик ўқи хизматларни кўрсатмаслик оқибатида етказилган зарарни қоплашдан озод этмайди.

Неустойка (жарима, пеня) тўлаганлигидан қатъи назар, шартнома мажбуриятларини бузган тараф иккинчи тарафга ана шу зарар оқибатида ўзи етказган зарар қисмини ҳам қоплайди. Кўрилган зарарга шартнома мажбуриятлари бажарилмаганлиги ўқи лозим даражада бажарилмаганлиги муносабати билан тараф қилган харажатлар, мол-мулк йўқолиш ўқи шикастланиши, шунингдек агар иккинчи тараф шартнома мажбуриятларини бажарганида тараф олиши мумкин бўлган лекин ололмайқолган даромадлар киреди.

Муддатини ўтказиб юбориш ўқи шартнома мажбуриятларини ўзгача тарзда лозим даражада бажармаслик ҳоллари учун белгиланган неустойкани (жаримани, пеняни) тўлаш ҳамда шартнома мажбуриятларини лозим даражада бажармаслик оқибатида етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш, тарафларни мажбуриятни асл ҳолида бажаришдан озод этмайди.

Шартнома мажбуриятлари хўжалик юритувчи субъект мансабдор шахсининг айби билан бажарилмаган ўқи лозим даражада бажарилмаган, унинг томонидан хўжалик юритувчи субъектнинг пул маблағлари ва бошқа мол-мулки мақсадга номувофик фойдаланилганлиги аниқланган, тўлов интизоми бузилган, хўжалик юритувчи субъект банкротликка дучор қилинган ўқи шартнома муносабатлари соҳасида бошқа қоидабузарликлар содир этилган тақдирда, хўжалик юритувчи субъектнинг мансабдор шахси Фуқаролик кодексининг 45 ва 48 - моддаларига мувофик фуқаролик - ҳуқуқий жавобгарликка, Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 175, 176, 176, 212 ва 214-моддаларига мувофик маъмурий жавобгарликка, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Жиноят

кодексининг 175, 181, 186, 205, 207 ва 209-моддаларига мувофиқ жиной жавобгарликка тортилиши мумкин.

Хўжаликни стандартлар талаблари ва техник шартларга жавоб берадиган, маҳсулотнинг тегишли турларини харид қилишни тартибга солувчи йўриқномалар ва қоидаларда ёки контракция шартномасида белгиланган миқдорда ва муддатларда идиш ва ўраш материаллари билан таъминланмаганлиги учун тайёрлов ташкилоти хўжаликка етказиб берилмаган идиш, ўраш материалларининг етказиб бериш вақтида амалда бўлган қийматининг 2 баравари миқдорида жарима тўлайди. Тайёрловчининг хўжаликни идиш билан таъминламаганлиги маҳсулот сифатининг пасайишига ёки тез бузилувчи маҳсулотнинг бузилишига олиб келган бўлса, тайёрлов ташкилоти хўжаликка кўрилган зарарнинг жарима билан қопланмаган қисмини ҳам тўлайди. Бунда хўжалик сифатсиз кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етказиб берилганлиги учун жавобгарликдан озод қилинади. Агар юклаб жунатилган маҳсулот (бажарилган ишлар ёки кўрсатилган хизматлар)нинг сифати, ассортимент, сорти стандарт талабларига, техник шартларга, намуналарга (эталонларга) ёки шартномада белгиланган бошқа шартларга жавоб бермаган тақдирда, айбдор томон сифати зарур даражада бўлмаган маҳсулот (бажарилган ишлар, кўрсатилган хизматлар) қийматининг 20 фоизи миқдорида жарима тўлайди.

Томонларнинг келишувига кўра шартномада шартнома мажбуриятлари бажарилмаслиги ёки зарур даражада бажарилмаслиги учун жавобгарликнинг амалдаги қонун ҳужжатларига зид бўлмаган бошқа чоралари ҳам назарда тутилиши мумкин.

Зилзила, қурғоқчилик, сув тошқини, ёнгин ва бошқа табиий офатлар натижасида олдиндан кўриш ва бартараф этиш мумкин бўлмаган ҳолатлар (форс-мажор ҳолатлар) муносабати билан уларнинг иродаси ва ҳоҳишига боғлиқ бўлмаган сабаблар бўйича ўз зиммаларига олган шартнома мажбуриятлари бажарилмаганлиги учун бир томон бошқа томон олдида жавоб бермайди.

Тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари хўжаликлар билан тузилган шартномалар бажарилиши мониторингини ўтказди. Ушбу мақсадларда тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотларида ҳар бир хўжалик бўйича Шартномаларни рўйхатдан ўтказиш ва уларнинг бажарилишини мониторинг қилиш дафтари юритилади.

Тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари ҳисобот давридан кейинги ойнинг 10-кунидан кечикмай ҳар ойда хўжаликлар жойлашган жойдаги тегишли туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлимларини белгиланган шакл бўйича пахта, бошоқли экинлар дони ва шоли бўйича хўжаликлар билан тузилган шартномалар бажарилишининг бориши тўғрисида хабардор қилади. Хизмат кўрсатувчи ташкилотлар ҳисобот давридан кейинги ойнинг 10-кунидан кечикмай ҳар ойда хўжаликлар жойлашган жойдаги тегишли туман қишлоқ ва сув хўжалиги белгиланган шакл бўйича пахта, бошоқли экинлар дони ва шоли етиштириш учун хўжаликлар билан моддий-техника ресурслари етказиб бериш ва хизматлар кўрсатиш (ишларни бажариш) бўйича тузилган шартномалар бажарилишининг бориши тўғрисида хабардор қилади.

Туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлимлари хўжаликлар томонидан тақдим этилган ахборотни 5 кун муддатда (15-кунда) вилоят қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаларига юборади. Вилоят қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармалари вилоят бўйича шартномалар бажарилишининг боришини 5 кун муддатда (20-кунда) умумлаштирадидилар ҳамда туманлар, тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари бўйича йиғма ахборот тайёрлайдилар. Йиғма ахборот Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигига ҳамда ҳудудий адлия органларига юборилади.

Адлия органлари ҳамда қишлоқ ва сув хўжалиги органлари тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари томонидан шартнома мажбуриятлари бажарилиши устидан ўз ваколатлари доирасида назорат қиладилар ва мониторинг олиб борадилар.

5. Қишлоқ хўжалик шартномаларининг алоҳида турлари ва уларнинг хусусиятлари.

Қишлоқ хўжалигида турлича шартномалар тузилади. Бу шартномаларнинг аксарияти фуқаролик ҳуқуқида ўрганиладиган олди-сотди, контрактация, товарларни етказиб бериш тўғрисидаги давлат контракти, кўчмас мулкларни сотиш, ҳада, қурилиш пудрати, ижара, лизинг, ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш кредит, мол-мулкни ишончли бошқариш, оддий ширкат ва бошқа шартномалардан иборат. Бу фуқаролик-ҳуқуқий шартномаларни қишлоқ хўжалик корхоналари ўз манфаатларини кўзлаб тузадилар. Масалан ўз маҳсулотларини сотиш жараёнида олди-сотди, маҳсулот етказиб бериш, товарларни етказиб бериш тўғрисидаги давлат контракти тузсалар, ўз бино ва иншоотлари олди-сотдисини кўчмас мулкларни сотиш қондаларига таяниб расмийлаштирадilar. Фермерлар, деҳқон ва ширкат хўжаликлари турли биноларни, иншоотларни қурилиш пудрати шартномаси талабларига кўра тузса, ўзини моддий-техника билан таъминлашда, янги техника воситалари олганда қулай бўлган лизинг шартномасини тузишни маъқул кўрадилар. Бу юқорида кўрсатилган шартномалар фуқаролик ҳуқуқида ўтилганлиги боис асосий эътиборни қуйидаги айрим шартномаларга қаратишни лозим деб топдик.

Контракция шартномалари.

Контракция шартномалари Фкнинг 465-467-моддалари ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 4 сентябрдаги 383-сон қарорига асосан тасдиқланган Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчилар билан тайёрлов, хизмат кўрсатиш ташкилотлари ўртасида шартномалар тузиш, уларни рўйхатдан ўтказиш, бажариш, шунингдек уларнинг бажарилиши мониторингини олиб бориш артиби тўғрисида Низом асосида тартибга солинади. Фкнинг 465-моддасига кўра контрактация шартномасига мувофиқ қишлоқ хўжалиги маҳсулотини етиштирувчи қишлоқ хўжалиги маҳсулотини қайта ишлаш ёки сотиш учун бундай маҳсулотни харид қиладиган шахсга - тайёрловчига шартлашилган муддатда топшириш (топшириб туриш) мажбуриятини олади, тайёрловчи эса бу маҳсулотни қабул қилиш (қабул қилиб туриш), унинг ҳақини

шартлашилган муддатда белгиланган баҳода тўлаш (тўлаб туриш) мажбуриятини олади.

Мазкур шартномани тартибга солишда юқоридаги Низом асосий ўринлардан бирини эгаллайди ва у кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчилар, тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари ўртасида шартномалар тузиш ва уларни бажаришда пайдо бўладиган муносабатларни тартибга солади, шунингдек уларни туман кишлоқ ва сув хўжалиги бўлимларида рўйхатдан ўтказиш ҳамда уларнинг бажарилиши мониторингини олиб бориш тартибини белгилайди.

Контракция шартномалари, шунингдек моддий-техника ресурслари етказиб бериш ва хизматлар кўрсатиш (ишларни бажариш) юзасидан тузилган шартномалар хўжаликларнинг бизнес-режаларида назарда тутилган ҳажмлардан келиб чиққан ҳолда, агротехника тадбирларини амалга ошириш бошланишидан бир ой олдин, лекин календарь йил бошланишидан кечикмай тузилади. Шартномаларни тузишда томонлар тегишли турдаги шартномалар учун ишлаб чиқилган алоҳида намунавий шаклларга амал қилиши мумкин.

Шартномаларда шартноманинг мавзуси, маҳсулотнинг номи, ассортименти, миқдори (ҳажми), сифати, нархи (турлари бўйича), шартноманинг умумий суммаси, томонларнинг ҳуқуқлари ва ўзаро мажбуриятлари, маҳсулотларни етказиб бериш тартиби ва шартлари, топшириш-қабул қилиб олиш (ишларни бажариш, хизматлар кўрсатиш) пунктлари ва даврлари (муддатлари), идишга, маркировка қилишга, ўраш-жойлашга қўйиладиган талаблар, ҳисоб-китоблар тартиби, шакли ва муддатлари, томонларнинг тўлов, почта ва юклаб жўнатиш реквизитлари, шартнома мажбуриятлари бажарилмаганлиги ёки зарур даражада бажарилмаганлиги учун томонларнинг мулкый жавобгарлиги, низоларни, форс-мажор ҳолатларни ҳал этиш тартиби, томонларнинг реквизитлари, шартнома тузилган сана ва жой кўрсатилади

Давлат эҳтиёжлари учун кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари харид қилиш юзасидан тузиладиган контракция шартномаларида давлат эҳтиёжлари учун

харид қилинадиган ҳамда хўжаликлар ихтиёрида қоладиган маҳсулотларнинг сорти ва миқдори ҳам кўрсатилади. Шартномаларга шунингдек аниқ турдаги шартномалар учун ёки уларга нисбатан томонлардан бирининг аризасига кўра ёхуд қонунчиликка мувофиқ келишувга эришилиши керак бўлган шартномалар учун назарда тутилган бошқа муҳим шартлар ҳам киритилиши мумкин.

Шартнома томонлардан ҳар бири ва туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлими учун бир нусхадан тузилади. Шартноманинг барча нусхалари бир хил юридик кучга эга бўлади. Тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари хўжаликлар билан шартномаларнинг ўз вақтида тузилиши учун жавоб беради.

Тузилган шартнома имзоланган вақтдан бошлаб 3 кун мобайнида тайёрлов ёки хизмат кўрсатиш ташкилотлари томонидан туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлимига рўйхатдан ўтказиш учун тақдим этилади. Рўйхатдан ўтказиш учун тақдим этилган шартномаларни кўриб чиқиш туман қишлоқ ва сув хўжалиги бўлими томонидан 3 иш куни мобайнида амалга оширилади. Шартномаларни рўйхатдан ўтказишда қўшимча ҳужжатлар ёки тўлов талаб қилинишига йўл қўйилмайди. Шартнома бўйича хўжалик шартномада назарда тутилган ҳолларда тайёрлов ташкилотидан уруғ ва экиш материаллари билан таъминлашни талаб қилиш, маҳсулотни топширишда, унинг сифатини аниқлашда қатнашиш ва тайёрлов ташкилотидан маҳсулот учун тегишли тўловни талаб қилиш, тайёрлов ташкилотидан маҳсулот етиштириш учун шартномада белгиланган муддатларда ва миқдорда аванс туланишини талаб қилиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг айрим турларини давлат эҳтиёжлари учун харид қилиш бундан мустасно, тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотидан амалдаги давлат стандартлари ва шартномани бажариш учун зарур бўлган бошқа норматив ҳужжатлар билан таъминлашни талаб қилиш, тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотидан маҳсулот хўжалик ҳисобидан ташилганда транспорт харажатларини қопланишини талаб қилиш, хизмат кўрсатиш ташкилотидан шартномага мувофиқ бериладиган буюртманомага биноан тегишли сифатдаги, ассортиментдаги маҳсулотлар етказиб беришни ва хизматлар кўрсатишни (ишларни бажаришни) талаб қилиш, тайёрлов ва хизмат

кўрсатиш ташкилотидан шартнома шартларини бажармаслик ёки зарур даражада бажармаслик натижасида етказилган зарар қопланишини талаб қилиш ҳуқуқига эга. Маҳсулотнинг муайян турларини тайёрловчи ташкилотга шартномада белгиланган миқдорларда ва ассортиментда ҳамда муддатларда тегишли сифат билан етказиб бериш, илова қилинаётган ҳужжатларни тўғри расмийлаштириш ва маҳсулотни топширишда қўйиладиган бошқа талабларга (идишга жойлаш, қадоқлаш, қорамолларни тамғалаш ва бошқаларга) риоя этиш, маҳсулотни тайёрлов ташкилотига топшириш учун ўз вақтида тайёрлаш, етказиб берилган моддий-техника ресурслари ва кўрсатилган хизматлар (бажарилган ишлар) учун тўловни (ҳисоб-китобларни) хизмат кўрсатиш ташкилотлари билан тузилган шартномаларга мувофиқ ўз вақтида амалга ошириш ҳужжаликнинг мажбуриятлари ҳисобланади.

Тайёрлов ташкилотининг ҳуқуқлари:

-тасдиқланган жадвалга мувофиқ шартномада белгиланган муддатларда маҳсулотларнинг муайян турларини белгиланган миқдорларда ва ассортиментда, тегишли сифат билан ўз вақтида топширишни талаб қилиш;

-кишлоқ ҳўжалиги маҳсулотлари аваанс суммасида назарда тутилган ҳажмларда топширилмаган тақдирда тузилган шартномага мувофиқ илгари берилган аванс маблағлари қопланишини ҳўжаликлардан талаб қилиш ҳуқуқига эга бўлади.

Тайёрлов ташкилотининг мажбуриятлари:

-қонун ҳўжатларига мувофиқ ҳўжаликлар билан томонлар келишган ҳажмларда ўз вақтида шартномалар тузиш;

-ҳўжаликларга шартномада белгиланган даврларда, кишлоқ ҳўжалиги маҳсулотлари етиштириш муддатларига мувофиқ маҳсулотлар қийматининг камида 50 фоизи миқдорида (қорвачилик маҳсулотлари бўйича - шартномаларда кўрсатилган ҳажмлар қийматининг 25 фоизи миқдорида) аванс маблағлари тўлаш;

-харид қилинадиган маҳсулотнинг вази ва сифатини тўғри аниқлаш;

-хўжаликлар томонидан етказиб бериладиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини шартномада назарда тутилган миқдорларда ва муддатларда харид қилиш, уларнинг узлуксиз қабул қилиб олинишини таъминлаш;

-хўжаликлар ихтиёрида қоладиган маҳсулотларни шартномада назарда тутилган ҳолларда давлат стандартлари ва техник шартлар талабларига мувофиқ сақлаш ҳамда уларнинг ҳолати тўғрисида хўжаликларга мунтазам равишда хабар қилиб туриш;

-хўжаликлар ихтиёрида қолдириладиган маҳсулотлар сифатининг ёмонлашиши оқибатида хўжаликларга етказилган зарарни қоплаш;

-агар шартномада ўзгача ҳол назарда тутилмаган бўлса, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини келишилган жадвалга мувофиқ қабул қилиб олишни ва ташишни таъминлаш;

-харид қилинаётган маҳсулот сифатини амалдаги стандартлар талабларига мувофиқ аниқлаш, шартномада белгиланган нархларга мувофиқ ва муддатларда маҳсулот учун ҳисоб-китоб қилиш;

-қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш, тайёрлаш, ташиш ва қайта ишлашда улар нобуд бўлишининг олдини олиш;

-маҳсулотларни амалдаги стандартларга мувофиқ қайта ишлаш, сотишга тайёрлаш ва уларни сотишга тааллуқли ҳужжатларни расмийлаштириш;

-хўжаликларни идишлар, ўраш материаллари ва норматив-техник ҳужжатлар (стандартлар, техник шартлар, маҳсулотларнинг айрим турларини харид қилиш, қабул қилиб олиш, сифатини баҳолаш тартибини тартибга солувчи қондалар) билан шартномаларга мувофиқ таъминлаш;

-шартномаларда назарда тутилган ҳолларда хўжаликларни уруғлик ва экиш материаллари билан таъминлаш;

-қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари тайёрлов ташкилоти жойлашган жойда ёки улар кўрсатган бошқа жойда қабул қилиб олинган тақдирда хўжаликлар томонидан контракция шартномасига мувофиқ етказиб берилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини белгиланган муддатларда қабул қилиб олиш.

Хизмат кўрсатиш ташкилотларининг ҳуқуқлари:

амалдаги қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ва миқдорларда шартномага мувофиқ етказиб бериладиган моддий-техника ресурслари ва кўрсатиладиган хизматлар учун олдиндан ҳақ тўлашни ва якуний ҳисоб-китоб қилишни талаб қилиш;

тақдим этилган буюртманомага мувофиқ етказиб берилган моддий-техника ресурсларини ва кўрсатиладиган хизматларни асоссиз равишда рад этиш натижасида етказилган зарарни қоплашни ҳужаликлардан талаб қилиш.

Маҳсулотни ташиш ва тушириш бўйича барча харажатлар тайёрлов ва хизмат кўрсатиш ташкилотлари зиммасида бўлади.

Шартномалар шартнома шартлари ва талабларига ҳамда қонун ҳужжатларига риоя қилинган ҳолда зарур даражада бажарилиши керак. Агар томонлар ўз зиммаларига олган барча мажбуриятлар бажарилишини таъминласа, шартнома бажарилган деб ҳисобланади.

Шартномада маҳсулотни етказиб беришнинг даврлари белгиланиши билан биргаликда товарларни етказиб бериш жадваллари ҳам (ўн кунлик, суткалик ва бошқалар) назарда тутилиши мумкин. Агар шартномада бундай жадвал назарда тутилмаган тақдирда, ҳужалик тайёрлов ташкилотини маҳсулотни шартномада назарда тутилган ассортиментда реализация қилиш учун шартномада белгиланган муддатларда мўлжалланаётган ҳажмлар ва топшириш муддатлари тўғрисида хабардор қилиши керак. Агар шартномада бундай муддат кўрсатилмаса, маҳсулот топширилгунга қадар 30 кунлик муддатда (мавсумий маҳсулотлар бўйича - 15 кундан кечикмай) топшириши ва маҳсулотни календарь (сутка бўйича) топшириш жадвалини тайёрлов ташкилоти билан келишиши керак.

Тайёрлов ташкилоти билан келишган ҳолда ҳужалик маҳсулотни кейинги топшириш даври ҳисобига ўтказган ҳолда муддатидан олдин топшириши мумкин. Агар томонлардан бири юклаш ёки тушириш бўйича бошқа томоннинг мажбуриятларини бажарса, ўз мажбуриятларини бажармаган томон белгиланган тарифлар асосида, бундай тарифлар мавжуд бўлмаган тақдирда эса - ўзаро келишувга қўра бажарилган ишлар қийматини унга тўлайди.

Шартнома мажбуриятларини бажаришда харид қилинаётган кишлоқ хўжалиги маҳсулотининг сифати ва миқдорини баҳолаш, унинг учун ҳақ ўз вақтида ва тўғри тўланиши бўйича томонлар ўртасида низоли масалалар ва келишмовчиликлар пайдо бўлган тақдирда, бундай масалалар ва келишмовчиликлар туман кишлоқ ва сув хўжалиги бўлими томонидан судгача бўлган тартибда ёки хўжалик суди томонидан ҳал этилади.

Ерларни ижарага бериш шартномаси.

Ер Кодексининг 24-моддасига кўра ер участкасининг ижараси ер участкасига ижара шартномаси шартларида муддатли, ҳақ эвазига эгаллик қилиш ва фойдаланишдан иборатдир.

Ер участкасини шартнома асосида Ўзбекистон Республикаси фуқароларига ва юридик шахсларига-туман ва шаҳар ҳокимлари, чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарга, халқаро бирлашмалар ва ташкилотларга, чет эллик юридик ва жисмоний шахсларга-Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ижарага берадилар. Кишлоқ хўжалиги корхоналари, муассасалари ва ташкилотлари ер участкаларини ички хўжалик ижараси тартибда фақат кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши учун ижарачиларга бириктириб қўйиши мумкин.

Ижарага берилган ер участкаси ёки унинг бир қисмини иккиламчи ижарага бериш тақиқланади. Ижарага берилган ер участкалари олди-сотди, гаров, ҳада, айирбошлаш объекти бўлиши мумкин эмас. Ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқи кредитлар олиш учун гаровга қўйилиши мумкин. Ижарачи фақат қонунда ёки ижара шартномасида назарда тутилган ҳоллардагина ер участкасига бўлган ўзининг ижара ҳуқуқларини ижарага берувчининг розилигисиз гаровга қўйишга ҳақлидир. Ер участкалари ижарасининг шартлари ва муддатлари тарафларнинг келишувига биноан белгиланади ва шартномада мустаҳкамлаб қўйилади. Кишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар ижарага эллик йилгача бўлган, бироқ ўттиз йилдан кам бўлмаган муддатга берилиши мумкин. Ижарачи ер участкалари ижара шартномасининг амал қилиш муддати тугаганидан кейин шартномани

янгилашда бошқа тенг шароитларда устун ҳуқуққа эга. Ер участкаларини ижарага олганлик учун ҳақ тўлаш тартиби ва унинг миқдори ижара шартномасида қонун ҳужжатларига мувофиқ белгиланади. Ер участкаларини ижарага олиш шартномасини муддатидан олдин бекор қилиш тарафларнинг келишуви билан, бундай келишувга эришилмаган тақдирда эса, суднинг ҳал қилув қарори билан амалга оширилади.

Ер участкаларини ижарага бериш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Қишлоқ ҳўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим йўналишлари тўғрисида" 2003 йил 24 мартдаги ПФ-3226-сон Фармонини бажариш юзасидан ҳамда қишлоқда ижара муносабатларини кенг ривожлантириш ва ҳақиқий мулкдорларни шакллантириш асосида қишлоқ ҳўжалигида ишлаб чиқариш ва иқтисодий муносабатларни ислоҳ қилиш жараёнларини жадаллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 05.11.2003 йил 486-сонли "Қишлоқ ҳўжалигида ижара муносабатларини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисидаги қарори" қабул қилинди. У асосида Ер участкаларига бўлган ҳуқуқни ҳамда қишлоқ ҳўжалик коперативлари (ширкат ҳўжаликлари) билан фермер ҳўжаликлари ўртасида тузилган ижара шартномаларини қайта расмийлаштириш тартиби тўғрисида Низом қабул қилинди. Унга кўра ер участкалари ширкат ҳўжаликларига эллик йилгача, бироқ камида ўттиз йил муддатга узоқ муддатли ижарага берилади. Ижара муддати қонун ҳужжатларига мувофиқ белгиланади. Ширкат ҳўжаликларини ер участкаларига бўлган ҳуқуқини ижара шаклига ўтказиш бўйича ишларни ташкил этиш ва амалга ошириш учун қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва туманлар ҳокимликлари тегишли фармойишлар чиқарадилар.

Ер участкасининг харитаси ва намунавий шаклга мувофиқ ижара шартномаси тузилади. Ер ресурслари бўйича туман хизмати ҳокимнинг қарори бўйича фермер ҳўжалиги билан туман ҳокими ўртасида тузиладиган ер участкасини ижарага бериш шартномасини тайёрлайди, у туман ҳокими ва

фермер хўжалиги бошлиги томонидан имзоланади. Ҳоким билан фермер хўжалиги ўртасида ер участкасини ижарага бериш шартномаси икки нусхада тузилади, биттаси фермер хўжалигига берилади, иккинчиси эса ер ресурслари бўйича туман хизматида сакланади ва ер ресурслари бўйича туман хизматида белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилади.

Ер участкалари фермер хўжаликларига ижарага захира ерлардан, юридик ва жисмоний шахсларга берилмаган кишлок хўжалиги ерларидан, қайта ташкил этилаётган ва тугатилаётган кишлок хўжалиги кооперативлари (ширкат хўжаликлари) ҳамда бошқа кишлок хўжалиги корхоналари ва ташкилотлари ерларидан, кишлок хўжалиги кооперативлари (ширкат хўжаликлари) ва бошқа кишлок хўжалиги корхоналари ва ташкилотлари ерларидан берилади. Илмий-тадқиқот муассасаларига, олий ўқув юртларига, академик лицейларга, касб-хунар коллежларига ва умумтаълим мактабларига ўқув, тажриба, нав синаш мақсадлари учун берилган ерлар ҳамда сув фонди ерлари фермер хўжаликларига берилмайди.

Фермер хўжалигига бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами ҳар бир шартли бош чорва молига ҳисобланганда:

Дехқончилик маҳсулотлари етиштиришга ихтисослашаётган фермер хўжаликларига ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами пахтачилик, ғаллачилик, боғдорчилик, узумчилик, сабзавотчилик ва бошқа экинлар етиштириш ҳолатидан келиб чиқиб ҳукумат томонидан белгиланади.

Ер участкаси фермер хўжалигига имкони борича ягона мавзе бўйича, контурлар яхлитлиги сақлаб қолинган ҳолда берилади, участка чегаралари суғориш тармоқлари, коллекторлар, йўллар ва бошқа топографик элементлар бўйича белгиланади. Фермер хўжалигига берилаётган ер участкаси бошқа ердан фойдаланувчиларнинг ерлардан фойдаланиши учун ноқулайликлар вужудга келтирмаслиги керак. Фермер хўжаликлари томонидан ер участкалари ижарага олинишида мазкур кишлок хўжалиги кооперативи, корхона ва ташкилот ҳудудида яшовчи шахслар бошқа тенг шароитларда устувор ҳуқуқдан фойдаланадилар.

Фермер хўжаликларига ижарага берилган ер участкаларида қатъий мақсадга мувофиқ ҳолда фойдаланилади, улар хусусийлаштирилиши ва олдидан сотиладиган, гаров, ҳада, айирбошлаш объекти бўлиши, шунингдек субижарага берилиши мумкин эмас. Фермер хўжалигига ижарага берилган кишлок хўжалиги ерлари, экинларидан кишлок хўжалиги экинлари шартномасида назарда тутилмаган белгиланган мақсадлардан бошқа мақсадларда фойдаланилиши амалдаги қонун ҳужжатларида ва мазкур Низомда назарда тутилган барча келиб чиқадиган оқибатлари билан биргаликда ижара шартномасининг қўпол равишда бузилиши ҳисобланади.

Фермер хўжалигига берилган ер участкаси фермер хўжалиги қайта ташкил этилганда бўлиниши мумкин.

Туман ҳокими юридик ва жисмоний шахсларга берилмаган кишлок хўжалиги мақсадидаги ерлардан ва (ёки) захиродаги ерлардан ер участкалари ажратиш тўғрисида, шунингдек ушбу ерларни фермер хўжаликларига бериш бўйича танлов ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилади. Ҳокимнинг танлов ўтказиш тўғрисидаги қарори маҳаллий оммавий ахборот воситаларида эълон қилиниши, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, кишлок хўжалиги корхоналари ва ташкилотлари бошқаруви (маъмурияти) биналарида осиб қўйилиши керак. Эълонда ер участкасининг ўлчами, жойлашган жойи, сифати ва бошқа тавсифлари, ташкил этилаётган фермер хўжалигининг мўлжалланаётган ихтисослашуви, танловнинг ўтказилиш вақти ва жойи кўрсатилиши лозим. Танлов уни ўтказиш тўғрисидаги қарорлар қабул қилинган вақтдан бошлаб бир ой мобайнида ўтказилиши керак.

Ер участкалари бериш тўғрисидаги ариза ташкил этилаётган хўжаликнинг бизнес-режаси ёки фаолият дастури илова қилинган ҳолда танлов эълон қилинган кундан бошлаб бир ой мобайнида туман ҳокимига берилади. Аризада ариза берувчининг фамилияси, исми ва отасининг исми, унинг турар жойи, сўралаётган ер участкаси жойлашган жойи, унинг майдони, кишлок хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)нинг номи, мўлжалланаётган ихтисослашув, чорвачилик йўналишидаги фермер хўжалиги ташкил этишда - боқилиши

мўлжалланаётган молларнинг турлари бўйича бош сони, ер участкасини ижарага олиш муддати кўрсатилади. Ер участкалари бериш (сотиш) масалаларини кўриб чиқиш бўйича комиссия фермер хўжалигига ер участкалари бериш бўйича танлов ўтказади.

Қайта ташкил этилаётган қишлоқ хўжалиги кооперативлари (ширкат хўжаликлари)нинг ҳамда бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналари ва ташкилотларининг ер участкалари махсус тузилган комиссия томонидан ўтказилган танлов якунлари асосида туман ҳокимининг қарори билан берилади. Фермер хўжалигига қайта ташкил этилаётган қишлоқ хўжалиги кооперативлари (ширкат хўжаликлари) ҳамда бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналари ва ташкилотлари ерларидан ер участкалари бериш тартиби қонун ҳужжатларида белгиланади.

Қишлоқ хўжалиги кооперативлари (ширкат хўжаликлари) ва бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналари ва ташкилотлари ерлари фермер хўжаликларига узок муддатли ижарага:

-қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) ёки бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналари ва ташкилотларининг ваколатли органлари томонидан танлов ўтказилиши йўли билан;

-қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги) ёки бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналари, ташкилотлари ва муассасалари фермер хўжаликларига бериш учун ер участкасини аниқлаши йўли билан берилиши мумкин.

Туман ҳокими томонидан фермер хўжалигига ижарага ер участкаси бериш тўғрисида қарор қабул қилингандан кейин туман ер ресурслари ва давлат кадастри бўлими томонидан беш кун муддатда намунавий шаклга мувофиқ ер участкасини ижарага бериш шартномаси тайёрланади. Ер участкасини ижарага бериш шартномасида ерларнинг турлари бўйича е, участкаси майдони, суғориладиган ерларнинг сифати акс эттирилади, ерларни ижарага бериш муддатлари, томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари белгиланади, шартномани бекор қилиш шартлари ва ер участкасидан фойдаланиш масалалари бўйича низоларни ҳал этиш йўллари кўрсатилади.

Ер участкасини узоқ муддатли ижрага бериш шартномаси туман ер ресурслари ва давлат кадастри бўлимида рўйхатдан ўтказилади ва фермер хўжалигининг ер участкасини ижрага олганлик ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжат ҳисобланади.

Шартнома тузилгандан кейин беш кун муддатда ер ресурслари бўйича туман хизмати вакили чегарадош ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар вакиллари иштирокида фермер хўжалиги бошлиғига ижрага бериладиган ер участкаси чегараларини кўрсатади. Агар чегара сувсиз ерлар бўйлаб ўтса, у ҳолда чегара шудгорланади, бурилиш бурчакларига эса чегара белгилари қўйилади.

Қишлоқ хўжалиги субъектларининг моддий-техника таъминоти бўйича шартномалари

Қишлоқ хўжалик субъектларини моддий-техника (техника, асбоб-ускуналар, машина ва механизмлар, эхтиёт қисмлар ҳамда тузатиш материаллари, зооветеренария пунктлари жиҳозлари) билан таъминлаш фаолиятни ташкил этишнинг муҳим элименти ҳисобланади. Чунки у сиз хўжалик ўз нормал фаолиятини амалга ошира олмайди. Аслини олганда қишлоқ хўжалик тадбиркорлик субъектларини моддий-техника билан таъминлаш товар-бозор мазмунига эга бўлган мулкий муносабат бўлиб, у фуқаролик ҳуқуқий шартнома асосида амалга оширилади. қишлоқ хўжалигини моддий техника билан таъминлаш шартномаларининг тарафлари сифатида ҳар қандай тадбиркорлик субъекти иштирок этишлари мумкин. Бу каби шартномаларнинг аксарияти олди-сотди, маҳсулот етказиб бериш, ижара, текинга фойдаланиш каби шартномалар асосида расмийлаштирилади.

Бундан ташқари қишлоқ хўжалик техникаларини тузатиш ва хизмат кўрсатиш, сервис хизмати шартномалари ҳам муҳим ўрин тутди. Бундай шартномалар қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришига кўмаклашиш мақсадида тузилади. Чунки ҳар қандай техниканинг бузилишларда уни тuzатмай, янгисини сотиб олиш мақсадга мувофиқ эмас. шу сабаб иложи борица уни тuzатиб фойдаланилса хўжаликнинг умумий даромадига ҳам фойда бўлади.

Айрим ҳолларда муайян ҳудуддаги қишлоқ хўжалик техникасини сақланишини марказлаштириш ва ишга шай ҳолатга келтириш ишлари ҳам амалга оширилиши мумкин. Бундан ташқари барча фермер ва деҳқон хўжаликлари ҳам бирдай техника сотиб олишга имконияти йўқ. Шу сабаб бу каби моддийликларни ижарага олган ҳолда фойдаланиш ҳам ўз ижобий самарасини бериши аниқ.

Бундан ташқари қишлоқ хўжалик субъектларини моддий-техник воситалар билан таъминлашда лизинг шарномасини ўрни бекиёс. Ҳозирги кунда қишлоқ хўжалигини юқори самарали замонавий қишлоқ хўжалиги техникаси билан жиҳозлашни рағбатлантириш, қишлоқ хўжалиги машинасозлигини, шу жумладан етакчи хорижий компаниялар иштирокида ривожлантириш учун зарур шарт-шароитларни шакллантириш, қишлоққа етказиб берилаётган тракторлар ва ўрим-йиғим техникаси учун ҳисоб-китоб қилиш механизмини такомиллаштиришда лизинг, шартномаси бошқа шартномаларга қараганда етакчи ўрин тутмоқда.

Бу каби шартномаларда лизинг берувчи сифатида банк, кредит ташкилотлари, махсус лизинг ташкилотлари лизинг берувчи сифатида фаолият юритмоқда ва бу ўз ижобий самарасини бермоқда. Улар томонидан етакчи миллий ва хорижий компаниялар ишлаб чиқарилаётган замонавий қишлоқ хўжалиги техникаси (тракторлар ва ўрим-йиғим техникаси) машина-трактор паркларига, қишлоқ хўжалиги кооперативлари (ширкатлар)га ва фермер хўжаликларига лизинг бўйича етказиб берилмоқда.

Моддий-техника ресурслари етказиб бериш ёки хизматлар кўрсатиш (ишларни бажариш) тўғрисида шартномаларни бажариш тартиби шартномага, амалдаги қонунчиликка, Вазирлар Маҳкамасининг 04.09.2003 йил 383-сонли қарори билан тасдиқланган «Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчилари билан тайёрлов, хизмат кўрсатиш ташкилотлари ўртасида шартномалар тузиш, уларни рўйхатдан ўтказиш, бажариш, шунингдек, уларнинг бажарилиши мониторингини олиб бориш тартиби тўғрисида»ги Низомга ва иш-муомала одатларига асосланиб амалга оширилади.

Қайтариш учун савол ва топшириқлар

1. Шартнома тушунчасига таъриф беринг?
2. Қишлоқ хўжалигида қандай шартнома турлари бор?
3. Шартнома бўйича зарар қобланиши тартиби қандай бўлади?
4. Ерларни ижарага бериш шартномасининг ўзиги хос хусусияти нимада?
5. Қишлоқ хўжалигида шартнома муносабатларининг моҳияти?
6. Қишлоқ хўжалик шартномаларини рўйхатдан ўтказиш тартиби айтиб беринг?
7. Қишлоқ хўжалик шартномалари тарафларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари деганда нимани тушунасиз?
8. Қишлоқ хўжалик шартномаларининг алоҳида турларини айтиб беринг?

Т Е С Т

1. Фермер хўжалиги томонидан ер участкасини узоқ муддатли ижарага олишнинг НАМУНАВИЙ ШАРТНОМАСИ..... ?

- А) Вазирлар Маҳкамасини 2003 йил 30 октябрдаги 400-сон қарорининг 8-иловаси билан тасдиқланган
- В) Вазирлар Маҳкамасини 2001 йил 30 октябрдаги 476-сон қарорининг 8-иловаси билан тасдиқланган
- С) Вазирлар Маҳкамасини 2003 йил 30 октябрдаги 476-сон қарорининг 8-иловаси билан тасдиқланган
- Д) Вазирлар Маҳкамасини 2000 йил 30 октябрдаги 487-сон қарорининг 8-иловаси билан тасдиқланган
- Е) Вазирлар Маҳкамасини 2002 йил 30 октябрдаги 476-сон қарорининг 8-иловаси билан тасдиқланган

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 04.09.2003 йили 383 сонли қарори қандай номланади?

А) «Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида шартномавий муносабатларни такомиллаштириш ва мажбуриятлар бажарилиши учун томонларнинг жавобгарлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»

В) «Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирувчилари билан тайёрлов, хизмат кўрсатиш ташкилотлари ўртасида шартномалар тузиш, уларни рўйхатдан ўтказиш, бажариш, шунингдек, уларнинг бажарилиши мониторингини олиб бориш тартиби тўғрисида»

С) “Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида”

Д) "Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришнинг энг муҳим йўналишлари тўғрисида"

Е) Тўғри жавоб йўқ.

3. Шартнома мажбуриятларини бажармаганлик ёки лозим даражада бажармаслик учун . . . жавобгарлик қўлланилади? ,

А) фуқаролик-ҳуқуқий

В) жиноий-ҳуқуқий

С) маъмурий-ҳуқуқий

Д) интизомий-ҳуқуқий

Е) тўғри жавоб йўқ.

4. Шартнома бўйича томонларнинг фуқаролик - ҳуқуқий жавобгарлиги ФКнинг қайси моддаларида белгиланган?

А) Фуқаролик кодексининг 45 ва 48 - моддаларига мувофиқ фуқаролик - ҳуқуқий жавобгарликка.

В) Фуқаролик кодексининг 50 ва 51 - моддаларига мувофиқ фуқаролик - ҳуқуқий жавобгарликка.

С) Фуқаролик кодексининг 60 ва 70 - моддаларига мувофиқ фуқаролик - ҳуқуқий жавобгарликка.

Д) Фуқаролик кодексининг 1022 ва 999 - моддаларига мувофиқ фуқаролик - ҳуқуқий жавобгарликка.

Е) Фуқаролик кодексининг 23 ва 29 - моддаларига мувофиқ фуқаролик - ҳуқуқий жавобгарликка.

5. Шартнома бўйича томонларнинг маъмурий - ҳуқуқий жавобгарлиги МЖТКнинг қайси моддаларида белгиланган?

А) Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 212 ва 214-моддаларига мувофиқ маъмурий жавобгарликка

В) Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 175, 176 -моддаларига мувофиқ маъмурий жавобгарликка

С) Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 175, 176, 176, 212 ва 214-моддаларига мувофиқ маъмурий жавобгарликка

Д) Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 175, 212 ва 214-моддаларига мувофиқ маъмурий жавобгарликка

Е) тўғри жавоб йўқ.

6. Вилоят кишлок ва сув хўжалиги бошқармалари вилоят бўйича шартномалар бажарилишининг боришини ... кун муддатда умумлаштирадилар?

А) 5 кун муддатда

В) 6 кун муддатда

С) 7 кун муддатда

Д) 8 кун муддатда

Е) 10 кун муддатда

7. Кишлоқ хўжалигида қандай шартномалар қўлланилади ?

А) олди-сотди, контракция, товарларни етказиб бериш тўғрисидаги давлат контракти, кўчмас мулкларни сотиш, ҳадя, қурилиш пудрати, ижара, лизинг, ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш кредит, мол-мулкни ишончли бошқариш, оддий ширкат ва бошқа шартномалар.

В) олди-сотди, контракция шартномалардан иборат.

С) пудрати, ижара, лизинг, ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш кредит, мол-мулкни ишончли бошқариш, оддий ширкат ва бошқа шартномалардан иборат.

Д) кучмас мулкларни сотиш, ҳада, қурилиш пудрати, ижара, лизинг, ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш кредит, мол-мулкни ишончли бошқариш, оддий ширкат ва бошқа шартномалардан иборат.

Е) ҳада, қурилиш пудрати, ижара, лизинг, ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш кредит, мол-мулкни ишончли бошқариш, оддий ширкат ва бошқа шартномалардан иборат.

8. Қишлоқ хўжалик шартномаларида ким(шахс)нинг манфаати кўзланган ҳолда тузилади ?

А) Қишлоқ хўжалик корхоналари ўз манфаатларини кўзлаб тузадилар

В) жисмоний шахслар ўз манфаатларини кўзлаб тузадилар

С) юридик шахслар ўз манфаатларини кўзлаб тузадилар

Д) фуқаролиги бўлмаган шахслар ўз манфаатларини кўзлаб тузадилар

Е) тўғри жавоб йўқ.

Тавсия этиладиган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т.: "Ўзбекистон", 2003.
2. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли. -Т.: "Ўзбекистон", 1992.
3. Каримов И.А. Қишлоқ хўжалиги тараққиёти -тўкин ҳаёт манбаи. -Т.: "Ўзбекистон", 1998.
4. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир. - Т.: "Ўзбекистон", 2005.
5. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси -Т.: "Ўзбекистон", 1998.
6. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. -Т.: Адолат, 2004.
7. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси. -Т.: Адолат, 2005.
8. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси.

-Т.: Адолат, 2005.

9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “1998-2000 йиллардаги даврда қишлоқ хўжалигидаги иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш дастури тўғрисида”ги 1998 йил 18 Март қарори
10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Қишлоқ хўжалиги корхоналарини фермер хўжаликларига айлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2002 йил 5 январ қарори..
11. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга оид қонунлар, ҳукумат қарорлари ва меъёрий ҳужжатлар тўплами -Т.: “Ўқитувчи”, 1998.
12. Рузиназаров Ш.Н. Бозор шароитида қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариш тизимларининг фуқаролик ҳуқуқи мақоми. - Т., Адолат, 1997.
13. Усманов М.Б.нинг умумий таҳрири остида. Ер ҳуқуқи. -Т.: ТДЮИ, 2002.
14. Усманов М.Б.нинг умумий таҳрири остида. Қишлоқ хўжалик ҳуқуқи. -Т.: ТДЮИ, 2000.
15. Усмонов М.Б. Қишлоқ хўжалигида ижара. -Т.: ТДЮИ нашриёти, 2005.
16. Усмонов М.Б. Қишлоқ хўжалик қонунчилигини такомиллаштириш муаммолари. //Қонун ҳимоясида, 2003. -№6.

9 Мавзу: Қишлоқ хўжалик қонунларини бузганлик учун жавобгарлик.

Р е ж а :

1. Қишлоқ хўжалик қонунларини бузганлик учун жавобгарлик тушунчаси.
2. Қишлоқ хўжалик қонунларини бузганлик учун интизомий жавобгарлик.
3. Қишлоқ хўжалик қонунларини бузганлик учун маъмурий жавобгарлик
4. Қишлоқ хўжалик қонунларини бузганлик учун фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик.
5. Қишлоқ хўжалиги қонунчилигини бузганлик учун жиноий жавобгарлик.

1. Қишлоқ хўжалик қонунларини бузганлик учун жавобгарлик тушунчаси.

Қишлоқ хўжалик қонунчилиги комплекс аграр муносабатларни тартибга солишга қаратилган бўлиб, у бир-бири билан узвий боғланган, қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришни ташкил этишга қаратилган ер, мулкӣй, меҳнат ва ташкилий-бошқарув соҳаларидаги ижтимоий муносабатларни тартибга солади.

Қишлоқ хўжалик қонунчилигини бузиш ҳақида гапирганда, авваломбор шу соҳадаги қонунчилик тартибга соладиган ижтимоий муносабатларни кўриб ўтишимиз лозим. Ушбу ижтимоий муносабатлар доираси жуда кенг бўлиб, турли йўналишлардаги муносабатларни қамраб олади.

Юридик жавобгарлик кенг маънода бу ҳуқуқий институтдир. У ўзида қонун билан юклатилган мажбуриятлар ёки шартномадан келиб чиқадиган мажбуриятлар ихтиёрий бажаришдан бўйин товлайётган ёхуд ўрнатилган ҳуқуқий тартиботни бузаётган шахсларга давлат томонидан руҳсат этилган ва

қўллаб қувватланган мажбурий ва салбий таъсир кўрсатиш услуб ва чора тadbирлари тўғрисидаги юридик қондалар(нормалар) мажмуини ифодалайди⁴.

Қонунчиликда ва ҳуқуқ назариясида жавобгарликнинг жиноий, маъмурий, интизомий, мулкӣ, моддий ва бошқа турлари кенг қўлланилади.

Қишлоқ хўжалиқ соҳасидаги ҳуқуқбузарлик – бу айбдорнинг қонунга хилоф хатти-ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги оқибатида Ўзбекистон Республикасининг қишлоқ хўжалиқ тизимида етказилган зарар, уни ривожлантиришга тажовуз қилиш ҳамда қишлоқ хўжалиқ тизимида олиб борилаётган иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришга путур етказиш, шунингдек, қишлоқ хўжалиқ соҳасидаги қонун ва талабларни бузишда намоён бўлади.

Қишлоқ хўжалиқ соҳасидаги ҳуқуқбузарликларнинг ўзига хос белгилари бўлиб – уни қишлоқ хўжалиқ қонунларига хилофлиги, яъни ҳуқуққа хилофлиги, айбнинг мавжудлиги, жамоат учун ҳамда қишлоқ хўжалиқ тизимини ривожлантириш учун хавфлилиги ҳисобланади ҳамда улар етказилган зарарнинг оқибати билан белгиланади.

Қишлоқ хўжалиқ қонунчилигини бузганлик учун жавобгарлик субъектлари бўлиб, давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари мансабдор шахслари, фуқаролар, фермер хўжалиги бошлиқлари, шахсий томорқа хўжалиги эгалари, қишлоқ хўжалигининг бошқа ишчилари, шу билан бирга асосий фаолияти қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва реализация қилиш бўлган корхоналар, қишлоқ хўжалиқ кооперативлари(ширкат хўжалиқлари), хўжалиқ бирлашмалари ва жамиятлари ҳисобланади.

2. Қишлоқ хўжалиқ қонунларини бузганлик учун интизомий жавобгарлик.

Фуқаролар ҳуқуқий жавобгарлик деганда ҳуқуқбузарга қўшимча мулкӣ харажатлар қилиниши ва унинг муносаб ҳулқ атворда бўлишини белгиловчи

⁴ Аграрное право. Учебник. Отв. редакторы: Г.Е.Быстров., М.И.Козырь. М.: издательство «Юридическая

санкция тушунилади. Фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик асосан зарарни қоплаш, бурчни натура ҳолда бажаришга мажбур этиш кабилардан иборат бўлиб, бу жавобгарлик шартномалардан, зарар етказиш натижасида келиб чиқиши амалдаги қонунчиликда назарда тутилган. Фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик ФК ва маҳсус қонун ҳужжатларида белгиланган ҳаракатларни ғайриқонуний содир этганлик ва унинг оқибатида зарар етганлик учун белгиланади. Аграр қонунчиликида мулкӣ жавобгарликнинг ҳуқуқий муносабатнинг характерига қараб турли хил шакллари мустаҳкамланган. Аграр соҳадаги фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик шартномавий мажбуриятлардан ва зарар етказганлик натижасида келиб чиқади.

Аграр соҳадаги ҳуқуқбузарликлар учун фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик шартли равишда қуйидагиларга бўлган ҳолда урганиш мақсадга мувофиқ:

Ерга оид мажбуриятларни бажармаганлик учун мулкӣ жавобгарлик. Корхона, муассаса, ташкилот ва фуқаролар ер қонунчилигини бузиш натижасида етказилган зиёни қоплашга мажбурдирлар. Бундай жавобгарлик аввола ерни ўзбошимчалик билан эгаллашдан келиб чиқади. Ўзбекистон Республикаси Ер кодексининг 91-моддасига кўра ўзбошимчалик билан эгаллаб олинган ер участкалари уларга ғайриқонуний равишда эгалик қилинган ва фойдаланилган вақтда қилинган сарф-ҳаражатлар қопланмаган тарзда тегишлилигига кўра қайтарилади.

Ер участкаларини фойдаланиш учун яроқли ҳолатга келтириш, шу жумладан ундаги иморатларни бузиш ер участкаларини ўзбошимчалик билан эгаллаб олган шахслар ҳисобидан амалга оширилади. Ўзбошимчалик билан эгаллаб олинган ер участкасини ер эгасига, ердан фойдаланувчига, ер участкаси ижарачисига ёки мулкдорига қайтариш тегишли туман, шаҳар, вилоят ҳокимининг қарорига биноан ёки суднинг ҳал қилув қарорига кўра амалга оширилади.

Ер эгалари, ердан фойдаланувчилар ва ижарачилар томонидан амалга оширилган ер участкалари олди-сотдиси, уларни ҳады килиш, гаровга қўйиш (ер участкасига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқини, шу жумладан, кимошди савдоси асосида олинган шундай ҳуқуқни, шунингдек ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқини гаровга қўйиш бундан мустасно), ер участкаларини ўзбошимчалик билан айирбошлаш ҳақиқий эмас деб ҳисобланади.

Аграр қонунчилик нормалари бўйича мулкый жавобгарлик нафақат ҳуқуқбузарлик билан етказилган зиёндан келиб чиқади, шу билан бирга ҳуқуққа мос ҳаракатлардан келиб чиқадиган зиённи тўлаш турида ҳам намоён бўлади. Ер участкаси давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиб қўйилганда, шу билан бирга ердан фойдаланувчилар ҳуқуқларини чеклаш ёки корхона, ташкилот, муассаса ва фуқаро фаолияти таъсири натижасида ерлар сифатининг ёмонлашиши билан етказилган зарар шу зарар етказувчи томонидан ердан фойдаланувчиларга тўлиқ ҳажмда тўланиши лозим.

Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида даромадларни қисқарганлиги учун мулкый жавобгарлик. Масалан, ер участкасидан оқилона фойдаланилмаганлик натижасида қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар учун ҳосилдорлик даражаси нормативдан (кадастр баҳосига кўра) паст бўлганда олинадиган даромаднинг қисқариши учун мулкый жавобгарлик юзага келади. Бу ерда фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарликнинг реал зарар ва бой берилган фойдани қоплаш шакллари қўлланилади.

Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришидаги бой берилган фойдани қоплаш кўринишидаги мулкый жавобгарлик. Ўзбекистон Республикаси Ер кодексининг 87-моддасига кўра қишлоқ хўжалиги ерларини, шу жумладан жисмоний шахслар эгалигидаги ва фойдаланишидаги қишлоқ хўжалиги ерларини қишлоқ хўжалигини юритиш билан боғлиқ бўлмаган мақсадларда фойдаланиш учун олиб қўйиш, ер эгалари, ердан фойдаланувчилар ва ижарачиларнинг ҳуқуқлари чекланиши ёки корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар фаолиятининг

таъсири оқибатида ерларнинг сифати ёмонлашуви туфайли кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши нобудгарчиликларининг ўрни ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкалари ижарачиларига ва мулкдорларига етказилган зарар ўрнини қоплаш (Ер кодексининг 86-моддасида назарда тутилган зарарлар ўрнини қоплаш) дан ташқари қопланади.

Аграр қонунчилик нормалари бўйича мулквий жавобгарлик нафақат ҳуқуқбузарлик билан етказилган зиёндан келиб чиқади, шу билан бирга ҳуқуққа мос ҳаракатлардан келиб чиқадиган зиённи тўлаш турида ҳам намоён бўлади. Ер участкаси давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиб қўйилганда, шу билан бирга ердан фойдаланувчилар ҳуқуқларини чеклаш ёки қорхона, ташкилот, муассаса ва фуқаро фаолияти таъсири натижасида ерлар сифатининг ёмонлашиши билан етказилган зарар шу зарар етказувчи томонидан ердан фойдаланувчиларга тўлиқ ҳажмда тўланиши лозим.

3. Кишлоқ хўжалик қонунларини бузганлик учун маъмурий жавобгарлик

Қонунчиликда интизомий жавобгарликнинг икки тури мавжуд: умумий интизомий жавобгарлик ва махсус интизомий жавобгарлик. Умумий интизомий жавобгарлик ички меҳнат тартиби қоидалари билан белгиланган. Махсус интизомий жавобгарлик интизом тўғрисидаги уставлар ва низомлар, алоҳида қоидалар, қонунлар билан белгиланган. Махсус интизомий жавобгарлик ўзи тадбиқ этиладиган шахсларнинг доираси ҳамда ихтиёрига интизомга чакируви ваколат берилган шахслар ва органларнинг умумий доираси, қўшимча жазо чорасининг мавжудлиги, шунингдек берилган жазо устидан шикоят қилиш тартиби жиҳатидан умумий интизомий жавобгарликдан фарқ қилади. Интизомий жавобгарликнинг ҳамма турларига қуйидаги белгилар хосдир: фақат қонунларда ва интизом уставларида, низомларда кўрсатилган жазоларни бериш мумкин; меҳнат интизومي бузилган ҳар бир ҳол учун фақат битта интизомий жазо чораси қўланилади; жазо беришда содир этилган ножўя қаракатнинг оғир-енгиллиги, у содир этилган вазият, ходимнинг олдинги иш

ва хулқ атвори эътиборга олинмиши керак; интизомий жазо бевосита ноҳўя хатти-ҳаракат содир қилинганлиги маълум бўлгандан кейин қўлланилади⁵.

Интизомий жавобгарлик ички меҳнат тартиби қоидаларига биноан корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, ходимларнинг аксарият кўпчилигига тадбиқ этилади. Махсус интизомий жавобгарлик белгиланган ходимлар тоифалари бундан мустаснодир. Умумий интизомий жавобгарликда меҳнат интизомини бузганлик учун жазо чоралари, уларнинг қўлланиш тартиби, улар устидан шикоят қилиш ва жазони олиб ташлаш тартиби Меҳнат кодексига (“Меҳнат интизоми” боби) ҳамда Намунавий ички меҳнат тартиби қоидаларида белгиланган. Интизомий жазо ишга қабул қилиш ҳуқуқи берилган шахслар (орган) томонидан берилади.

Меҳнат кодексининг 181-моддасига мувофиқ иш берувчи меҳнат интизомини бузганлиги учун ходимга қуйидагилар интизомий жазо чораларини қўллашга ҳақли:

- 1) Хайфсан;
- 2) Ўртача ойлик иш ҳақининг 30 фоизидан ортиқ бўлмаган миқдорда жарима. Ички меҳнат тартиби қоидаларида ўртача ойлик иш ҳақининг 50 фоизидан ортиқ бўлмаган миқдорда жарима солиш ҳоллари ҳам назарда тутилиши мумкин. Ходимнинг иш ҳақидан жаримани ушлаб қолиш Кодекснинг 164-моддаси талабларига риоя қилган ҳолда иш берувчи томонида амалга оширилади;
- 3) Меҳнат шартномасини бекор қилиш. Меҳнат кодексининг 100-моддасига кўра номуайян муддатга тузилган меҳнат шартномасини ҳам, муддати тугагунга қадар муддатли меҳнат шартномасини ҳам иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилиш асосли бўлиши шартлиги белгиланиб, қуйидаги сабаблар, яъни ходимнинг ўз меҳнат вазифаларини мунтазам равишда бузганлиги ҳамда ходимнинг ўз меҳнат вазифаларини

⁵ Ўзбекистон Республикасининг меҳнат ҳуқуқ. Олий ўқув юртлири учун дарслик / А.А.Иноятов.-Тошкент: “Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси” нашриёт уйи, 2002 йил, 258-259 бетлар.

бир марта қўпол равишда бузганлиги ҳолатлари меҳнат шартномасини бекор қилишнинг асосли эканлигини билдиради.

Меҳнат низосини кўриб чиқаётган орган содир этилган ноҳўя хатти-ҳаракат қандай вазиятда юз берганлигини, ходининг хулқ-атворини, меҳнатга бўлган муносабатини, интизомий жазонинг содир этилган ноҳўя хатти-ҳаракатнинг оғирлик даражасига мос келишини, иш берувчининг интизомий жазо бериш тартибига риоя қилганлигини олиб, ходимга нисбатан қўлланилган интизомий жазони ғайриқонуний деб топиш ва уни бекор қилиш тўғрисида қарор чиқаришга ҳақли. Махсус қонунларда ва интизом тўғрисидаги уставларда, шунингдек низомлар айрим тоифа ходимлар учун айрим ноҳўя ҳаракатлар учун юқорида кўрсатиб ўтилган умумий интизомий жазолардан ташқари кўшимча, қаттиқроқ жазолар назарда тутилган бўлиши мумкин. Интизомий жазолар мавжуд қондаларга мувофиқ, ўша шахсни лавозимга тайинлаш ҳуқуқига эга бўлган шахслар ёки органлар томонидан ёхуд мазкур шахслар ва органларга нисбатан бўйсиниш тартибда юқори турувчи шахслар ва органлар томонидан берилади. Жазо бериш масалалари бўйича меҳнат низолари бўйсиниш тартибда юқори органлар томонидан кўриб чиқилади. Жазо қонунсиз берилган деб топилган тақдирда, юқори турувчи орган жазони бекор қилиш тўғрисида буйруқ чиқаради, бу буйруқ ходимга ва иш берувчига дарҳол юборилади.

4. Қишлоқ хўжалик қонунларини бузганлик учун фуқаролик-ҳуқуқий

жавобгарлик

Маъмурий жавобгарлик юридик жавобгарликнинг алоҳида тури ҳисобланиб, у ҳуқуқий меъёрлар асосида ўрнатилади, шахс томонидан содир этилган ҳуқуқбузарлик учун қўлланилади ва ваколатли давлат органлари (мансабдор шахслар) томонидан ўрнатилган процессуал тартибда ҳуқуқий меъёрларда назарда тутилган санкцияларни қўллашда ифодаланади⁶.

⁶ Ёркин Ҳожиев. Маъмурий жавобгарлик. Рисола. – Т.: 2006. 41-42 бетлар.

Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 23-моддасига асосан маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этганлик учун қуйидаги маъмурий жазо чоралари қўлланилиши мумкин:

1) жарима;

2) маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли ҳисобланган ёки бевосита шундай нарса бўлган ашёни ҳақини тўлаш шарти билан олиб қўйиш;

3) маъмурий ҳуқуқбузарликни содир этиш қуроли ҳисобланган ёки бевосита шундай нарса бўлган ашёни мусодара қилиш;

4) маъмурий қамоққа олиш.

5. Қишлоқ хўжалиги қонунчилигини бузганлик учун жиноий жавобгарлик.

Қишлоқ хўжалик қонунчилигини бузганлик учун жиноий жавобгарлик – бу жазо таҳдиди остида жиноят қонунда назарда тутилган ижтимоий хавфли қилмиш бўлиб, у Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалик тизимига, атроф табиий муҳитга ва унинг алоҳида компонентларига, табиий ресурслардан оқилона фойдаланишга, қишлоқ хўжалик маҳсулоти ишлаб чиқариш сифати самарадорлигига, қишлоқ хўжалик корхоналари ҳамда қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши билан шуғулланувчи фуқароларнинг қонуний манфаатларига таҳдид кўрсатувчи ҳар қандай ҳаракат ёки ҳаракатсизликдир.

Қишлоқ хўжалик қонунчилигини бузганлик учун жиноий жавобгарликни қўллашдан асосий мақсад ушбу ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, унга қарши курашиш ҳамда содир этилган жиноятлар учун тегишли жазо тайинлашдан иборатдир.

Шуни таъкидлаш керакки, жиноий жавобгарликка тортиш учун қонунда кўрсатилган шарт-шароитлар вужудга келган бўлиши керак. Жиноий жавобгарликка тортиш учун қуйидаги шартлар мавжуд бўлиши лозим:

1) ижтимоий хавфлилик

2) ҳуқуққа хилофлик

3) айбнинг мавжудлиги

4) жазога сазоворлиги.

Ижтимоий хавфлилик - жиноятнинг моддий белгиси бўлиб, унинг ижтимоий мавжудлигини аниқлаштириб беради. Бу ижтимоий хавфли килмиш шахс, жамият ва давлат манфаатларига зарар етказиш ёки зарар етказиш таҳдидининг вужудга келишида намоён бўлади.

Хуқуққа хилофлилик - бу қилмишнинг жиноят қонуни билан тақиқланганлигини англатади.

Айбнинг мавжудлиги - жиноятнинг зарурий белгиларидан бири ҳисобланади. Ижтимоий хавфли килмиш шахснинг ҳаракат (ҳаракатсизлик) ва жиной оқибатга (қасддан ёки эҳтиётсизлик оқибатидан) бўлган психологик муносабатини инобатга олган ҳолда жиноят деб тан олиниши мумкин.

Жазога сазоворлиги - бу ҳам хуқуққа хилофлилик сингари жинойий жавобгарликка тортишнинг асосий шартларидан биридир. Фақатгина жиноят қонуни билан тақиқланган ва жазога сазоворлик билан таҳдид солинаётган қилмишни содир этиш жиноят деб топилиши лозим.

Қишлоқ хўжалик қонунчилигини бузганлик учун жинойий жавобгарлик, жиноятнинг тўрт томонини, яъни субъект, субъектив гомон ҳамда объект, объектив томонни камраб олади.

Қишлоқ хўжалик соҳасида содир этилган жиноятларнинг субъекти бўлиб юридик ва жисмоний шахслар, чет эл юридик ва жисмоний шахслари ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалик соҳасида содир этилган жиноятларнинг объекти бўлиб эса Ўзбекистон Республикасининг қишлоқ хўжалиги тизими, ер, сув муносабатлари, қишлоқ хўжалик маҳсулоти ишлаб чиқаришнинг сифати ва самарадорлиги, қишлоқ хўжалик

корхоналари ҳамда кишлоқ хўжалиги билан шуғулланувчи фуқароларнинг қонуний манфаатлари ҳисобланади.

Кишлоқ хўжалиги соҳасида содир этилган жиноятларнинг субъектив томони бўлиб, субъектнинг қасддан ёки эҳтиётсизликдан, яъни ҳуқуқбузарликдан келиб чиққан оқибатга нисбатан бўлган руҳий муносабати тушунилади.

Аграр соҳада содир этилган жиноятлар субъектив томонинг хусусияти шундаки, улар бевосита содир этилган хатти-ҳаракатларнинг мотив ва мақсади билан ҳам ҳар доим боғлиқ бўлади.

Кишлоқ хўжалиги комплекс соҳа бўлганлиги учун Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида кишлоқ хўжалиги соҳасидаги жиноятлар учун алоҳида боб ёки бўлим киритилмаган. Аммо кишлоқ хўжалиги соҳасидаги жиноятлар жиноят кодексининг иктисодиёт, хўжалик, экология соҳасидаги жиноятлар таркибида Ўзининг ифодасини топган бўлиб, булар қуйидагилардан иборат:

1. Иктисодиёт соҳасидаги жиноятлар. Буларга: Ўзлаштириш ёки растрата йули билан талон-тарож қилиш (167-модда); Мулкни қўриқлашга виждонсиз муносабатда бўлиш (172-модда); Мулкни қасддан нобуд қилиш ёки унга зарар етказиш (173-модда); Сохта тадбиркорлик (179-модда); Банкротликни яшириш (181-модда); Солик ва бошқа тўловларни тўлашдан буйин товлаш (184-модда); Сифатсиз маҳсулот чиқариш ва сотиш (186-модда); Харидор ёки буюртмачиларни алдаш (187-модда) ва бошқалар.

2. Экология соҳасидаги жиноятлар. Буларга: Экология хавсизлигига оид нормалар ва талабларни бузиш (193-модда); Атроф табиий муҳитнинг ифлосланганлиги тўғрисидаги маълумотларни қасддан яшириш ёки бузиб кўрсатиш (194-модда); Атроф табиий муҳитнинг ифлосланиши оқибатларини бартараф қилиш чораларини кўрмаслик (195-модда); Атроф табиий муҳитни ифлослантириш (196-модда); Ер, ер ости бойликларидан фойдаланиш

шартларини ёки уларни муҳофаза қилиш талабларини бузиш (197-модда); Экинзор, ўрмон ёки бошқа дов-дарахтларга шикаст етказиш ёки уларни nobуд қилиш (198-модда); Ўсимликлар касалликлари ёки зараркунандалари билан кураш талабларини бузиш (199-модда); Ветеринария ёки зоотехника қондаларини бузиш (200-модда); Зарарли кимёвий моддалар билан муомалада бўлиш қондаларини бузиш (201-модда); Ҳайвонот ёки ўсимлик дунёсидан фойдаланиш тартибини бузиш (202-модда); Сув ёки сув ҳавзаларидан фойдаланиш шартларини бузиш (203-модда).

Қишлоқ хўжалик қонунчилигини бузиб жиноят содир этишда айбли деб топилган шахсларга нисбатан қуйидаги асосий жазолар қўлланилиши мумкин:

- жарима;
- муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш;
- ахлоқ тузатиш ишлари;
- қамок;
- озодликдан маҳрум қилиш.

Қайтариш учун савол ва топшириқлар

1. Жавобгарлик нима?
2. Қандай жавобгарлик турлари бор?
3. Моддий жавобгарлик билан мулкый жавобгарлик бир хилми?
4. Интизомий жавобгарлик аграр соҳада қандай ҳолатларда қўлланилади?
5. Қишлоқ хўжалик қонунларини бузганлик учун қандай маъмурий жазо қўлланилади?
6. Маъмурий тусдаги ҳуқуқбузарликларни таснифланг.
7. Қишлоқ хўжалиги соҳасида содир этилган ҳуқуқбузарликлар учун жиноий жавобгарлик деганда нимани тушунасиз?
8. Қишлоқ хўжалиги соҳасида содир этиладиган ҳуқуқбузарликларни қайтариш учун келажакда нималар қилиш керак?

ТЕСТ

1. Ер ҳуқуқбузарлиги учун қандай жавобгарлик турлари мавжуд?

- А) интизомий, жиноий
- В) интизомий, фуқаровий, маъмурий, жиноий ва ер-ҳуқуқий
- С) маъмурий ва жиноий
- Д) маънавий, мулкӣ, маъмурий, ер-ҳуқуқий
- Е) тўғри жавоб йўқ

2. Ер-ҳуқуқий жавобгарлик чоралари қайсила?

- А) ерга нисбатан тузилган ғайри-қонуний битимларни ҳақиқий эмас, деб тан олиш
- В) Ўзбошимчалик билан эгаллаб олинган ер участкасини қайтариб олиш ва эгасига бериш
- С) ер участкаларини олиб қўйиш
- Д) А, В, С – ларда баён қилинганларнинг барчаси
- Е) тўғри жавоб йўқ

3. Ер солигини тўлашдан бўйин товлаган шахсларга нисбатан қандай қонуний чора қўрилади?

- А) жиноий иш қўзғатилади
- В) маъмурий иш қўзғатилади
- С) суд орқали ундириб олинади
- Д) ер участкаси тортиб олинади.
- Е) тўғри жавоб йўқ

4. Ер ҳуқуқбузарлиги нима?

- А) ерни ўзбошимчалик билан эгаллаб олиш
- В) ерни чиқиндилар билан ифлослантириш
- С) ер ҳуқуқи нормаларига қарама-қарши бўлган ижтимоий хавфли, айбли хатти-ҳаракат ёки ҳаракатсизлик
- Д) ерни оқова сувлар билан суғориш натижасида
- Е) тўғри жавоб йўқ

5. Жиноят қонунчилигида ердан фойдаланиш тўғрисидаги қонунни бузганлик учун жавобгарлик назарда тутилган.

- А) «Экология соҳадаги жиноятлар» бобида,
- В) «Бошқарув тартибига қарши жиноятлар» бобида,
- С) «Атроф муҳитни муҳофаза қилиш ва табиатдан фойдаланиш соҳасидаги жиноятлар» бобида,
- Д) А, В ва С.
- Е) Тўғри жавоб йўқ

6. Ер-ҳуқуқий жавобгарлик чоралари қайсилар?

- А) Ерга нисбатан тузилган ғайри-қонуний битимларни ҳақиқий эмас, деб тан олиш
- В) Ўзбошимчалик билан эгаллаб олинган ер участкасини қайтариб олиш ва эгасига бериш
- С) Ер участкаларини олиб қўйиш
- Д) А, В, С – ларда баён қилинганларнинг барчаси
- е) тўғри жавоб йўқ

7. Жиноят кодексига аграр соҳадаги жиноятлар учун нечта жазо тури қўлланилади?

- А) 3 та
- В) 4 та
- С) 5 та
- Д) 6 та
- Е) 7 та

8. Жиний жавобгарлик аграр соҳада қандай шахсларга нисбатан қўлланилади?

- А) мансабдор шахсларга
- В) фуқароларга
- С) ходимларга
- Д) юридик шахсларга
- Е) жисмоний шахсларга

ТАВСИЯ ЭТИЛАДИГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Т.: “Ўзбекистон”, 2003.
2. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли. -Т.: “Ўзбекистон”, 1992.
3. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси -Т.: “Ўзбекистон”, 1998.
4. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. -Т.: Адолат, 2004.
5. Ўзбекистон Республикасининг Мехнат кодекси. -Т.: Адолат, 2005.
6. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. -Т.: Адолат, 2005.
7. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга оид қонунлар, ҳукумат қарорлари ва меъёрий ҳужжатлар тўплами -Т.: “Ўқитувчи”, 1998.

МУНДАРИЖА:

Кириш	4
1-мавзу: Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг умумий тушунчаси.	5
2-мавзу: Қишлоқ хўжалик ҳуқуқининг манбалари.	14
3-мавзу: Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солиш.	22
4-мавзу: Қишлоқ хўжалиги кооперативи (ширкат хўжалиги)нинг ҳуқуқий ҳолати	31
5-мавзу: Фермер хўжалиқларининг ҳуқуқий ҳолати.	41
6-мавзу: Деҳқон хўжалиқларининг ҳуқуқий ҳолати.	52
7-мавзу: Қишлоқ хўжалигида меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш.	61
8-мавзу: Қишлоқ хўжалигидаги шартнома муносабатларига умумий тавсифнома.	71
9-мавзу: Қишлоқ хўжалик қонунларини бузганлик учун жавобгарлик.	104

МАЪРИФАТ АКАЕВА

“ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК ҲУҚУҚИ”

(ЎҚУВ ҚўЛЛАНМА)

Мухаррир: О.Чубаева
Техникмуҳаррир: Х.Мелибоев
Компьютерда сауифаловчи Д.Парписев

Босишга руҳсат этилди: 26.12.2006 йил

Босиб чиқарилди: 11.02.2007 йил

Ҳажми: 6.5 босма табок. Адади: 500.

НамДУ Ахборот таъминоти ва тест маркази компютерида саҳифаланди.

Наманган шаҳар, Уйчи кўча, 316